

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Boris Mance

**Prisotnost kritične paradigme v znanstvenih razpravah o medijih in množičnem
komuniciranju**

Magistrsko delo

Ljubljana, 2016

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Boris Mance

Mentor: akad. prof. dr. Slavko Splichal

**Prisotnost kritične paradigme v znanstvenih razpravah o medijih in množičnem
komuniciranju**

Magistrsko delo

Ljubljana, 2016

Prisotnost kritične paradigme v znanstvenih razpravah o medijih in množičnem komuniciranju

Magistrsko delo proučuje intervencije predstavnikov kritične paradigme v osrednji prostor disciplinarnih razprav o medijih in množičnem komuniciranju. Kritično paradigmo razume kot sistem prepričanj, vrednot in tehnik, ki vsebujejo emancipatorični imperativ v proučevanju družbenega komuniciranja in njeno usmeritev k transformaciji dominantnih struktur instrumentalnega znanja. Njena politična vpetost v družbeno okolje in problematizacija ideološko nevtralnega raziskovanja oziroma apolitične znanosti proučevanja množičnega komuniciranja in medijev, jo postavljata v dialektičen odnos z dominantno, administrativno paradigmo, ki se v disciplini manifestira skozi pristop behaviorističnega empirizma. Ta se v proučevanju množičnega komuniciranja in medijev skuša izogniti političnemu in slediti načelom znanstvenosti, ter prek metodoloških postopkov kvantifikacije in individualizacije ločiti raziskovalni problem od družbenopolitičnega okolja, prav s tem pa v veliki meri tudi administrira obstoječim strukturam moči in posledično utrjuje obstoječi družbeni red. Poskus zbližanja obeh nesomernih paradigem, utemeljen na modelu naravoslovne znanosti, je v osemdesetih letih prejšnjega stoletja v disciplinarni skupnosti spodbudil polemiko in iniciativo po povezovanju obeh osrednjih paradigem s ciljem, da bi disciplina napredovala in pridobila obliko »resne« znanosti. Integracija bi lahko vodila v kooptacijo kritične paradigme v dominantno, kar bi pripomoglo k še izrazitejšemu reproduciranju dominantne paradigme, kar odraža pomembnost in aktualnost raziskovalnega vprašanja. Tega se v magistrskem delu lotevamo empirično, s pomočjo bibliografske analize citatov v objavljenih znanstvenih člankih osmih osrednjih disciplinarnih revij. Analiza je časovno razdeljena v štiri obdobja, 1937–1959, 1960–1979, 1980–1999 in 2000–2015. V vzorcu vsakega je upoštevanih 100 najbolj citiranih avtorjev v posameznem letu. Med predstavnike kritične paradigme prištevamo avtorje, ki izhajajo iz tradicij politične ekonomije, teorije javne sfere in kritičnih kulturnih študij. Kritična paradigma je skozi štiri analizirana obdobja izhajanja osrednje disciplinarne periodike prek treh osrednjih pristopov, pomembno prisotna že v začetnem obdobju izhajanja osrednjih disciplinarnih revij, njena vloga pa se skozi čas vse bolj krepi. Rezultati izvedenih analiz zastopanosti predstavnikov kritične paradigme v osrednjih disciplinarnih revijah kažejo, da kritična paradigma nikoli ne prevzame osrednje, dominantne vloge v disciplini, pa vendar prek ključnih posameznikov dosega osrednji prostor med različnimi intelektualnimi tokovi, ki so prisotni v osrednji disciplinarni periodiki. Kritična paradigma je najbolj zastopana v začetku osemdesetih let prejšnjega stoletja, ko je citiranost avtorjev vseh treh pristopov najvišja. Podatki o citatnih prodorih kažejo, da je v začetku omenjenega desetletja politična ekonomija medijev na vrhuncu »popularnosti«, a že sredi osemdesetih let ideje avtorjev omenjenega pristopa pričnejo izgubljati citiranost, s čimer se začne trend zmanjševanja prisotnosti predstavnikov politične ekonomije medijev v osrednji disciplinarni periodiki. Kritične kulturne študije uživajo najvišjo zastopanost zlasti v zadnjem analiziranem obdobju, medtem ko je pristop teorije javne sfere pomembno prisoten, a skoraj izključno prek najvidnejšega predstavnika, Jürgena Habermasa. Pomembna ugotovitev pričujočega magistrskega dela so tudi izrazite spremembe v vzorcih citiranja znanstvenih besedil, ki govorijo v prid tezi o brisanju paradigmatičnih meja.

Ključne besede: kritična paradigma, dominantna paradigma, mediji, politična ekonomija medijev, kulturne študije, teorija javne sfere

Presence of critical paradigm in scientific debates on media and mass communication

Master's thesis analyses the intervention of representatives of the critical paradigm in the central area of disciplinary debates on media and mass communication. Critical paradigm is understood as a system of beliefs, values and techniques, which contain emancipatory imperative in the study of social communication and its orientation towards the transformation of the dominant structures of instrumental knowledge. Its political involvement in the social environment and problematisation of ideologically neutral research and apolitical science of mass communication and media, place it in a dialectical relationship with the dominant, administrative paradigm within the discipline, which is manifested through approach of behavioral empiricism. This sort of research on mass communication and media tries to avoid political and follows the principles of science, which through methodological procedures of quantification and individualisation separate research problem from its socio-political environment, thereby largely administer existing structures of power and consequently strengthens the existing social order. Initiative to bring both incommensurable paradigms closer together with the aim to advance the discipline to the form of "serious" science was grounded in the model of natural sciences, but prompted controversy in the disciplinary community back in the eighties. Fear was that integration could lead to cooptation of critical paradigm by the dominant, which would result in strengthening the position of the dominant paradigm and reflects the importance of the research questions. This is what the thesis tackles empirically, using bibliographic citation analysis in scientific articles published in eight core discipline journals. The analysis is divided into four time periods, 1937-1959, 1960-1979, 1980-1999 and 2000-2015. In each sample is taken on the 100 most-cited authors in a given year. Among the representatives of the critical paradigm, authors stem from traditions of political economy of the media, public sphere theory and critical cultural studies. The critical paradigm is importantly present in analysed core disciplinary periodicals through all of three core approaches with considerate presence already in the early stages of publishing of the central disciplinary journals, its role over time increasingly strengthens. The results of the analyses of prominence of the representatives of the critical paradigm that were carried out in central disciplinary journals show that the critical paradigm never reaches a central, dominant role in the discipline. Yet it is able to intervene in the core area of different intellectual currents that are present in the central disciplinary journals through its key individuals. The critical paradigm is most represented in the early eighties, when the citations of the authors of all three approaches are at its highest. According to citation burst data, we see that at the beginning of that decade political economy of the media at the height of "popularity," but already in the mid-eighties, the ideas of the authors of this approach begin to lose citations, thus initiating a trend of reducing the presence of representatives of the political economy of the media in central disciplinary periodicals. Critical Cultural Studies enjoy the highest representation especially in the last analysed period, while the approach of the theory of the public sphere gains importance, but almost exclusively on behalf of the most prominent representative, Jürgen Habermas. An important finding of the master thesis are also significant changes in the patterns of citations of scientific texts that are in favour of the paradigmatic integration thesis.

Keywords: critical paradigm, dominant paradigm, media, political economy of the media, cultural studies, theory of the public sphere

Kazalo

1 Uvod	7
2 PARADIGMA.....	10
2.2 Normalna znanost	12
2.2.1 Znanost med kritiko in dogmo	13
2.3 (Pred)paradigme družboslovja.....	14
2.4 Disciplina kot znanstvena skupnost.....	15
2.5 Nesoglasja glede paradigmatičnosti discipline	16
2.6 Kazalniki paradigmatičnosti discipline	18
3 TRI DOMINANTNE PARADIGME V PROUČEVANJU KOMUNICIRANJA	20
3.1 Ameriški pragmatizem	21
3.2 Behavioristična paradigma	23
3.3 Kritična paradigma	27
4 ZOPER INTEGRACIJO	31
4.1 Integralno raziskovanje.....	33
4.2 Javna znanost	35
5 EMPIRIČNI DEL.....	38
5.1 Definicija raziskovalnega problema in raziskovalno vprašanje	38
5.2 Enote in vzorčenje	38
5.2.1 Zajem podatkov	38
5.2.2 Omejitve bibliometričnih indikatorjev in baz.....	40
5.2.3 Čiščenje in urejanje baze podatkov	41
5.3 Vzorčenje in redukcija enot v omrežju	43
5.4 Operacionalizacija.....	43
5.4.1 Frekvenčna distribucija citatov.....	44
5.4.2 Vmesna središčnost	44
5.4.3 Citatni prodor	45
5.4.4 Sigma.....	46
5.4.5 Vizualizacija kociacijskega omrežja	47
5.4.6 Predstavniki kritične paradigme	47
5.5 Rezultati.....	48
5.5.1 Kritična paradigma v zlati dobi psihologizacije množičnega komuniciranja	49
5.5.2 Vzpon politične ekonomije medijev, začetki kritičnih kulturnih študij	53
5.5.3 Vrhunec kritične paradigme	58
5.5.4 Upad politične ekonomije medijev, porast kritičnih študij in teorije javne sfere	65
6 SKLEP.....	72
7 LITERATURA.....	75

Kazalo tabel in slik

Tabela 4.1: AQAL (All quadrants, all lines): Vsi kvadranti, vse črte, vse ravni, oblike, tipi in telesa.....	34
Slika 4.1: Prikaz osmih pogledov v znanstvenem proučevanju, ki ustreza osmim metodološkim družinam s poudarkom na njihovih sistemskih odnosih	35
Tabela 4.2: Osi delitve vloge znanosti po Michaelu Burawoyu (Splichal in Dahlgren 2014). 36	
Tabela 5.1: Pokritost podatkov analiziranih revij	39
Tabela 5.2: Iskalni parametri in število zadetkov v bazi Webofscience™ Core Collection....	39
Graf 5. 1: Število člankov in citatov obdobju 1937–2015 (kumulativno)	49
Tabela 5.4: Frekvenčne porazdelitve citatov, koeficienti vmesne središčnosti in koeficienti Sigma po avtorjih za obdobje 1937–1959.....	50
Tabela 5.5: Citatni prodori v obdobju 1937–1959, urejeni po letih.....	51
Sociogram 5.1: Kocitacijsko omrežje avtorjev v obdobju 1937–1959.....	52
Sociogram 5.2: Primer kocitacijskega omrežja Dallasa W. Smytha.....	53
Tabela 5.6: Frekvenčne porazdelitve citatov, koeficienti vmesne središčnosti in koeficienti Sigma glede na avtorje za obdobje 1960–1979.....	54
Tabela 5.7: 30 najmočnejših citatnih prodorov v obdobju 1960–1979, vključno s predstavnikoma kritične paradigme, urejeni po koeficientu moči	56
Sociogram 5.3: Kocitacijsko omrežje avtorjev v obdobju 1960–1979	57
Sociogram 5.4: Primer kocitacijskega omrežja Herberta I. Schillerja z distribucijo njegovih citatov v analiziranem obdobju	57
Tabela 5.8: Frekvenčne porazdelitve citatov, koeficienti vmesne središčnosti in koeficienti Sigma po avtorjih za obdobje 1980–1999 (kritični avtorji so poudarjeni).....	59
Sociogram 5.5: Kocitacijsko omrežje največkrat citiranih avtorjev v obdobju 1980–1999	60
Sociogram 5.6: Kocitacijsko omrežje kritičnih avtorjev v obdobju 1980–1999.....	61
Tabela 5.9: 30 najmočnejših citatnih prodorov v obdobju 1980–1999, urejenih po koeficientu moči, vključno s predstavniki kritične paradigme	62
Sociogram 5.7: Primer kocitacijskega omrežja Herberta I. Schillerja v obdobju 1980–1999. 63	
Sociogram 4.8: Primer kocitacijskega omrežja Stuarta Halla v obdobju 1980–1999.....	64
Sociogram 5.9: Primer kocitacijskega omrežja Jürgena Habermasa v obdobju 1980–1999 ...	65
Tabela 5.10: Frekvenčne porazdelitve citatov, koeficienti vmesne središčnosti in koeficienti Sigma po avtorjih za obdobje 2000–2015.....	67
Sociogram 5.10: Kocitacijsko omrežje avtorjev za obdobje 2000–2015.....	69
Sociogram 5.11: Razvrstitev kritičnih avtorjev v obdobju 2000–2015	70
Sociogram 5.12: Primer kocitacijskega omrežja R. W. McChesneyja v obdobju 2000–2015 71	
Sociogram 5.13: Primer kocitacijskega omrežja Stuarta Halla v obdobju 2000–2015.....	71

1 Uvod

Družbene vede za razliko od naravoslovnih znanosti soustvarjajo in sooblikujejo različni intelektualni tokovi, ki se med seboj razlikujejo po svojevrstnem »sistemu prepričanj, vrednot in tehnik«, t. i. paradigmah (Kuhn 1996, 25). Tako kot v širšem polju družboslovja je tudi v disciplini, ki proučuje množično komuniciranje in medije, temeljne razprave med osnovnima razumevanjema vloge družboslovne znanosti v družbi zadevajo njeno razmerje do političnega.

Tudi izhodišče teoretske razprave v pričujočem magistrskem delu je problematizacija stališča o ideološko nevtralnem raziskovanju oziroma apolitični znanosti proučevanja množičnega komuniciranja in medijev. Dominantna paradigma behaviorističnega empirizma se v proučevanju množičnega komuniciranja in medijev skuša izogniti političnemu in slediti načelom znanstvenosti, ter prek metodoloških postopkov kvantifikacije in individualizacije ločiti raziskovalni problem od družbenopolitičnega okolja, prav s tem pa v veliki meri administrira obstoječim strukturam moči in posledično utrjuje obstoječi družbeni red.

Družboslovje ne more biti znanost, ki bi bila povsem depolitizirana in ločena od družbenega okolja. Tako ideološkost kot dogmatičnost sta znanosti inherentni. Če se prva udejanja že skozi izbiro raziskovalnih vprašanj in metodoloških postopkov (Smythe in Van Dinh 1983), se druga kaže z vsakim novim znanstvenim spoznanjem, ki do določene mere falzificira predhodna (Kuhn 1996).

Razumevanje vloge znanosti, ki jo ponuja kritična paradigma proučevanja množičnega komuniciranja in medijev, odraža njen emancipatorični imperativ tako v smislu determiniranosti ciljev znanstvene produkcije, tj. produkcije instrumentalnega ali refleksivnega znanja, kot v smislu namena znanstvene produkcije, tj. ali je znanje namenjeno akademski skupnosti ali zunajakademskim akterjem (Burawoy 2008). Temeljna značilnost kritične paradigme v proučevanju množičnega komuniciranja in medijev je njen imperativ po emancipatoričnem družbenem komuniciranju in je zaradi tega usmerjena k »transformaciji dominantnih struktur znanja« (Klein 2010). Zato je ne moremo misliti ločeno od politike, temveč »nujno v nasprotju s *politiko* in *zaradi* politike« (Splichal 2008, 20).

Ideja, da mora družboslovje slediti modelu naravoslovnih znanosti in posledično izoblikovati eno(tno) paradigmo, je v osemdesetih letih prejšnjega stoletja v disciplinarni skupnosti spodbudila polemiko in iniciativo po povezovanju obeh osrednjih paradigem. Dialektičen odnos med obema paradigmama je bil razumljen kot moteč faktor, ki ga je treba preseči, zato da bi disciplina napredovala in pridobila obliko »resne« znanosti. A integracija na ravni proučevanja raziskovalnih problemov bi zaradi povsem nasprotnih izhodišč glede

vloge znanosti v družbi lahko vodila h kooptaciji kritične paradigme v dominantno, kar bi pripomoglo k še izrazitejšemu reproduciranju dominantne paradigme (Burawoy 2008).

Predmet magistrskega dela je ugotoviti, v kolikšni meri je predstavnikom kritične paradigme uspelo intervenirati v osrednji prostor disciplinarnih razprav v temeljnih periodičnih publikacijah o medijih in množičnem komuniciranju.

Magistrsko delo se raziskovalnega vprašanja loteva empirično s pomočjo bibliografske analize citatov v objavljenih znanstvenih člankih osmih osrednjih disciplinarnih revij. Analiza časovno zajema štiri obdobja, 1937–1959, 1960–1979, 1980–1999 in 2000–2015. V vzorcu vsakega je upoštevanih 100 najbolj citiranih avtorjev v posameznem letu. Med predstavnike kritične paradigme prištevamo avtorje, ki izhajajo iz tradicij politične ekonomije, teorije javne sfere in kritičnih kulturnih študij. Njihova izbira je v prvem koraku potekala prek identifikacije na osnovi temeljne literature in pozneje z navzkrižnim vzorčenjem glede na njihovo pojavnost v citacijskem omrežju. V vzorec smo uvrstili tiste, ki se pojavljajo najpogosteje. Ugotavljanja, v kolikšni meri so predstavniki kritične paradigme intervenirali v osrednji prostor disciplinarnih razprav, se lotevamo prek analize in vizualizacije položaja predstavnikov dominantne in kritične paradigme v kocitacijskih omrežjih ter indikatorjev o prodornosti njihovih citatov, s čimer ugotavljamo prisotnost njihovih idej v disciplinarnih razpravah v osrednjih periodičnih publikacijah. Pri tem pa se soočamo tudi z dvema ovirama.

Identifikacija kritičnih avtorjev je v nalogi do določene mere arbitrarna. Glede na to, da se lahko avtorjeva pripadnost določeni paradigmi skozi obdobja spreminja, kot se lahko spreminja tudi pripadnost določenemu pristopu ali večim pristopom znotraj kritične paradigme, bi za natančnejšo identifikacijo bila nujna tudi bolj sistematična analiza tako kritičnih avtorjev kot predstavnikov dominantne paradigme, npr. s pomočjo ekspertne skupine. To pa je že razsežnost, ki predstavlja samostojni raziskovalni problem.

Tudi razvrščanje avtorjev glede na primere kocitiranja je do določene mere popačeno, saj pri umeščanju po podobnosti glede na primere kocitiranja ne upošteva, da se dva paradigmatično povsem različna avtorja, ki se pojavljata v istem znanstvenem delu, lahko nahajata tam zato, ker izražata različne, a pomembne poglede na določeno temo ali polje raziskovanja. Sklepanje, da ta podatek kaže na pripadnost določeni paradigmi, je prenačljeno, saj ne ponuja celovite informacije o odnosu med posameznimi avtorji. Uporabljene metode analize omrežij, kot je denimo analiza kocitacijskega omrežja, ponujajo uporabne informacije, a jih je potrebno dopolniti z bolj usmerjenimi in poglobljenimi kvalitativnimi metodami, kot je npr. vsebinska analiza znanstvenih besedil, v katerih se posamezni avtorji sopojavljajo.

Omenjeni omejitvi presegata okvire magistrskega dela, a sta obenem spodbuda za nadaljevanje na naslednji stopnji znanstvenega usposabljanja.

2 PARADIGMA

Ideje racionalnosti in progresivnosti znanosti so dolgo temeljile na predpostavki, da vsako novo spoznanje gradi na predhodnem in da napredek temelji na akumulaciji spoznanj. Thomas Kuhn pa je pokazal, da so arbitrarne in s tem tudi iracionalne ne le temeljne teoretske trditve, temveč da so odločitve med tekmujočimi teorijami v znanosti do neke mere dogmatične po definiciji, saj vsako znanstveno spoznanje spremlja določena izguba predhodnih spoznanj. Tako tudi ne moremo s prepričanostjo trditi, da znanost napreduje (Kuhn 1996; Laudan 1977).

Raziskovalčevo delovanje brez teoretske osnove je le opazovanje, lahko se le »razgleduje« po stvareh, ki so vidne, in ne »ustvarja znanosti«, ampak se »gre znanost, ki to ni« (Kuhn 1996, 96). »Ključni miselni test vsake teorije vključuje določanje primernosti rešitve nekega empiričnega ali pojmovnega problema« (Laudan 1977, 70). Zato je za reševanje tovrstnih problemov teoretska osnova ključna, kajti omogoča nam, da prek »niza medsebojno povezanih univerzalnih trditev, definicij ali razmerij, za katere se predpostavlja, da so resnične, vključno s sintakso, tj. nizom pravil za obdelavo trditev«, pridemo do novih trditev (Cohen 1989, 171). To omogoča in spodbuja nadaljnje raziskovanje z izogibanjem ali razrešitvijo številnih pojmovnih in specifičnih problemov, ki jih predhodne teorije ustvarjajo. Tako razlikujemo dve vrsti struktur znanstvene teorije, ki se pomembno razlikujeta po svojih kognitivnih in hevrističnih funkcijah:

- a) določen niz sorodnih doktrin (tj. hipotez, aksiomov ali principov), ki se jih uporablja za natančnejše opisovanje pojavov – specifične teorije (Kuhn);
- b) »teorija«, ki se nanaša na bolj splošen, težje preverljiv niz doktrin ali domnev – t. i. »paradigmo« (Kuhn 1996), »raziskovalni program« (Lakatos in Musgrave 1970), »raziskovalno tradicijo« (Laudan 1977), npr. teorijo evolucije, ki se ne nanaša zgolj na eno teorijo, temveč cel niz teorij, ki so zgodovinsko in pojmovno sorodne, in izhajajo iz predpostavke, da imajo organske vrste skupen izvor (prav tam).

Vsaka specifična teorija ali znanstvena ugotovitev je produkt modela razumevanja, ki ga znanstvenik prevzema v procesu izobraževanja, ne da bi pogosto vedel ali se natančno zavedal vrste ali dejanskega (ne)obstoja intrinzičnih zakonitosti, ki mu podeljujejo status legitimnosti v znanstveni skupnosti. Toda obstoj znanstvene skupnosti ni mogoč brez osnovnega niza skupnih prepričanj, ki se reproducirajo s socializacijo prek standardiziranih

procesov podajanja znanstvene prakse (npr. učnih programov, specializirane literature ipd.). To je temelj »izobrazbene iniciacije, ki posameznika uvaja in pooblašča za nadaljnjo profesionalno prakso« (Kuhn 1996, 5).

Narava »rigoroznih in rigidnih« priprav pomaga zagotavljati, da so absorbirana prepričanja čvrsto utrjena v mišljenju (prav tam). S tem ko se znanje zamejuje v področja discipline, ni treba vsakemu posamič in vsakič na novo razvijati že spoznanih konceptualizacij, zakonitosti in/ali teoretskih osnov. Pomeni pa tudi, da so znanstvena spoznanja, obravnavana s paradigmatičnega stališča, po definiciji izpostavljena manjši meri kritičnosti. Paradigma tako raziskovalcu zastira pogled, saj išče stvari, ki jih pričakuje, obenem pa upa, da bo našel nekaj, kar še ni bilo opaženo ali ni bilo dovolj očitno (Lang 2013, 10).

Paradigma kot »celoten sistem prepričanj, vrednot, tehnik ipd., ki je skupen članom neke skupnosti« (Kuhn 1996, 25), se kaže v treh »osrednjih točkah« znanstvenega proučevanja (prav tam):

- a) v pomembnih dosežkih, ki jih določena znanstvena skupnost univerzalno priznava za temelj svojega aktualnega in nadaljnjega;
- b) v specifičnih teorijah, t. i. »razredu dejstev z ozko razlagalno močjo, če ga neposredno primerjamo z napovedno močjo paradigme« (Kuhn 1996, 25), to so prizadevanja »za artikulacijo paradigme (npr. za njeno uporabo na vedno širšem naboru primerov), ki so lahko podvržena kritiki, postavljena na laž ali opuščena; vendar sama paradigma ostaja veljavna« (Laudan 1977, 73);
- c) v »aktivnostih za zbiranje dejstev«, tj. empirični dejavnosti v smislu zbiranja potrebnih dokazov za potrditev veljavnosti teorije (Kuhn 1996).

Za proučevanje znanstvenega napredka je treba razumeti epistemološke značilnosti posamezne teorije, ki so njegova osnova. Te pa moramo iskati v bolj splošnih enotah analize, saj jih specifične teorije, čeprav so najbolj značilne za znanost, ne odražajo v tolikšni meri. Zato so paradigme, »primarno orodje za razumevanje in ocenjevanje znanstvenega napredka« (Laudan 1977, 72; Kuhn 1996; Lakatos in Musgrave 1970), ki se kažejo skozi niz diskontinuitet med t. i. »normalnimi« in »revolucionarnimi« obdobji.

2.2 Normalna znanost

Obdobje normalne znanosti zaznamuje t. i. dominantna paradigma, paradigma, ki je prevladujoča, neprecedenčna in dovolj prepričljiva, da je po eni strani sposobna odvrčati svoje privrženke od konkurenčnih modelov razumevanja sveta, po drugi pa dovolj nedorečena, da omogoča prostor za nadaljnje raziskovanje, ki se aktualizira skozi razvoj specifičnih teorij. Specifične teorije z razvojem pojmovnih, teoretskih, instrumentalnih in metodoloških pravil opravljajo nalogo »reševanja ugank«. Gre za zmožnost paradigme, da preizprašuje in proučuje svet do te mere, da je sposobna teoretsko umestiti vse empirične podrobnosti. Če pa se pojavijo področja, ki jih teorija ni zmožna pojasniti, je treba popraviti tehnike opazovanja ali dodatno artikulirati teoretične predpostavke (Kuhn 1996, 42). V obdobju normalne znanosti so temeljne predpostavke neproblematične in omogočajo izhodišča sukcesivnim specifičnim teorijam ter »reprezentacijo strukture sveta« (Wray 2015 175). Imunski sistem normalne znanosti vsebuje mehanizme, ki omogočajo fleksibilnost pravil raziskovanja takrat, ko lastna paradigma ni zmožna verodostojno opravljati svoje funkcije.

Konkurenčne teorije navadno povzročajo negativen odziv dominantne skupnosti, saj preizprašujejo njihovo kompetentnost. V tem pogledu imajo tudi specifične teorije navadno retrograden vpliv, kajti njihova asimilacija zahteva rekonstrukcijo predhodne teorije in revalvacijo predhodnih dejstev zaradi ohranitve dominantnega položaja paradigme, k največje možno ujemanje dejstev z napovedmi paradigme (Kuhn 1996).

Pojasnjevalni hendikep teorije se manifestira skozi pojav protiprimerov, tj. rezultatov, »ki se ne skladajo s teoretskimi pričakovanji oziroma ne pritrjujejo teoretskim napovedim, in sami po sebi še niso zadostna novost ali osupljivi v tolikšni meri, da bi povzročili dvom o temeljnih predpostavkah« (Lang 2013, 11). Šele ko se »pričnejo kopičiti anomalije, za katere ne najdemo razlage v paradigmatičnih temeljnih predpostavkah, kar pomeni, da najboljši znanosti, ki smo jo zmožni ustvariti, ni uspelo rešiti ugank, ki jih paradigma predpostavlja« (Lang 2013, 11), stopi v ospredje »nedeterminiranost pojmovne rabe« (Wray 2015, 175), saj situacija od sledilcev paradigme zahteva napore za zagotavljanje reafirmacije temeljnih predpostavk, ki pa vodijo v pogoste nesporazume o tem, kaj je »primeren pojmovni okvir« (Wray, prav tam). Tekmovanje med skupinami znotraj znanstvene skupnosti je »edini zgodovinski proces, ki je vsakič rezultiral v zavrnitvi prej sprejete teorije s sprejetjem druge« (Kuhn 1996, 8). Revolucija v pomenu prevlade določene paradigme nad konkurenčnimi se

postopoma ustali in spet privede do normalizacije (tokrat) nove paradigme v t. i. normalno znanost (Kuhn 1996, 10–22).

Če je prepoznavanje empiričnih problemov osnova za formiranje znanstvene skupnosti, potem je sukcesivnost raziskovalnih tradicij nujna, saj omogoča, da znanost opravlja svojo (delno) kumulativno vlogo (Laudan 1977). Vsako pomembnejše zgodovinsko obdobje v znanosti zaznamuje soobstoj številnih konkurenčnih paradigem in ne hegemonski model, kjer je legitimnost podeljena le eni, saj so temeljne predpostavke vsake paradigme podvržene skrbnemu proučevanju širše znanstvene skupnosti (Laudan 1977, prav tam).

Racionalni napredek znanosti prek serije sukcesivnih teorij se kaže v raziskovalnih tradicijah (Laudan 1977), v katerih je znanstveni napredek viden skozi empirično rast, ki obenem razrešuje konceptualne probleme posamezne tradicije (prav tam). Tudi »raziskovalni programi« (Lakatos in Musgrave 1970), podobno kot paradigme, prepoznavajo temeljna splošna teoretska izhodišča znanstvene skupnosti. Njeni člani si prizadevajo za empirično »rast« raziskovalne tradicije skupnosti prek t. i. negativnih hevristik oziroma trdnega jedra temeljnih predpostavk, od katerih se ne odstopa ali se jih ne spreminja, ker bi se sicer izpodbijala tudi legitimnost samega programa; pozitivnih hevristik – delno artikuliranih nizov sugestij za izboljšavo specifičnih teorij; in serij teorij – kjer vsaka poznejša teorija prispeva nekaj k prejšnji (prav tam). Ravno lastništvo obsežnejšega opusa »empirične vsebine« ali »višje stopnje empiričnih dokazov« je tisto, kar določa superiornost in progresivnost neke teorije (prav tam).

2.2.1 Znanost med kritiko in dogmo

Realistična teorija znanstvenega napredka (Popper 2002) predpostavlja, da je napredek utemeljen na racionalnosti, ki je dokazljiva »z močjo intelekta ali zaznavanjem čutil« (Lakatos in Musgrave 1970, 91), in od znanosti zahteva, da se vzdrži izrekanja nepreverjenih predpostavk ter kar se da zmanjša vrzel med spekulacijo in dokazanim znanjem (prav tam). Vsako znanstveno spoznanje do neke mere temelji na prejšnjih in je v osnovi akumulacija sukcesivnih znanstvenih spoznanj, »kjer nove paradigme ne zavržejo vseh spoznanj stare paradigme, temveč prevzamejo določene teoretske elemente in empirična dejstva, ki so jih dobro razložile prejšnje teorije« (Ule 1998, 137; Popper 2002).

Ta teorija znanstvenega napredka trdi, da smo z vsakim korakom bliže nekakšni temeljni resnici. Kritiko znanstvenih spoznanj, ki poteka s falzifikacijo veljavnih teorij,

dojema kot neprenehoma prisotno in permanentno (Ule 1998; Popper 2002; Laudan 1977). Kuhn pa nasprotno meni, da je kritika, ki bi resneje ogrožala dominantno paradigmo, v znanosti redka. V obdobju dominantne paradigme, oziroma normalne znanosti, je kritika anatema; »cena za ta 'uspeh' je relativna dogmatizacija neke discipline« (Ule 1998, 191). Določena mera kritike se v tem obdobju sicer lahko kaže le v obliki ovržbe, nadomestitve ali prilagoditve specifičnih teorij, te pa samega statusa dominantne paradigme resneje ne ogrožajo. Kritika, ki bi ga lahko ogrozila, je možna v predparadigmatičnem obdobju, ko se različne šole borijo za prevlado, ali v obdobju krize prevladujoče paradigme, tj. revolucijskem trenutku, ki vodi v paradigmatičen preobrat (Kuhn 1996).

2.3 (Pred)paradigme družboslovja

Družboslovju kot »protoznanosti« (Rosengren 1989, 21) se odreka paradigmatičen status, češ da se zaradi »številnih in znatnih nesoglasij glede izvora legitimnih problemov in metod« ne more kvalificirati kot znanost (Kuhn 1996, 47–48). Družboslovje je v predparadigmatičnem obdobju, ko se tekmujoče šole borijo za prevlado in »vseskozi preizprašujejo temelje nasprotne« (Kuhn 1996, 160), nobeni od teh pa še ni uspelo prevzeti dominantne pozicije. V družboslovju velja, da imajo paradigme »svojevrsne vzpone in padce, niso v časovnem sosledju in medsebojno izključujoče (da so nekatere znanstvene, druge pa ne), temveč medsebojno protislovne pri vzdrževanju razlik in obenem tekmujoče znotraj dane discipline ali polja proučevanja« (Splichal in Dahlgren 2014, 4).

Medtem ko praksa v naravoslovju ne povzroča kontroverz glede temeljnih predpostavk paradigme, so te družboslovju tako rekoč endemične. Predparadigmatično obdobje je vseskozi zaznamovano s pogostimi in burnimi polemikami o legitimnih metodah, problemih in pravilih reševanja, ki bolj služijo temu, da se oblikujejo in razmejijo različne šole, kot pa iskanju konsenza (Kuhn 1996, 48). V vedi, kot je družboslovje, je vprašanje, ali je poenotenje znanstvene dejavnosti sploh mogoče. To bi pomenilo determiniranost človekove dejavnosti, kar bi bilo v nasprotju s »fenomenom človekove svobode in zmožnostjo anticipiranja družbenih in zgodovinskih teženj, čemur običajno sledi iskanje različnih alternativ« (Ule 1998, 199).

Kuhn v poznejših izdajah nekoliko natančneje definira pojem paradigme (Ule 1998) in jo sprejema ne le v anglosaškem pomenu besede »trde znanosti« (prav tam), temveč tudi v

poljih, ki ne sodijo v znanost, »vključno s šolami 'predparadigmatičnega obdobja' »(Kuhn 1996, 179) saj so jim skupne vrste elementov, ki jih enotno poimenuje 'paradigma'. »Sprememba, ki se zgodi s tranzicijo v zrelost, ni prisotnost paradigme, temveč kvečjemu njena narava.« (Kuhn 1996, prav tam) Ta lahko odraža mnoge lastnosti razvite znanosti, ki jih Kuhn prej pogojuje s prisvojitvijo paradigme, a ki tudi brez tega pogoja pokaže, katere uganke so zanimive, priskrbi načine za njihovo rešitev in zagotovi, da jih bo sposobnost praktila lahko rešila (Kuhn 1996, 159).

2.4 Disciplina kot znanstvena skupnost

Paradigma v tem smislu ne določa neposredno predmeta proučevanja, temveč poklicno skupino, ki je osnova za nastanek specializirane discipline (Kuhn 1996, 182). Disciplina je »intelektualni konstrukt« (Wallerstein in drugi 2000, 78), »hevristična naprava« (prav tam), ki je ločena od drugih disciplin z lastnim zamejenim predmetom proučevanja in metodami znotraj raziskovalnega polja (prav tam). Ta na skupnih raziskovalnih problemih utemeljuje svoje »relativno obsežno profesionalno komuniciranje in relativno soglasje svoje profesionalne presoje« (Kuhn 1996, 182) ter »disciplinira intelekt« (Wallerstein in drugi 2000, 78) kot »proizvajalce in potrjevalce znanstvenih spoznanj« (Kuhn 1996, 178). Disciplinizacija je »sistem nadzora nad proizvodnjo diskurza« (Foucault 1972, 224) in povzroča incest, saj na račun »zapiranja« discipline pred drugimi vodi k upadu kakovosti (McChesney 1993). Znanstveno skupnost sestavljajo

[...] praktiki neke znanstvene specialnosti. Izobraževali so se podobno in prestali podobne strokovne iniciacije; pri tem so absrbirali isto tehnično literaturo in v njej našli številne enake nauke – vse to pa mnogo bolj, kot bi bilo mogoče na številnih drugih področjih. Običajno meje te standardne literature označujejo ,meje predmeta proučevanja znanosti in vsaka skupnost ima praviloma svojega. Obstajajo šole, skupnosti torej, ki preučujejo isti predmet s popolnoma nasprotnih si stališč. Toda takih primerov je v znanosti mnogo manj kot na drugih področjih; nenehno tekmujejo med seboj in njihovo tekmovanje je kmalu končano (Kuhn 1998, 157).

Paradigma disciplini omogoča vzpostavitev kriterijev za izbiro problemov in, dokler je veljavna, tudi ponuja okvir možnih rešitev. Disciplina kot legitimne dojema le probleme znotraj izbranega okvira, svoje člane pa spodbuja, da se lotevajo njihovega proučevanja in

reševanja. Ostali problemi, ki so pod preteklo paradigmo veljali za standard, tako niso več legitimni, temveč označeni kot »metafizični«, predmet druge »discipline« ali »problematični v tolikšni meri, da niso vredni obravnave« (Kuhn 1996, 37). Izključna odgovornost za reševanje določene skupine problemov tako pripada članom določene znanstvene skupnosti, to pa jim pripisujejo tudi zunanji opazovalci, vključno z vzgojo svojih naslednikov. Ker je pozornost različnih znanstvenih skupnosti osredotočena na drugačne probleme, je profesionalna komunikacija preko skupinskih meja včasih težavna, pogosto privede do nesporazuma (Kuhn 1996, 177).

Komuniciranje znotraj teh skupin poteka relativno intenzivno in strokovne presoje so relativno soglasne. Paradigma lahko zaradi tega celo osami skupnost od družbeno pomembnih problemov, ker jih ni mogoče pojasniti s pomočjo pojmovnih in instrumentalnih orodij, ki jih paradigma omogoča. (Kuhn 1996).

»Oddelki družbenih ved« (Wallerstein in drugi 2000, 79), ki so nastali v začetku 20. stoletja, so kmalu pridobili status discipline, saj je bila med njimi jasna diferenciacija. Enega izmed temeljnih razcepov, ki je nastal med t. i. idiografičnimi in nomotetičnimi znanostmi, je zabrisala širitev svetovnih univerz po 2. svetovni vojni, ki so delovale v nasprotju s to delitvijo in postopoma zameglile jasne ločnice (prav tam). »Različne discipline družbenih ved so prenehale biti discipline, saj niso več zastopale očitno različnih področij proučevanja z različnimi metodami in potemtakem s trdnimi, razločnimi mejami« (Wallerstein in drugi 2000, 80). Kuhnovo pojmovanje paradigme kot »celotne konstelacije prepričanj, vrednot, tehnik itd., ki so skupni članom določene skupnosti« je za družboslovne discipline sporno, saj »prepričanja, vrednote in tehnike« v družboslovju niso skupne vsem članom določene discipline (Splichal in Dahlgren 2014). Paradigmo bi bilo torej treba razumeti kot »konsistenten sistem (zlasti epistemoloških) predpostavk o metodi, predmetu in definiciji discipline, iz katerega izhaja raziskovanje, in je le izjemoma skupen vsem članom znanstvene discipline ali polja raziskovanja« (Splichal in Dahlgren 2014, 4). Tako razumevanje podpirajo tudi različne konceptualizacije paradigmatičnih delitev in premikov v raziskovanju komuniciranja.

2.5 Nesoglasja glede paradigmatičnosti discipline

V družboslovju je veliko nesoglasij glede paradigem, še zlasti diferenciacij med nameni različnih paradigem, ki zadevajo bistvo narave družbe, raziskovalčev pogled na družbo,

osredotočenost na določeno vrsto družbenih pojavov kot legitimnem predmetu proučevanja ali raven proučevanega pojava (Potter in drugi 1993), zato obstajajo številne perspektive paradigmatičnih kombinacij, ki se razlikujejo glede na definicijo in operacionalizacijo pojma.

Ena glavnih ločnic poteka med predpostavkama o bistvu narave družbe: dojemanje družbe kot na sistema, ki stremi k ravnovesju (funkcionalistična paradigma), ali množice skupin, ki so v nenehnem konfliktu (kritična paradigma). Obema skupinama je lasten specifičen predmet proučevanja, način zbiranja in obdelovanja dokazov tj. metodološki in analitični postopki (Potter in drugi 1993; Friedrichs 1970).

Paradigme so konceptualizirane tudi glede na raziskovalčev pogled na družbo: ta jo vidi abstraktno (prek psiholoških značilnosti ljudi), kot zaprt sistem (razrede posameznikov, kjer neki razred dominira nad preostalimi) ali odprt sistem (sestavljen iz množice medsebojnih povezav in reakcij med sistemi) (Eisenstadt in Curelaru 1976).

Razlikovanje lahko temelji tudi na osredotočenosti na določeno vrsto družbenih pojavov kot legitimnem predmetu proučevanja; dejstva (npr. institucije), definicije (npr. družbeni položaj) in vedenje (npr. kako sistem kazni in nagrad vpliva na vedenje posameznika) (Ritzer 1981).

»Znanstvena disciplina« proučevanja množičnega komuniciranja in medijev izhaja iz sociologije, saj so prvi raziskovalci medijev prevzeli tradicionalno sociološke metode, predmete proučevanja in teorije. A tudi tu se postavlja vprašanje, iz katerega sociološkega pristopa, saj ne moremo govoriti o enoviti sociologiji, ki bi uporabljala identične metode ali si postavljala enake probleme (Potter in drugi 1993, 318). Različne operacionalizacije pojma paradigma so povzročile, da podobno, kot se razlikujejo pogledi na paradigmatičnost družboslovja, so tudi pogledi na proučevanje množičnega komuniciranja razpeti med različne konceptualizacije njegove paradigmatičnosti.

Nesomernost [ang. incommensurability] različnih paradigem znotraj discipline, zlasti med »kritičnim in administrativnim raziskovanjem, kvantitativnimi in kvalitativnimi raziskovalnimi metodami ter humanističnim in sociološko-znanstvenim pristopom k proučevanju komuniciranja« (Dervin in drugi 1989, 13), je pripeljala do točke, ki jo slikovito odraža stavek v pozivu Mednarodnega komunikološkega združenja (International Communication Association – ICA) za prispevke na konferenci Beyond Polemics: Paradigm Dialogues leta 1985: »Jasno je, da smo med seboj začrtali nekatere radikalno različne poti izobraževanja. Razlike so tako znatne, stališča včasih tako močna, zaveze tako opozicijske, da

lahko zaključimo, da se polje hitro približuje stanju nezdružljivosti.« (Dervin in drugi 1989, 9)

Znotraj discipline je mogoče govoriti o najmanj šestih različnih paradigmatičnih konceptualizacijah (Potter in drugi 1993):

- (a) o prisotnosti treh paradigem, ki so kronološko sukcesivne (Hall 1982; Lowery in DeFleur 1988);
- (b) o prisotnosti treh paradigem, ki obstajajo sočasno (Craig 1989);
- (c) o izključno eni paradigmi (Giddens 1989);
- (d) o predparadigmatičnem stanju discipline (Krippendorff 1989);
- (e) o zavračanju predparadigmatičnega stanja in zagovarjanja kriznega stanja (Lang 2013);
- (f) o zanikanju obstoja paradigem znotraj discipline (Rosengren 1989).

2.6 Kazalniki paradigmatičnosti discipline

Konceptualizacija treh paradigmatičnih obdobj zajema paradigmo množične družbe, behavioristično in pomensko paradigmo.

Obdobje paradigme množične družbe se prične v industrializiranih kapitalističnih družbah poznega 19. stoletja. Paradigma izhaja iz evropske tradicije zgodovine, filozofije in empiricizma ter osmišlja globoke kvalitativne spremembe v družbenih odnosih, ki jih med prebivalci povzročijo industrializacija, urbanizacija in omasovljenje. Vloga množičnega komuniciranja je v neposrednem in znatnem vplivu na posameznike tj. linearnem in enosmernem komunikacijskem procesu, ki manipulira z množičnim občinstvom (Hall 1982; Lowery in DeFleur 1988). Splošna predpostavka paradigme je, da občinstvo zaradi pasivnega sprejemanja medijskih vsebin podzavestno spreminja svoje vedenje. Pripisovanje brezmejne moči množičnim medijem ilustrativno prikazuje teorija »hipodermične igle« oziroma »magične krogle« (Lowery in DeFleur 1988).

V štiridesetih letih 20. stoletja jo nasledi »behavioristična paradigma« (Hall 1989), »kognitivna paradigma« (Lowery in DeFleur 1988), ki prevladuje do šestdesetih let (Hall 1989). Paradigma, ki izvira iz ZDA, gradi na znanstvenih metodah, ki se osredotočajo na spremembe posameznikovega vedenja, ki jih ponazarja Lasswellov komunikacijski model aktivnega komunikatorja in pasivnega občinstva. Ta izhaja iz prvih predpostavk propagande (Schramm): kdo (kontrolna analiza), pove kaj (analiza vsebine), preko katerega kanala

(analiza medija), komu (analiza občinstva), s kakšnim učinkom (učinki na občinstvo). Ta nasledi prvotno paradigmo, ki predpostavlja, da človekova čutila determinirajo njegove predstave, prepričanja, stališča, vrednote, spomin, mišljenje in dejanja. Po Loweryju in DeFleuru (1988) je tretja, pomenska paradigma temeljila na idejah, da sistem simbolov, kot sta jezik in medijske vsebine, temelji na splošno sprejetih pomenih o okolju in človekovem obnašanju (Lowery in DeFleur 1988).

Tretja paradigma zrcali premik k ideologiji in je kritična do socioloških znanstvenih metod, kot so ankete, eksperimenti in redukcionistične analize vsebine. Utemeljena je na lingvistiki in strukturalistični sociologiji, zato razume, da ima vsaka kultura drugačen način klasifikacije sveta. Kultura, jezik in simboli vsebujejo določene pomene (Hall 1989).

Craig (1989) ugotavlja, da v proučevanju množičnega komuniciranja koeksistirajo tri paradigme: empiricizem, ki z razkritjem splošnih zakonitosti pojavov skuša le-te pojasniti, napovedati in nadzorovati; hermenevtika, ki skuša razumeti pomen posameznikovih dejanj z interpretacijo tekstov in njihovim lociranjem znotraj okvirov razumevanja; kritična teorija, ki išče emancipatorične družbene spremembe skozi kritično refleksijo družbenih praks (prav tam).

Nekateri avtorji zagovarjajo stališče, da je sociološko-znanstvena paradigma edina, in da je »naturalizem, družbena kavzalnost in funkcionalizem« (Giddens 1989) edini »logični okvir« (Potter in drugi 1993, 320), preko katerega se odraža in enači razumevanje družbenih procesov s tistimi v naravoslovju. Preko družbene vzročnosti se skuša dokazati, da vedenje družbenih subjektov določajo vzroki, ki se jih ti ne zavedajo, funkcionalizem pa odraža sisteme vedenja, katerih vzroki so biološkega izvora (Potter in drugi 1993, 320).

Obstoj objektivnih zunanjih neodvisnih znanstvenih opazovalcev, ki bi bili zmožni vstopiti v polje opazovanja, ne da bi vplivali na proučevane pojave, je vprašljiv. S tem pa se postavlja pod vprašaj tudi pozitivistično paradigmo. Ravno osredotočenost nanjo oziroma prevlada te paradigme je onemogočila videnje »drugačnih svetov« (Krippendorff 1989, 94). »Komuniciranje je ključno za vse svetove, ne v smislu nadzora, ki ga po naravi v ospredje postavlja pozitivistična ontologija, temveč v smislu dialogiziranja kot trajajočega procesa, ki spoštuje avtonomijo različnih konstrukcij realnosti, omogoča posamezniku, da proučuje lastno zgodovino in jo preraste« (prav tam). Prisotnost dveh opozicijskih svetov govori v prid dejstvu, da je polje proučevanja množičnega komuniciranja v predparadigmatičnem stanju.

Ko gre za proučevanje množičnega komuniciranja in družboslovja, razen ekonomije in jezikoslovja, lahko govorimo le o različnih raziskovalnih tradicijah in šolah, kot sta kritična in

pozitivistična oziroma na neobstoj paradigem. Pozitivistična šola je dominantna, kar se odraža skozi vpliv funkcionalistične sociologije, ki razume znanost kot objektivno in družbo kot soglasno (Rosengren 1989).

Potter in drugi splošni dvoparadigmatični sociološki in kritični shemi proučevanja množičnega komuniciranja dodajo še tretjo, interpretativno paradigmo, ki jo identificira že Craig kot hermenevitično, in vključuje tako pravne in politične vede kot zgodovino. Interpretativna paradigma je tako teoretsko kot metodološko umeščena med obe drugi, saj je njen raziskovalni namen razložiti določene medijske pojave brez zatekanja k ideološki osnovi, po drugi strani jo odmik od posploševanja spoznanj iz posamičnih primerov v metodološkem smislu umešča bliže kritični paradigmi (Potter in drugi 1993).

Hall poleg raziskovalnega fokusa kot značilnost paradigme pojmuje tudi metodološki pristop. Tako pripisuje paradigmatični premik spremembi raziskovalnega fokusa stran od behaviorističnih anketnih metod, eksperimentov in redukcionističnih analiz vsebine na tekstualno analizo (Potter in drugi 1993; Hall 1989). Metodološki kriterij uporabljajo tudi Giddens, Rosengren in Krippendorff, a zadnji zavrača obstoj paradigem v družboslovju nasploh, saj trdi, da je to še v predparadigmatični fazi, medtem ko naj bi bil namen raziskovanja edini indikator paradigme (Craig 1989). To pa je najpomembnejši kriterij za ločevanje posameznih paradigem, saj »naslavlja najbolj ukoreninjene predpostavke raziskovalcev« (Potter in drugi 1993, 321). Dilema o tem, ali naj bo primarni namen raziskovanja pojava množičnega komuniciranja njegova »razlaga, interpretacija ali kritika«, bo najbrž ostala nerešena, saj temelji na osebnih vrednotah, in so zato vsi trije pristopi komplementarni. Tako je pri npr. kritičnem pristopu bolj izrazita kritika, kljub temu pa kritična paradigma vključuje tako razlago kot interpretacijo (Potter in drugi 1993, 321).

3 TRI DOMINANTNE PARADIGME V PROUČEVANJU KOMUNICIRANJA

Komuniciranje je eden najbolj proučevanih družbenih pojavov. Že Jürgen Ruesch je identificiral 40 različnih disciplinarnih področij, ki se tako ali drugače ukvarjajo s proučevanjem komuniciranja, med drugim arhitektura, antropologija, psihologija, sociologija, politologija itd. (Ruesch in Bateson 1951). Poleg vpliva sorodnih disciplin je proučevanje množičnega komuniciranja kot metadisciplina vedno tudi pod vplivom družbenih, ekonomskih, kulturnih in političnih dejavnikov (Splichal in Dahlgren 2014, 4), ki se v

različnih časovnih obdobjih kažejo z različno intenzivnostjo. Začetki sistematičnega proučevanja množičnega komuniciranja segajo v zgodnje 20. stoletje, ko so se pričele korenite spremembe, ki jih povzroči industrializacija komuniciranja, ki prinese pomembne družbene, ekonomske, kulturne in politične posledice.

3.1 Ameriški pragmatizem

Z razcvetom kapitalizma pred 1. svetovno vojno je družboslovna znanost ne samo prepoznala pomembnost proučevanja množičnega komuniciranja, temveč je pojav tudi poimenovala. Z industrializacijo v zgodnjem 20. st., zlasti v ZDA, se infrastrukturno povezujejo mesta, ob prometnih povezavah pa vzporedno nastaja tudi komunikacijska infrastruktura (McLuskie 2016, 4). Beseda komuniciranje tako izvorno označuje »zanesljiv in periodičen transport« in neločljivo povezuje informacijo s prometom (McLuskie 2016, prav tam), premik ljudi in besed (Splichal in Dahlgren 2014), s čimer definira tako pojem kot samo prakso (McLuskie, prav tam). Ravno skozi sociološko proučevanje omasovljenja ne samo medijev, temveč tudi družbe, ki nastane z industrializacijo, (i)migracijami, urbanizacijo in dezintegracijo tradicionalne skupnosti, in ki potrebuje mehanizme inkorporacije za zagotovitev socialne integracije (Briggle in Christians 2010), najde svoje mesto tudi proučevanje množičnega komuniciranja.

Prepoznavanje pomembnih in daljnosežnih posledic kapitalističnega razvoja postane predmet proučevanja predstavnikov ameriške pragmatistične šole, med katerimi najbolj izstopajo John Dewey, Robert Ezra Park, Charles Horton Cooley, William James, Charles Sanders Pierce in George Herbert Mead (Hardt 1992). Pragmatični imperativ sledi razsvetljskemu razumu in poudarja vlogo znanosti pri preoblikovanju družbe zaradi večje demokratizacije družbenega življenja, primerljivega s tistim v tradicionalni, lokalni skupnosti (Splichal 1997; McLuskie 2016).

Revolucionarni preobrat v pogledu na vlogo znanosti, ki ga prinese pragmatizem, je v njegovi naravnosti v prihodnost, namesto do tedaj obče sprejete usmerjenosti v preteklost, ki sta jo gojili paradigmi empirizma in absolutizma. Dojemanje ključnih problemov družbe izvira iz zatona demokratične javnosti, saj »družba ne obstaja s pomočjo komuniciranja, pač pa v komuniciranju« (Splichal 1997, 80). Od tu izvira pomembnost sistematičnega proučevanja množičnega komuniciranja, ki ga pomembno ločuje od predhodne prakse empirizma. Ideja kritičnega, »spodbujena z napredkom znanja in izzvana s socialnimi in

političnimi posledicami družbenih sprememb« (Hardt 1992, 31; Splichal 1997), se kaže v dejstvu, da pragmatisti ne želijo biti zgolj opazovalci družbenih dogajanj, temveč želijo aktivno intervenirati za večjo demokratizacijo družbe, ki temelji na znanstvenih spoznanjih (Hardt 1992; Splichal 1997). To naj bi bilo mogoče uresničiti s preseganjem specializiranih in discipliniranih meja v družboslovju, razumljivemu podajanju specializiranega znanja splošni javnosti, vlogo posredovanja novih družboslovnih spoznanj javnosti pa bi moral prevzeti dnevni tisk (Dewey 1927/1991, 171). Ta pristop kot prvi ponudi kritično družbeno refleksijo, ki pomembno zaznamuje začetno obdobje proučevanja množičnega komuniciranja, in predstavlja zametek kritične pozicije v družboslovju, ki si prizadeva za višjo stopnjo demokracije in kritično javno znanost, »od znanstvenih razprav, ponujanja smernic z znanjem za informirano javnost« (Hardt 1992, 34).

Kljub izrazitim kritikam kapitalistične družbe nekaterih pragmatistov, kot je identifikacija ključnih družbenih problemov znotraj strukture kapitalistične ureditve npr. Simona Patten, in prepoznavanjem, da je možnost demokratizacije družbe v redistribuciji materialnih virov (Hardt 1992, 51), pa se pristop nikoli ni sposoben v celoti postaviti v antagonističen odnos do prevladujoče ideologije. Tudi poročilu Komisije za svobodo tiska Svoboden in odgovoren tisk leta 1947 »ni uspelo prepričati javnosti [...] ostal je premišljen in zgovoren apel skupine učenjakov, ki niso bili zmožni premagati politične realnosti lastnih stališč do komercialnih interesov kulturne industrije« (Hardt 1992, 67).

Družboslovje je kot takrat prevladujočo, pragmatično paradigmo prvič privedlo do zavzetja kritične pozicije do dominantnih struktur s težnjo po demokratizaciji, utemeljeni na refleksiji o družbenem, vlogi znanosti in procesu komuniciranja v njej. Vendar pa ne zavzame Marxove pozicije »neusmiljene kritičnosti« [ruthless criticism], v pomenu, da se »kritičnost ne sme ustrašiti lastnih zaključkov niti ne konflikta z obstoječimi silami« (Marx 1975, 13).

Tako je prvo trčenje s kritičnim pogledom na družbo, natančneje s proučevanjem »množičnega« komuniciranja kot neposrednega predmeta sodobne ameriške sociologije, prej odražalo stopnjo tolerance za različnost mnenj znotraj akademskih institucij, in s tem prevladujoče teoretske paradigme, kot pa pojav alternativne, kaj šele marksistične teorije družbe (Hardt 1992, 71).

S tem pragmatistična paradigma posredno »podpira politične in ekonomske pogoje, ki dopuščajo postopno prilagajanje ljudi novemu in drugačnemu okolju (Hardt 1992, 53).

Izvorna nezmožnost jasne kritične artikulacije postopno pripelje do ločitve od kritične osnove pragmatične paradigme in podleže administriranju partikularnim interesom. Z drugo generacijo pragmatistov postane empirično raziskovanje, zlasti skozi behavioristični pristop, še bolj izrazito, medtem ko se proučevanje množičnega komuniciranja ukvarja predvsem z učinki množičnih medijev; družbo atomizira na individualne subjekte, s pomočjo anket in skozi perspektivo socialne psihologije pa raziskovanje podredi administrativnemu interesu. Relacije moči in oblasti se zvedejo na administracijo in legitimacijo dominantnega družbenega sistema, normativnega funkcionalizma, ki pa vodi v reprodukcijo dominantnega pogleda na družbo in proučevanje množičnih medijev (Hardt 1992). Proučevanje množičnega komuniciranja se zapre v akademsko okolje in se posveti zadovoljevanju specifičnih političnih in ekonomskih interesov (Hardt 1992, 45).

3.2 Behavioristična paradigma

Proučevanje množičnega komuniciranja se prične profesionalizirati, disciplinirati in institucionalizirati. Najbolj značilne institucije so: Biro za aplikativno družbeno raziskovanje (1944), Paula F. Lazarsfelda na Univerzi v Columbiji, Inštitut za proučevanje komuniciranja (1947) Wilburja Schrammana na Univerzi Illinois, program Kurta Lewina na Univerzi v Iowi in inštitut Carla Hovlanda na Univerzi Yale. Ti »ustanovni očetje« (Schramm 1983, 8) so izhajali iz svojih matičnih disciplin, sociologije, socialne psihologije in politologije, ter utemljili tudi nomotetični pristop discipline, ki je slonel na Lasswellovem političnem, Lazarsfeldovem anketnem, Hovlandovem kognitivnem pristopu in Lewinovem pristopu, ki je proučeval delovanje majhnih skupin (Berelson 1959). To je posledično v veliki meri definiralo tudi osrednje metode proučevanja, kot so analiza vsebine (Lasswell), anketne metode in vzorčenje (Lazarsfeld) ter eksperimente (Lewin in Hovland) (Berelson 1959).

Paradigmo določajo in oblikujejo trije metateoretski pogoji: narava predhodne teorije (teorije »hipodermične igle«); »trenutni normalni« socialno-psihološki pogled (behaviorizem), ki se bori za ideološko prevlado in trenutni družbeni, politični in tehnološki pogoji v svetu (Gitlin 1978, 209). Te tri značilnosti v grobem ustrezajo predispozicijam dominantne paradigme: temeljna predpostavka o množičnem komuniciranju kot dejavniku družbenih sprememb; obče soglasje o raziskovalnih vprašanjih, ki se kaže v osredotočenosti raziskovanja na učinke množičnih medijev; in sprejemljive metode, ki razumevajo

»znanstveno« metodologijo, temelječo predvsem na javnomnenjskih poizvedbah (Lang 2013, 13; Lowery in DeFleur 1988).

Nomotetični pristop v družboslovju, ki izhaja iz socioloških in socialno-psiholoških metod, poudarja pomembnost objektivnosti. Objektivnosti se približa prek generalizacije značilnosti in pravil v pojavu, ki skupaj z načeli veljavnosti in zanesljivosti temeljijo na nujni verjetnostni razlagi. S kvantitativnimi metodami skuša slediti metodološki usmeritvi naravoslovja in dokazovati kavzalnost družbenih pojavov (Splichal in Dahlgren 2014, 9). Kvantitativni podatki na ravni posameznikov, pridobljeni prek tradicionalnih socioloških metod (z eksperimentom, anketo in/ali analizo vsebine), naj bi s postopkom agregacije na raven celote ali posameznega družbenega dela ponazarjali veljavno sklepanje o obnašanju dela družbe ali njene celote (Potter in drugi 1993). Kvantitativni pristop naj bi tako prekosil interpretativnega oziroma »omejitvi kvalitativne analize« (Lasswell 1949, 40, 52), kot sta nenatančnost in arbitrarnost. Prednost kvantitativne analize npr. političnega diskurza, bi tako pomenila napredek v politični znanosti in pripomogla pri uresničevanju političnih ciljev (prav tam).

Predmet proučevanja množičnih medijev znotraj porajajoče se paradigme so praktični problemi, za katere se je zlasti med 2. svetovno vojno in po njej verjelo, da družboslovje lahko ponudi rešitve. Te se je iskalo predvsem z vidika učinkov, ki jih množični mediji povzročijo na posameznika, osnovno enoto proučevanja novonastale paradigme. Ključna raziskovalna vprašanja so »Kdo so ljudje, izpostavljeni različnim medijem? Katere so njihove specifične značilnosti? Kaj so učinki različnih metod uprizoritve?« (Lazarsfeld 1941, 3) Glavna predpostavka te paradigme je njeno videnje posameznika kot pasivnega subjekta pri sprejemanju medijskih vsebin in sporočil, ki imajo »moč, da prisilijo v določeno vedenje [...] ali spremembo stališč pri določeni temi« (Gitlin 1978, 215), predvsem pri političnih preferencah in potrošniških navadah (prav tam). Nova paradigma, ki nadomesti do tedaj veljavno normalno teorijo »hipodermične igle«, ne predpostavlja več neposrednih učinkov medijev na posameznikovo vedenje. Njena predpostavka je, da mediji učinkujejo na posameznika posredno, prek mnenjskih voditeljev, tj. »dvostopenjskega toka« komuniciranja.

Profesionalizacija raziskovanja je predvsem zaradi naraščajočih stroškov terenskega in eksperimentalnega dela zahtevala vedno večje materialne vložke. To je posledično potiskalo inštitute v čedalje večjo odvisnost od državnih in/ali korporativnih finančnih virov. Partikularni interesi financerjev, tj. državne administracije in industrije, so se v proučevanju množičnih medijev ne samo čedalje bolj upoštevali, temveč bili »v veliki meri usklajevani, če

ne stimulirani« (Berelson 1959, 1) s strani zasebnih interesov, kot je npr. Rockefellerjeva Fundacija. Namen Fundacije je bil »'osamosvojiti' družboslovje od primitivne in neinstrumentalne filozofije« (Gitlin 1978, 228). Predmet proučevanja se jim je podrejal z namenom in upanjem, da bi upravičil preteklo in spodbudil bodoče financiranje. Podreditev raziskovanja interesom pa tudi bolj poveže praktikante s političnimi in ekonomskimi akterji. Tako na univerzah pričnejo z novimi dodiplomskimi programi in predmeti, poimenovanimi npr. »učinki komuniciranja« in »raziskovalne metode in komuniciranje« (Schramm 1983, 10). S tem, ko se povečuje število diplomantov teh programov, ti prek zasedanja pomembnih delovnih mest znotraj državnih uradov, podjetij in univerz širijo in krepijo tudi položaj administrativnega raziskovanja (Mearsheimer in Walt 2013; Splichal in Dahlgren 2014; McLuskie 2016). Raziskovanje množičnega komuniciranja s tem podredi vlogo prispevanja k družbenemu razvoju propagandnim interesom vladnih in ekonomskih akterjev tj. merjenju vpliva in prepričevanju.

Plehkost paradigme, ki izhaja iz njenih tako teoretskih kot metodoloških neskladij, je posledica »prepletene strukture ideoloških predpostavk in usmeritev« (Gitlin 1978, 224), ki se kažejo skozi administrativni pogled na vlogo znanosti, s tržno usmeritvijo raziskovanja in upravičevanja socialnodemokratske ideologije (prav tam). Tako je ena klasičnih metod paradigme, analiza vsebine, definirana kot »raziskovalna tehnika za objektivno, sistematično in kvantitativno opisovanje vidne vsebine komuniciranja« (Berelson 1952, 18), s čimer omeji analizo zgolj na tisto, kar je vidno, »vidna vsebina, ki obstaja v obliki črnih znamenj na belem« (Berelson 1952, 19). Z epistemološko konceptualno transformacijo se prek novonastalih metodoloških orodij, kot so ankete, stališčne lestvice in postopki vzorčenja, omogoči empirična merljivost z namenom zagotavljanja »informacij in napovedi o mnenjih državljanov in njihovem volilnem vedenju, za kar je bila zainteresirana politika, ter informacij o nakupovalnem vedenju potrošnikov in povezanosti nakupovalnih odločitev z reklamami, kar je postalo ključno področje tržnega raziskovanja« (Splichal 1997, 88). Operacionalizacija npr. javnega mnenja ga enači z agregatom posameznih mnenj (Splichal 1997), enovito javnost pa z občinstvi, segmentiranimi glede na gledanost televizijskih vsebin oziroma bralskih in poslušalskih navad. Ideološka asimilacija znanstvene sociologije in modernega kapitalizma, ki se manifestira skozi instrumentalno, tržno raziskovanje, ki ga upravljajo velike fundacije in korporacije v oligopolni visokopotrošniški družbi, poudarja tržno uporabno proučevanje občinstev in upravičuje ideologijo socialne demokracije (Gitlin 1978, 224). »Zaradi intelektualnih, ideoloških in institucionalnih zavez niso postavili kritičnih vprašanj, da za

idejo relativne nepomembnosti množičnih medijev leži razvlečen, pomanjkljiv pojem 'pomembnosti', podoben pomanjkljivemu pojmu 'moč'. S tem pa je posledično povzročila upravičevanje obstoječega sistema lastništva množičnih medijev, njihovega nadzora in namena« (Gitlin 1978, 205).

Kljub temu pa nekateri predstavniki kritične paradigme administrativnega raziskovanja ne zavračajo v celoti. Adorno je tako razlikoval med neposredno »izkoriščevalnim« raziskovanjem, ki je usmerjeno k prodaji določenega blaga, ter »benevolentnim administrativnim raziskovanjem«, ki stremlji k temu, da seznani poslušalce s kakovostno glasbo (Adorno 1945). Smythe in Van Dihn ločita dva tipa administrativnega raziskovanja: strogo administrativno ter »institucionalno, ki je usmerjeno v institucionalne odnose, in je dovršeno pod določenimi administrativnimi omejitvami« (1983, 120). Obstajata dve vrsti raziskovanj: apologetsko, ki zagovarja trenutni družbeni red, ter navidežno neodvisno in kritično raziskovanje, reformistično v smislu, da je kritično, vendar kritika ni umeščena v historični, institucionalni in dialektičnomaterialistični kontekst, in je posledično neradikalna. Poleg tega so uporabljena metodološka orodja, kot je socialno-psihološka tehnika stališčnih merskih lestvic, tipična za kvantitativno raziskovanje. Sem uvrščata ravno Adornovo študijo o avtoritarni osebnosti (1983, 120–121).

Normativna dimenzija administrativnega raziskovanja izhaja iz prepoznavanja slabih učinkov množičnega komuniciranja. Ohranjanje stabilnega družbenega sistema in stabilnega posameznika zahteva proučevanje pojavov do te mere, da bi lahko razložili njihove vplive na posameznika in družbo zato, da bi ju lahko »medijsko opismenili« in naredili bolj odporna (Lang 2013, 14).

Radikalnejše kritike behavioristične paradigme v njej ne vidijo nikakršne normativne dimenzije. Ravno nasprotno, očitajo ji, da razume le trženjski pristop in jo zanima zgolj vprašanje »kako«; npr. kako množični mediji lahko razširijo svoj vpliv in kako ga družbeni procesi pri tem ovirajo. Paradigma pa se z normativnimi vprašanji, ali je in v kakšnih okoliščinah je lahko doseg medijev družbena dobrina, ne ukvarja. Prav tako ne s strukturnimi in kulturnimi posledicami različnih modelov lastništva nad komunikacijskimi sredstvi ali konstrukcijo realnosti s pomočjo medijskih tehnik (Gitlin 1978, 237–238).

Trenutek hegemonске pozicije, ki jo je imela behavioristična paradigma, se je »raztegnil v družbeno dobo«, ta pa se je postopoma normalizirala (Gitlin 1978, 239). Neuspeh behavioristične paradigme, da bi ugotovila pomembnejšo spremembo v vedenju, ki je posledica izpostavljenosti množičnim medijem, je rezultiral v vključevanju vedno novih

odvisnih spremenljivk, kot so npr. kognitivne in čustvene spremembe, z razvojem novih tehnologij pa tudi »nove« družbene kontekste, kar je omogočilo njeno ponavljajočo se aplikacijo in s tem dominantnost. (Lang 2014). Širjenje »novega« raziskovanja je zameglilo njeno bistveno pomanjkljivost, pomanjkanje resne teoretske podlage (Lang 2013; McLuskie 2016).

Ta »odmik od teorije k poenostavljenemu testiranju hipotez odraža dolgo trajajočo željo po profesionalizaciji in širjenju« discipline, obenem pa zmanjšuje vpliv kritičnega družboslovja in oddaljuje družboslovje od civilne družbe oziroma povečuje »vrzel med slonokoščenim stolpom in resničnim svetom« (Mearsheimer in Walt 2013, 427). S tem je kritična paradigma proučevanja družbe še bolj izrinjena, saj ne prinaša takojšnjih aplikativnih (političnih in finančnih) rezultatov, vse to pa pomeni prevlado »priložnostnih ali plehko razvitih teorij, kar so včasih imenovali ljudske teorije [...] s površno razlago« (Mearsheimer in Walt 2013, 432), nad imperativom družbenega razvoja prek temeljnega raziskovanja (Splichal in Dahlgren 2014; McLuskie 2016).

Kritično proučevanje komuniciranja je izpodbijalo idejo o vrednostno nevtralnem raziskovanju, v katerem je razumevanje komuniciranja kot kulturne in simbolične interakcije, ki jo je razvil pragmatizem, zvedel na enostavno pojmovanje komuniciranja kot prenosa in/ali izmenjave (Splichal in Dahlgren 2014, 13). Za razliko od behavioristične paradigme si kritična paradigma ne dela utvar o ugotavljanju objektivnosti. V ospredje postavlja ideološko perspektivo in analizira tekste in dogodke v industriji kot dokaze, ki podpirajo to ideologijo (Potter in drugi 1993).

3.3 Kritična paradigma

Izhodiščna značilnost in temeljna vloga kritične paradigme v proučevanju množičnega komuniciranja in medijev je v njeni naravnosti k nenehnemu preizpraševanju »dominantnih struktur znanja, saj je njen končni cilj transformacija, ki je utemeljena na vrednosti in namenu« (Klein 2010), posledično pa tudi na aktivni intervenciji k emancipaciji marginaliziranih in zatiranih družbenih skupin (Kann 1979) ter »demistifikaciji 'tehnologije' in znanosti« (Smythe in Van Dihn 1983, 127). Kritika teorije množičnega komuniciranja stremi k »razumevanju širših družbenih odnosov in razmerij moči, ki vplivajo in včasih celo pogojujejo delovanje posameznikov v danem zgodovinskem kontekstu« (Amon Prodnik 2014, 71–72), in je značilnost neodvisne izobrazbe, saj moč in posledično reprodukcija

dominantnih družbenih in simboličnih struktur izhajata iz kultiviranja samoumevnosti njihovega obstoja, podobno, kot je samoumevna »slana voda ribam v oceanu« (Gerbner 1983, 356). Ravno »osredotočanje na protislovja in konflikte sodobnih družb kritično paradigmo neločljivo povezuje s politiko (in je zato nujno v nasprotju s politiko in zaradi politike)« (Splichal 2008, 20) oziroma jo postavlja v dialektičen odnos s prevladujočo paradigmo. V tem smislu je podobno kot administrativno tudi kritično raziskovanje po naravi instrumentalno, saj če administrativno vodijo interesi tistih, ki imajo moč, potem kritično upravljajo interesi tistih, ki so brez moči (Rosengren 1989).

Paradigmo določa

a) tip problema,

b) raziskovalna metoda in

c) ideološki pogled raziskovalca,

kar bi aplicirano na kritično paradigmo pomenilo

a) preoblikovanje institucij na način, da zadovoljujejo kolektivne potrebe družbe;

b) z uporabo kritičnih metod historične in materialistične analize proučiti kontradiktorne globalne procese;

c) s povezovanjem problema in metode interpretirati pojav s končnim namenom radikalne spremembe utrjenega sistema (Smythe in Van Dihn 1983, 118). Tako lahko konkretne prispevke kritične paradigme v produkciji znanja identificiramo v falzificiranju »teorije o razvojnih fazah« (Rostov), »revoluciji rastočih pričakovanj« (Lerner-Schramm in Pool) in »teoriji o prostem pretoku informacij« (Smythe in Van Dihn 1983, 126).

Kritična paradigma je razumljena kot znanstvena refleksija o odnosih moči znotraj polja raziskovanja medijev in množičnega komuniciranja, ki temelji na tradicijah marksistične kritične teorije, teorije hegemonije (Gramsci, Poulantzas, Althusser), frankfurtske šole (Adorno, Horkheimer, Marcuse), sociokulturološkem pristopu (birminghamska šola, Hall), marksističnem materializmu, teoriji množične družbe (Mills), politični ekonomiji medijev (Garnham, Murdock, Golding, Smythe) in teoriji javne sfere (Habermas) (Splichal 1989, 333–334; Splichal in Dahlgren 2014).

Tako ena prvih, bolj prominentnih povojnih filozofskih perspektiv kritične paradigme nastane s frankfurtsko šolo, ko osrednji člani frankfurtskega Inštituta za družbeno raziskovanje (Institut für Sozial Forschung) zaradi pritiska nacizma emigrirajo iz Nemčije v ZDA. Najvidnejši predstavniki te tradicije so Theodor W. Adorno, Max Horkheimer, Herbert Marcuse, Leo Lowenthal in Walter Benjamin.

Njihova kritika dominantne, behavioristične paradigme problematizira smiselnost in namen družboslovnega raziskovanja, ki se čedalje bolj ne samo podreja administrativnemu interesu, temveč aktivno sodeluje pri njegovi reprodukciji. Behavioristična paradigma z drobljenjem na empirična dejstva dekontekstualizira zgodovinski kontekst s hipokritičnim izgovorom za zasledovanje načel znanstvenosti (Hardt 1992, 135). Kritična paradigma pa s historično genezo proučevanega problema reflektira zgodovinski kontekst ter ponuja instrumentalnega uma, značilnega za kapitalistično ureditev (Amon Prodnik 2014, 73).

Empiričen in ahistoričen pristop k proučevanju družbe ter tržno naravnano raziskovanje, ki se je širilo z behaviorizmom, je kritiziral tudi predstavnik teorije množične družbe C. Wright Mills in usmerjal kritiko v odnose družbene moči. Izpostavljal je pomembnost intelektualne tradicije v družboslovju (Hardt 1992, 146), saj je omogočila jasno ločevanje med »znanostjo kot pojasnjevanjem in informacijo kot manipulacijo« (Horowitz 1964, 18).

Konec šestdesetih let prejšnjega stoletja, je nezadovoljstvo zaradi družbenih in ekonomskih razmer v Evropi kulminiralo v delavskih stavkah in študentskih demonstracijah, v ZDA pa s črnskim osvobodilnim gibanjem ter mednarodnim mirovnim gibanjem, ki je zraslo kot antipod ameriški imperialistični vojaški intervenciji v Vietnamu. S tem dobi kritična paradigma nov zagon. Manifestacija kritične misli povzroči reforme na univerzah, tako v smislu upravljanja kot sprememb v vsebinah učnih programov, ki so pričeli podeljevati večjo pomembnost družboslovju in družbenim odnosom. S kritiko strukturne politične in ekonomske determiniranosti množičnega komuniciranja, kritiko historičnega materializma ter preizpraševanjem »hegemonskega statusa logičnega pozitivizma«, se z avtorji kot sta Herbert Schiller in Dallas Smythe, v kritični paradigmi oblikuje nov pristop: politična ekonomija medijev (Nordenstreng 2004, 7). V naslednjih desetletjih se vzpostavi kot resna alternativa dominantni paradigmi, saj je prisotna v učnih načrtih nemarksističnih tradicionalistov v vseh družboslovnih disciplinah (Smythe in Van Dihn 1983, 123).

Emancipatorični način družbene integracije, ki temelji na odprti družbeni razpravi o zadevah splošnega interesa, je glavna ideja teorije javne sfere, ki jo zastopa pripadnik druge generacije frankfurtske šole Jürgen Habermas (Splichal 1997, 37). Njegova kritika je usmerjana v »dialektiko odnosov med državo (javno oblastjo) in (civilno) družbo« (Splichal 1997, 37), z zatonom razsvetljenskega načela javnosti zaradi medsebojne »interpenetracije (kot podržavljanja družbe in podružbljanja države) in z (ne)zmožnostjo nastajanja

institucionalnega jedra civilne družbe zunaj okvirov države (in pozneje tudi zunaj ekonomije) (prav tam).

Pomen hegemonije, ki se v vsakdanjem diskurzu reproducira skozi simbole, pomene in ostale kulturne artefakte, ter tako reproducira tudi obstoječi družbeni red, postane predmet proučevanja kulturnih študij. Pristop, ki izhaja iz literarnih ved in historične kritike, poosebljajo avtorji, kot so Stuart Hall, Raymond Williams in Richard Hoggart, s svojimi intelektualnimi začetki v Centru za sodobne kulturološke študije na Univerzi v Birminghamu,

Kritična paradigma je na poteh lastne institucionalizacije imela številne ovire. Za razliko od administrativnega raziskovanja je imela borne možnosti za pridobitev pomembnih finančnih sredstev s strani političnih in ekonomskih institucij, saj bi te zaradi izsledkov kritičnih raziskav izgubljale na moči (Melody in Mansell 1983). Ključna materialna sredstva za kritično raziskovanje je bilo lažje pridobiti na mednarodni ravni kot na nacionalni, kjer so interesi monopolnih gospodarskih akterjev, prepleteni s političnimi, imeli manjši vpliv (Smythe in Van Dihn 1983, 125). Na mednarodni ravni so bile okoliščine bolj naklonjene podpori kritičnemu raziskovanju množičnih medijev predvsem zaradi tekmovalnosti nacionalnih in internacionalnih interesov, tako znotraj skupine razvitih držav (npr. držav članic Trilateralne komisije) kot na relaciji do manj razvitih (npr. gibanje neuvrščenih) in razvitih držav. Globalne neenakosti so tako pomembno zaznamovale in prispevale k uveljavitvi kritičnega raziskovanja množičnega komuniciranja (Smythe in Van Dihn 1983, prav tam), zlasti v okviru UNESCO z iniciativo gibanja neuvrščenih po Novem svetovnem informacijskem in komunikacijskem redu (New World Information and Communication Order, NWICO) ter Mednarodnem združenju za raziskovanje množičnega komuniciranja (IAMCR), ki je aktivno podpiralo progresivno misel z ustanovitvijo političnoekonomske sekcije (Nordenstreng 2016).

Kritično paradigmo v osemdesetih letih prejšnjega stoletja zaznamujejo »notranja« in »zunanja neskladja«, notranja z vznikom kulturnih študij in feminizma, zunanja pa s komercializacijo medijev (prav tam). Kritično, marksistično proučevanje množičnega komuniciranja zaradi fragmentarnosti in nekoherentnosti te alternativne družboslovne paradigme usiha. Tudi v specializiranih znanstvenih revijah s področja množičnega komuniciranja je marksizem zapostavljena paradigma (Smythe in Van Dihn 1983, 123).

4 ZOPER INTEGRACIJO

Številne debate in polemike v mednarodni komunikološki skupnosti, tako v specializiranih komunikoloških revijah, npr. *Journal of Communication: The Disciplinary Status of Communication Research* (1993), kot tudi srečanja mednarodnih združenj, npr. International Communication Association, *Beyond Polemics: Paradigm Dialogues* (1985), so skušale zblížati dve nesomerni paradigmi. Posebna številka »*Ferment in the Field*« osrednje disciplinarne revije *Journal of Communication* označuje začetek samorefleksije o paradigmatičnosti discipline, integraciji paradigem in vlogi discipline v družbi (Gerbner 1983, 4) ter morda tudi krize dominantne paradigme, saj se iniciative po integraciji običajno pojavljajo v času negotovosti prevladujoče paradigme (Rosengren 1989; Lang 2013).

Zrelost discipline naj bi se odražala v obči sprejetosti ene, univerzalne paradigme (Kuhn 1996; Miller 1983), a je družboslovje od svojih začetkov do danes ostalo razdeljeno med naravoslovje, ki kljub svoji raznolikosti disciplin stremi k univerzalistični znanstveni razlagi naravnih pojavov, in humanistiko, ki, nasprotno, izhaja iz tradicije in spodbuja raznolikost tako metod proučevanja kot predmetov raziskovanja (Calhoun in Rhoten 2010, 103). Proučevanje komuniciranja ni nikoli bilo »v poziciji, da bi se kvalificiralo kot disciplina na podlagi metodologije ali jedrne vsebine« (Miller 1966, 91). Ravno nasprotno, »od svojega intelektualnega otroštva naprej so si raziskovalci izposojali tako metodologijo kot vsebino od množice sorodnih disciplin« (Miller 1966, prav tam).

Eden od najpomembnejših vzrokov za disciplinizacijo družboslovnih ved izvira ravno iz spora o metodah proučevanja človekovega vedenja, *Methodenstreit* (Adorno in drugi 1977), med t. i. univerzalisti in humanističnimi partikularisti. Univerzalisti so pojmovali človekovo vedenje kot naraven pojav, ki ga je treba proučevati s pomočjo »objektivnih« znanstvenih metod, humanistični partikularisti pa so menili, da človekovega vedenja ne moremo razumeti ločeno od partikularnih zgodovin, kulturnih kontekstov in subjektivnih razumevanj (Nastran Ule 2000).

Dominantna paradigma (Gitlin 1978) zajema ideje in metode iz tradicije behaviorističnega empirizma. Pozitivistično/behavioristično raziskovanje naj bi bilo vrednostno in politično nevtrarno, kar naj bi zagotavljalo načelo objektivnosti oziroma znanstvenosti, ki se kaže v »naravoslovni« metodologiji. Z navidezno depolitizacijo obravnavanja raziskovalnih problemov pa administrira in reproducira dominantno družbeno ureditev in z metodološkimi postopki kvantifikacije in individualizacije »dekontekstualizira

raziskovanje od družbenega okolja« (Splichal in Dahlgren 2014, 2). Ideološkost, ki je inherentna vsem, tudi raziskovalcu, se manifestira tudi skozi izbiro določenih raziskovalnih vprašanj in metodoloških postopkov, npr. tržno raziskovanje (Smythe in Van Dinh 1983; Halloran 1983).

Kvalitativni pristop, značilen za kritično paradigmo, je pogosto kritiziran kot »nesistematičen, impresionističen, intuitiven in subjektiven« (Rosengren 1989, 27), kar pomeni, da je posledično tudi kritično raziskovanje predstavljeno kot »'neznanstveno', 'filozofsko', 'kvalitativno', in 'politično motivirano'« (Halloran 1983, 270) in povsem v nasprotju s pozitivističnimi normami. Primer dela Noama Chomskega v lingvistiki, ki je temeljilo na kvalitativnih modelih, utemeljenih na logičnih izpeljavah, pa je le eden od mnogih, ki je dokazal zmotnost predpostavk o inferiornosti kvalitativnega raziskovanja in omogočil vzpon kritične paradigme (Rosengren 1989). Ne drži torej, da so vse kvalitativne metode nesistematične, impresionistične, intuitivne in subjektivne, in čeprav so, ni s tem nič narobe, dokler se raziskovalec tega zaveda. Včasih je to edini način, ki nam omogoča dostop do podatkov (prav tam, 27).

Metodološka delitev na kvantitativno raziskovanje, ki se povezuje s »stabilnostjo in ekvilibrijem«, s čimer se reproducirajo razlike in neenakosti v trenutnih razmerjih družbene moči, in kvalitativno raziskovanje, ki je take vrste, da ruši zavajajočo percepcijo stabilnosti družbenih odnosov (Smyth in Van Dihn 1983, 118), nosi dogmatski predznak (Gerbner 1983, 360). Sprejemanje empiričnih metod ne implicira brezbržnosti do vrednot in družbenih problemov, ravno nasprotno, pluralnost pristopov priznava kompleksnost pojava. Tendence nekaterih znanstvenikov, da enačijo empirično raziskovanje zgolj z administrativno rabo ali taktikami izmikanja krhajo kritično moč. Na tak način postanejo žrtve zgodovine, medtem ko jo skušajo razložiti (Gerbner 1983, 361).

Tudi empirično raziskovanje lahko nosi »kritični impulz zoper ideologizirane abstraktne družbene vede, formalizem in poenostavljene posplošitve ter pripomore k proučevanju razlik med interesi in družbenimi nasprotji« (Splichal 2016), kot je primer empiričnega družbenega raziskovanja revščine in nepismenosti, npr. študija Friedricha Engelsa o položaju delavskega razreda v Angliji (1845), Adornova študija o avtoritarni osebnosti (1950), Williamsova statistična analiza vsebine britanskih časopisov in televizije (1976) ter empirično raziskovanje v nekdanjih komunističnih državah (Splichal 2016).

Kljub vsemu pa ni nepomembno, v kateri točki v raziskovanju in na kakšen način poteka integracija kvantitativnih in kvalitativnih pristopov. Poskusi, da bi prispeli do skupnih

»metod, ki bi omogočale združitev in ohranitev kvalitativnih podatkov skozi postopke kvantifikacije« (Schröder 1987), pa so problematični, saj bi združevanje nezanesljivih podatkov z zanesljivimi in veljavnimi pomenilo neveljavnost celote oziroma bi rezultiralo v »sistematično nesistematičnih in intuitivnih postopkih za pridobivanje znanja in razumevanj« (Rosengren 1989, 30).

Tako kvantitativni kot kvalitativni pristopi v raziskovanju so komplementarni in zaželeni, v kolikor so ločeni in uporabljeni na različnih ravneh raziskovanja. »Kvalitativna raven« je bistvena tako v začetni, eksploratorni fazi, kot v zaključku raziskovanja, v njegovi interpretativni ali kontekstualizacijski fazi. To omogoča spoznavanje s pojavom in zajetje »novega znanja, ki bi kaj lahko spolzelo skozi prste pri uporabi formaliziranih metod pridobivanja podatkov« (Rosengren 1989, 28), medtem ko je kvantitativna analiza nujna za podkrepitev veljavnosti kvalitativnih zaključkov o pojavu in odnosih, v katere je proučevani pojav umeščen na bolj splošni ravni (Rosengren, prav tam).

4.1 Integralno raziskovanje

Proti disciplinarnim delitvam v družboslovju in razmerjem do humanistike in naravoslovja je izrazito kritično nastopila Gulbekianova komisija, ki je v svojem poročilu *Kako odpreti družbene vede* (Wallerstein in drugi 2000), pozvala k njihovemu preseganju oziroma »'kontekstualizaciji' univerzalizmov« (prav tam, 5). Disciplinizacija, ki vodi v »discipliniranje uma in kanaliziranje znanstvene energije« (101–102), temelji na treh delitvah: antinomiji med preteklostjo in sedanjostjo, ideografičnimi in nomotetičnimi disciplinami, ter civiliziranim in barbarskim svetom (prav tam, 102). Gulbekianova komisija je pozvala k ustanavljanju integriranih raziskovalnih programov znotraj univerzitetnih struktur, ki segajo čez tradicionalne meje (Wallerstein in drugi 2000, 109). Premislek komisije in njeni pozivi k večji interdisciplinarnosti in multidisciplinarnosti družboslovja pa so umeščeni v administrativni okvir.

Upamo lahko, da bodo aktivni družboslovci svojim sedanjim strukturam posvetili vso pozornost in da bodo poskušali svoje prenovljene intelektualne predstave o koristni delitvi dela prilagoditi organizacijskemu okviru, ki ga nujno postavljajo. Če aktivni družboslovci tega ne bodo storili, bo to zanje naredila administracija, zaposlena v institucijah vednosti (Wallerstein in drugi 2000, 102–103).

S tovrstno podreditvijo profesionalne znanosti administrativnemu okviru so tudi pobude komisije in strah, da se družboslovje zapira in drobi, zgolj delno identificirali vzrok. Če

integrirano raziskovanje razumemo v vseh njegovih pojavnih oblikah, kot so monodisciplinarnost, multidisciplinarnost (znanje, ki črpa iz različnih disciplin, a ostaja znotraj lastnih meja), interdisciplinarnost (ki proučuje, povzema in usklajuje povezanost med disciplinami v koherentno celoto) in trans- ali metadisciplinarnost (ki prehaja tradicionalne meje med disciplinami) (Splichal 2016), je verjetno res, da do določene mere presega arbitrarnost disciplinarnih meja, a še vedno ostaja omejeno na profesionalno okolje, zaprto širši javnosti.

Znanje se skozi *transdisciplinarnost* namensko in zavestno umešča znotraj reševanja problemov, s čimer se predpostavlja, da je produkt družbenega, političnega, ekonomskega in akademskega vpliva. Transdisciplinarna epistemološka usmeritev (tj. kar sprejemamo kot znanje) oporeka dolgo veljavnim newtonovskim in kartezijanskim načelom predvidljivosti, linearnosti, dualizma, redukcionizma, ekskluzivne logike in nadzora. Tako transdisciplinarnost priznava kompleksnost, inkluzivno logiko in sprejemanje komplementarnih realnosti (McGregor 2015), a v svojem imperativu po razumevanju sveta in razreševanju globalnih problemov povezuje nezdružljive tokove znanja. Naravnost kritične paradigme k dekonstrukciji disciplinarnih meja v znanosti (Lattuca 2001) mora presegati ekskluzivnost profesionalnega raziskovanja in spodbujati potrebo po integralnem raziskovanju, ki v družbeno raziskovanje vključuje tudi državljane (Splichal 2016).

Tabela 4.1: AQAL (All quadrants, all lines): Vsi kvadranti, vse črte, vse ravni, oblike, tipi in telesa

Zgornji-levi (ZL) "JAZ" Notranje individualno <i>namensko, subjektivno, preudarno,</i> <i>psihologija, namen, vrednote</i> Primer: Freud	Zgornji desni (ZD) "ONO" Zunanje individualno <i>Vedenjsko, objektivna znanost,</i> <i>empiricizem, behaviorizem,</i> <i>statistika, dejstva</i> Primer: Skinner
Spodnji-levi (SL) "MI" Notranje kolektivno <i>kultura, intersubjektivno,</i> <i>skupnostne/politične vrednote</i> Primer: Gadamer	Spodnji desni (SD) "TISTI" Zunanje kolektivno <i>Družbeno sistemske teorije</i> Primer: Marx

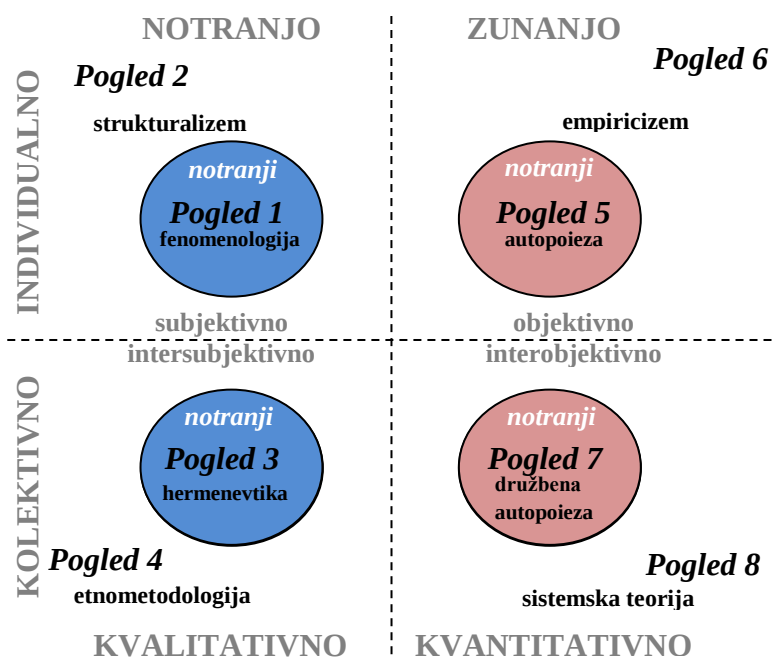
Vir: Wilber (2014)

Integralnost, je indogena, predvsem osebna usmeritev k splošnemu razumevanju človekovega potenciala in naravnosti h kritičnim, osnovnim elementom človekove rasti,

evolucije in razvoja človekovega duha in zavesti s preseganjem hiperspecializacije, disciplinizacije, dualizma ter zanašanja na skope perspektive za reševanje problemov človeštva (McGregor 2015, 1). Poskus Kena Wilberja (1973), da raznorodne paradigme umesti v koherentno omrežje pristopov je prikazan v Tabeli 4.1.

Iniciative, ki bi presegle razlike v metodoloških pristopih, temeljijo na predpostavki, da metodologija ne implicira posebne vsebine ali teorije (Merton 1945; Halloran 1983). Tako, na integralni teoriji temelječe raziskovanje (Slika 4.1), t. j. pristop integralnega metodološkega pluralizma (Hedlund 2010), omogoča raziskovalcu, da samorefleksivno umesti svoj pristop znotraj širšega konteksta proučevanja, kar delu prinaša potencialno večjo vrednost od transdisciplinarnega reševanja ugank (Splichal 2016).

Slika 4.1: Prikaz osmih pogledov v znanstvenem proučevanju, ki ustreza osmim metodološkim družinam s poudarkom na njihovih sistemskih odnosih

Vir: Hedlund (2014)

4.2 Javna znanost

Dve osi delitve, ki določata vlogo znanosti v družbi, definira dejstvo, ali so cilji produkcije znanosti determinirani ali ne, tj. instrumentalni ali refleksivni; komu je znanost namenjena; ali je omejena na akademsko skupnost oziroma poklic ali vpeta v dialog z zunajakademskimi akterji (Tabela 4.2) (Burawoy 2008; Splichal in Dahlgren 2014).

Tabela 4.2: Osi delitve vloge znanosti po Michaelu Burawoyu

Znanje za kaj? \ Znanje za koga?	AVTONOMIJA Za akademsko skupnost	HETERONIMIJA Za zunajakademsko skupnost
Instrumentalno znanje; sledenje določenim ciljem	PROFESIONALNO Raziskovanje znotraj raziskovalnih programov, ki definira predpostavke, teorije, pojme, vprašanja in uganke	ADMINISTRATIVNO Raziskovanje, podrejeno interesom zunajakademiških akterjev; javnomnenjske poizvedbe, tržne raziskave ipd.
Refleksivno znanje; cilji niso določeni vnaprej	KRITIČNO Normativni dialog med družboslovci	JAVNO Dialog z javnostjo

Vir: Splichal in Dahlgren (2014)

»Kritično družboslovje je normativen dialog predvsem med družboslovci in je naravnan k družboslovju kot poklicu, medtem ko je javno družboslovje dialog predvsem med družboslovci in javnostmi glede normativnih temeljev družbe« (Burawoy 2005, 380).

Iniciative po integraciji na ravni namena proučevanja raziskovalnih problemov lahko zaradi povsem nasprotnih izhodišč glede vloge znanosti v družbi vodijo h kooptaciji kritične paradigme v dominantno (Nordenstreng 2014, 9) in k še izrazitejšemu reproduciranju dominantne paradigme (Burawoy 2008). »Če se je v naravoslovni znanosti za zdaj izkazalo kot nemogoče priti do enotne teorije, ki bi bila zmožna pojasniti 'vse', potem je zagotovo majhna verjetnost, da jo bomo našli v družboslovju« (Halloran 1983, 270). S kompleksnostjo pojava narašča tudi število različnih raziskovalnih pogledov nanj, pristopov in raziskovalnih vprašanj, noben pristop pa ne more podati celotne slike proučevanega družbenega pojava v različnih časovnih obdobjih (Halloran 1983, 271).

V tem pogledu je načelo javnosti v smislu kritične publicitete povezovalni člen med javnostjo in znanostjo. Analogno, kot je načelo kritične publicitete konstitutivno za javno sfero (Splichal 1997, 2008), je tudi edina funkcija javne znanosti v kritični publiciteti in razpravi o problemih, ki jih družboslovje obravnava in povzroča (Burawoy 2007). Tu pa so »kritični misleci v večini primerov diskriminirani od dominantnih institucij [...] Glede na prevlado instrumentalnega razuma v akademskem sistemu ni preprosto vzpostaviti strukturne temelje, ki omogočajo kritično udeležbo v javnosti.« (Fuchs 2009, 22) Paradigmatične meje

se reproducirajo pri objavljanju literature skozi recenzentske postopke znanstvenih revij (Calhoun in Rhoten 2010, 103). Prek načel selekcije znanstvenih prioritet, postopkov standardizacije in evalvacije se podeljuje legitimnost v institucionaliziranih strukturah znanstvenega komuniciranja (Zuckerman in Merton 1971). Odnosi moči znotraj znanstvenega komuniciranja zrcalijo tiste v javni sferi, vloga članov uredništev in svetovalnih odborov znanstvenih revij je enaka vlogi odbirateljev v medijih, saj prek ocenjevanja in izbora del za objavo odločajo in določajo kolektivno dejavnost znanosti (Crane 1967).

5 EMPIRIČNI DEL

5.1 Definicija raziskovalnega problema in raziskovalno vprašanje

Cilj pričujoče naloge je ugotoviti, v kolikšni meri je skozi zgodovino kritična paradigma intervenirala v osrednji prostor komunikološkega periodičnega znanstvenega komuniciranja. Čeprav je zgodovina kritične paradigme dobro raziskana (Splichal 1997; Hardt 1992; Amon Prodnik 2013; Amon Prodnik 2014), je prispevek pričujoče naloge komplementarna samorefleksija z zgodovinsko analizo (ne)pojavnosti kritičnih idej s pomočjo kvantitativne metodološke obravnave, ki uporablja bibliometrične analize citacijskega omrežja avtorjev na velikem vzorcu znanstvenih člankov, kar omogoča globlji vpogled v značilnosti razvoja discipline.

Dosedanje bibliometrične analize kroženja znanstvenih idej so proučevale širši komunikacijski prostor družboslovne periodike in ga pogosto primerjale s humanistiko ter naravoslovno znanostjo, niso pa natančneje proučevale disciplinarnih periodičnih publikacij o množičnem komuniciranju in medijih. Zato si v magistrskem delu zastavljamo naslednje raziskovalno vprašanje:

Kako je zastopana kritična paradigma v osrednji disciplinarni znanstveni periodiki od njenih začetkov do danes?

5.2 Enote in vzorčenje

5.2.1 Zajem podatkov

Analiza zajema populacijo člankov osmih osrednjih znanstvenih komunikoloških revij SSCI bibliografske baze Thomson Reuters – Web of Science (WOS): *Public Opinion Quarterly*, *European Journal of Communication*, *Journal of Communication*, *Journalism & Mass Communication Quarterly*, *Media Culture & Society*, *Communication Research*, *Discourse & Society* in *Communication Monographs*. Časovno obdobje zajema vse članke od leta 1937 do zadnjega izvoda v letu 2015. Pridobljeni metapodatki za posamezen članek iz baze Web of Knowledge (www.webofknowledge.com) vključujejo naslov revije, naslov in povzetek članka (v kolikor obstaja), ime avtorja/-jev članka, letnico izida ter bibliografski zapis.

Zajem podatkov je potekal v dveh fazah: prvi del, od začetka izhajanja revij do leta 2014, je potekal 21. 4. 2015, drugi del pa 22. 3. 2016, ko so bili pridobljeni podatki za leto 2015, in sicer s pomočjo naprednega iskalnika na spletni strani www.webofknowledge.com iz baze Webofscience™ Core Collection, ki zajema naslednje baze: SSCI (Social Science Citation Index) od leta 1900 naprej, SCIE (Science Citation Index Expanded) od leta 1900,

Arts & Humanities Citation Index (A & HCI) od leta 1975 in Emerging Sources Citation Index (ESCI) od leta 2015. Baza Web of Knowledge (prej Thomson Scientific) vsebuje celotne bibliografske podatke (cite), kar omogoča merjenje zastopanosti in vpliva ter zadostuje za uporabo baze v raziskovalne namene (Katz in Hicks 1998).

Žal pa baza Webofscience™ Core Collection ne ponuja celotne pokritosti analiziranih revij, saj so pri vseh izključeni podatki prvih let izhajanja. V Tabeli 5.1 so natančneje navedeni podatki o pokritih in nepokritih obdobjih.

Tabela 5.1: Pokritost podatkov analiziranih revij

	Začetno leto izhajanja	Pokritost v WOS od leta	Pokritost v WOS do leta	Pokrito obdobje (v letih)
JOURNALISM QUARTERLY / JOURNALISM & MASS COMMUNICATION QUARTERLY	1923	1928	2015	91
SPEECH / COMMUNICATION MONOGRAPHS	1933	1934	2015	82
PUBLIC OPINION QUARTERLY	1936	1937	2015	78
JOURNAL OF COMMUNICATION	1950	1956	2015	65
COMMUNICATION RESEARCH	1973	1974	2015	42
MEDIA CULTURE & SOCIETY	1978	1980	2015	37
EUROPEAN JOURNAL OF COMMUNICATION	1985	1993	2015	30
DISCOURSE & SOCIETY	1989	1994	2015	26

Iskalni parametri skupaj s številom zadetkov so ponazorjeni v Tabeli 5.2.

Tabela 5.2: Iskalni parametri in število zadetkov v bazi Webofscience™ Core Collection

	Iskalni parameter	Število zadetkov
10	so=journalism quarterly <i>DocType=All document types; Language=All languages;</i>	10.757
4	so=journalism mass communication quarterly <i>DocType=All document types; Language=All languages;</i>	2.788
9	so=speech monographs <i>DocType=All document types; Language=All languages;</i>	809
8	so=communication monographs <i>DocType=All document types; Language=All languages;</i>	985
7	so=discourse society <i>DocType=All document types; Language=All languages;</i>	1.345
6	so=communication research <i>DocType=All document types; Language=All languages;</i>	1.509
5	so=media culture society <i>DocType=All document types; Language=All languages;</i>	2.318
3	so=journal of communication <i>DocType=All document types; Language=All languages;</i>	5.950
2	so=european journal of communication <i>DocType=All document types; Language=All languages;</i>	1.358
1	so=public opinion quarterly <i>DocType=All document types; Language=All languages;</i>	6.058
	SKUPAJ	33.877

Ker so nekatere revije v obdobju izhajanja spreminjale naslov, so bili iskalni parametri prirejeni tudi glede na prejšnje naslove. Tako je bila npr. revija *Communication Monographs* v začetku svojega izhajanja poimenovana *Speech Monographs*, prav tako *Journalism & Mass Media Quarterly*, ki je v začetku izhajanja bila *Journalism Quarterly*. Za obe reviji je bil ustvarjen dodaten iskalni parameter, glede na prvobitni naslov. Celotna baza zajetih podatkov je vključevala 33.877 znanstvenih besedil.

Podatki so bili izvoženi v formatu *plain text* (.txt, ASCII kodiranje), vsebovali pa so polni opis članka vključno s citiranimi viri (*Full Record and Cited References*). Postopek izvoza je bilo potrebno ponoviti 67-krat, saj je omejitev določena z največjim številom 500 člankov.

5.2.2 Omejitve bibliometričnih indikatorjev in baz

Ena izmed pomembnih omejitev baz SCI in SSCI je prevlada avtorjev iz angleškega govornega področja, zlasti ZDA, Velike Britanije in Kanade, ter se kaže tudi v sprejetju angleščine kot standardnega jezika znanstvenega komuniciranja v osrednjih znanstvenih periodičnih publikacijah, ki se v omenjenih bazah pojavlja od 20 do 25 odstotkov pogosteje kot v primerljivi bazi Ulrich (Archambault 2006). Pomembne omejitve po Dianni Hicks (1999) zadevajo tudi fragmentarnost literature, citiranost knjig, nacionalno literaturo, internacionalizacijo in ugotavljanje znanstvenosti periodike. Bibliografske analize pa se soočajo s težavami homonimov, sinonimov in drugih napak v zapisih.

Fragmentarnost literature: V primerjavi z naravoslovnimi vedami je družboslovno publiciranje zaradi tekmujočih paradig bolj fragmentarno. Večji delež publikacij predstavljajo monografije in zborniki, manjšega pa periodične publikacije. Vsebina v periodičnih publikacijah je bolj konsenzualna, saj je izbor člankov za objavo podvržen rigoroznejšemu uredniškemu nadzoru in uredniški politiki (Pierce 1987).

Citiranost knjig: Sklicevanje na knjižne publikacije predstavlja največji delež citatov v družboslovju (od 40 do 60 odstotkov, odvisno od discipline). Pomembnost knjižnih publikacij glede na periodične leži v dejstvu, da so za razliko od naravoslovja, kjer je razvoj novih spoznanj hitrejši (npr. v medicini), odkritja v družboslovju manj pogosta. Daljše obdobje od raziskave do objave znanstvenih spoznanj omogoča produkcijo intelektualno tehtnejšega in poglobljenega dela, ki ima posledično tudi večji vpliv, kar pomeni, da se pomembnejša družboslovna spoznanja nahajajo v knjižnih oblikah.

Nacionalne literature: Glede na to, da družboslovje proučuje družbo, je raziskovanje umeščeno in zaradi tega tudi neločljivo povezano z nacionalnimi konteksti. Skozi nacionalno osredinjenost pa se odražajo vplivi nacionalnih raziskovalnih politik kot tudi omejitve, ki jih postavlja jezik znanstvenega izražanja. Izoblikovanje močnih centrov, npr. anglofonskega, germanskega ali frankofonskega, determinira tako proizvajalce kot odjemalce družboslovnega znanja in posledično zamejuje pretok publiciranih znanstvenih spoznanj.

Internacionalizacija vodi v homogenizacijo, saj:

- a) postavlja določene probleme na skupni dnevni red;
- b) financiranje družboslovnega raziskovanja s strani EU povečuje administrativni vpliv in jezikovno homogenizacijo;
- c) s tranzicijo vzhodno- in srednjeevropskih držav se povečuje internacionalizacija, obenem pa se opušča tradicionalno kritično raziskovanje, ki izhaja iz marksističnih paradig, tudi zaradi zavračanja s strani zahodnih znanstvenikov, ki prevladujejo v bazi SSCI.

Internacionalizacija vodi tudi v konvergenco, saj predhodno nacionalne (zlasti manjše) znanstvene skupnosti sprejemajo osrednje paradigme.

Merilu znanstvenosti periodike, ki je vključena v bazo SSCI, ustrezajo tudi periodične publikacije, ki pred objavo niso bile podvržene recenzentskemu postopku. Delež teh je v primerjavi z drugimi bazami najnižji (Hicks 1999).

Omejitve baze Web of Science pri pričujoči analizi zadevajo njene omejitve pri pokritosti; vsebnosti sinonimov, tj. primerov, kjer je isti avtor različno vpisan (Tabela 5.3); spremembah v naslovu revij; primerov imenskih homografov, tj. pojav, kjer so različni avtorji identično vpisani; odsotnost navajanja vseh avtorjev nekega dela oziroma navajanje zgolj prvega avtorja (Eom 2008).

5.2.3 Čiščenje in urejanje baze podatkov

V zajeti bazi je od 33.292 znanstvenih besedil v nadaljnjo analizo bilo uvrščenih 14.934 znanstvenih člankov. Iz analize so bile izločene recenzije knjig, povzetki sestankov, uvodniki, prispevki na konferenci, recenzije, pisma, obvestila, diskusije, popravki, obvestila o posamezniku (nekrologi, obvestila o prejetih nagradah, bibliografije ipd.), bibliografski zapisi, popravki, pojasnila in recenzija računalniškega programa.

Zaradi lažjega odpravljanja napak v zapisih imen, tj. sinonimov in homografov, je bilo treba izvorni WOS zapis za posamezen članek predhodno preoblikovati v tabelo v

programskem orodju Excel (v Tabeli 5.3 ponazarjamo nekonsistentnosti navajanja na primeru Paula F. Lazarsfelda).

Tabela 5.3: Primer sinonimov Paula F. Lazarsfelda

LAZARSFELD P	LAZARSFELD PF
LAZARSFELD PF	LAZARFELD P
Lazarsfeld P. F.	LAZARSFELD B
Lazarsfeld Paul F.	Lazarsfeld Paul
LAZARSFELD	LAZARSFELD PR
Lazarsfeld P.	Lazarsfeld Paul Felix
Lazarsfeld P.F.	LAZARSFELD PL
Lazarsfeld P.F	Lazarsfeld Paul F
LAZARFELD PF	LAZARSFELD BP

Vseh imen avtorjev nismo usklajevali. Odpravljanja napak v zapisu smo se lotili le pri tistih, ki se v celotni bazi podatkov pojavijo pogosteje (arbitrarno mejo smo postavili v primerih, ko se določen avtor v referencah v celotni bazi pojavi najmanj sedemkrat). Imen avtorjev z nižjo frekvenco nismo usklajevali.

WOS format predstavlja informacijo o citatu v 4 do 6 poljih, razmejenih z vejicami.

Monografska publikacija:

[avtor], [leto izida], [naslov monografske publikacije]

Reeves B., 1996, THE MEDIA EQUATION

Zbornik:

[avtor poglavja], [leto izida], [naslov zbornika], [začetna stran poglavja], [morebitna doi številka]

Cottle S., 2011, TRANSNATIONAL PROTES, P17

Članek:

[avtor], [leto izida], [naslov periodične publikacije], [letnik izhajanja], [začetna stran], [morebitna doi številka]

Shapiro MA, 2004, J BROADCAST ELECTRON, V48, P675

Shah DV, 2009, POLIT COMMUN, V26, P102, DOI 10.1080/10584600802710384

Pri usklajevanju avtorjev smo zaradi homografije raje uporabili postopek identifikacije celotne avtorjeve reference, kjer smo zamenjali zgolj ime avtorja. V ta namen smo ponovno združili vse informacije referenčnega zapisa v programu *Excel*, (funkcija »concatenate«), s to razliko, da so novi referenčni zapisi vsebovali pravilna, a unikatna poimenovanja avtorjev, preostali deli zapisa pa so ostali enaki kot pred uskladitvijo. Iz novo pridobljene baze smo izločili podvojene referenčne zapise in pridobili 111.557 unikatnih parov referenčnih zapisov

za menjavo. Glede na to, da je programsko orodje za bibliografsko analizo *Citespace III*, ki ga uporabljamo v nadaljevanju, zmožno razbrati le kartični zapis, smo uporabili računalniški program *Advanced Find and Replace*, ki je v WOS-ovih kartičnih .txt zapisih identificiral napačen zapis o citatu in ga nadomestil s pravilnim.

5.3 Vzorčenje in redukcija enot v omrežju

Analiza časovno zajema objavljene znanstvene članke osrednjih revij *Public Opinion Quarterly*, *European Journal of Communication*, *Journal of Communication*, *Journalism & Mass Communication Quarterly*, *Media Culture & Society*, *Communication Research*, *Discourse & Society* in *Communication Monographs* od leta 1937 do 2015. Zaradi možnosti izvedbe podrobnejših in natančnejših analiz smo to obdobje razdelili na štiri krajša, približno dvajsetletna, sukcesivna obdobja: prvo obdobje od leta 1937 do 1959, drugo od 1960 do 1979, tretje od 1980 do 1999 in zadnje od 2000 do 2015. Kljub temu da se časovno ne ujemajo natančno, to nima pomembnejšega vpliva na analizo, saj vsako obdobje analiziramo posebej. Primerjave med posameznimi obdobji pa so prikazane s standardiziranimi podatki.

Zaradi optimalne berljivosti in preglednosti omrežja smo znotraj vsakega od štirih analiziranih obdobj oblikovali štiri vzorce. Osnovna enota analize je citirani avtor. V vzorec je uvrščeno 100 najbolj citiranih avtorjev v vsakem letu. Celotni vzorec za posamezno časovno obdobje je agregat 100 največkrat citiranih avtorjev po posameznih letih. V primeru, da je bil avtor v vzorec uvrščen, so se upoštevali vsi njegovi podatki in ne zgolj podatki iz leta, ko je presegel prag 100 največkrat citiranih avtorjev. Vzorčeni avtorji so razvrščeni glede na število citatov v celotnem obdobju.

5.4 Operacionalizacija

Izhajajoč iz definicije, da »paradigma usmerja, ne predmet proučevanja, temveč skupino praktikov«, se vsaka »študija o paradigmatično usmerjenem raziskovanju ali razdrobljenosti paradigem mora pričeti z iskanjem odgovorne skupine ali skupin« (Kuhn 1996, 180), ki jih identificiramo s pomočjo citatov (Kuhn 1996, 177). Tako pričujoča naloga izhaja iz avtorja kot osnovne enote analize in paradigmo operacionalizira na ravni sopojavljanja avtorjev v citatih znanstvenih člankov. Identifikacija skupin podobnih avtorjev poteka s pomočjo povezav med posameznimi avtorji, tj. primeri, ko se dva avtorja pojavita v referencah istega

članka. Kocitacijske povezave predstavljajo osnovni mehanizem za razvrščanje skupin avtorjev, ki jih nato lahko prikažemo z agregacijo kocitiranih enot v citacijskem omrežju (Chen 2010).

Objavljeni članki v znanstvenih revijah so barometer trendov v raziskovanju (Riffe in Freitag 1997) in odražajo razvoj raziskovanja množičnega komuniciranja in medijev (Shaw, Hamm in Knott 2000). Tako nam dinamika (ne)pojavljanja predstavnikov znanstvenih paradigem v določenem časovnem obdobju, ki se kaže v njihovi citiranosti, omogoča vpogled v razvoj discipline in prodornost oziroma zaton znanstvenih spoznanj znotraj nje.

S proučevanjem sledi v znanstveni literaturi lahko identificiramo intelektualne tokove v času in prek tega razvoj discipline (Chen 2015, 16). V ta namen bomo uporabili programsko orodje *CiteSpace III*. Njegova zasnova temelji na ideji struktur znanstvenih revolucij Thomasa Kuhna z osrednjo nalogo »identifikacije vzorcev znanstvenih paradigem, vključno z njihovimi strukturnimi in dinamičnimi značilnostmi. Identifikacija prehoda med staro in novo paradigmo je osrednja lastnost tega programskega orodja (Chen 2014, 3), ki jo bomo merili na več ravneh: prek analize citiranosti na ravni števila avtorjevih citatov, pomembnosti položaja avtorja znotraj citacijskega omrežja, s pomočjo podatkov o avtorjevih citatnih prodorih in prek vizualizacije omrežja v časovnih sekvencah.

5.4.1 Frekvenčna distribucija citatov

Indikator nam pove, kolikokrat se posamezen avtor v analiziranem obdobju pojavi v seznamih literature svojih kolegov, v analiziranih člankih. To je osnovni indikator pomembnosti analiziranega avtorja, ki kaže, v kolikšni meri se pripadniki discipline sklicujejo na njegove ideje. Podeljevanje pomembnosti podobnim avtorjem pa kaže na prisotnost določene paradigme.

5.4.2 Vmesna središčnost

Posredništvo (angl. brokerage mechanism) oziroma premostitev [angl. boundary spanning] je pomemben vidik integrativnega raziskovanja, saj povezuje avtorje, ki so prej veljali za »nesomerne« oziroma povezuje polja znanja, ki so prej bila ločena. Avtor z integrativnim spoznanjem lahko gradi konceptualne mostove med številnimi temami in ločenimi polji ali disciplinami, kar posledično lahko vodi v višje skupno število njegovih citiranj kot v primeru avtorjev, ki ostajajo znotraj ene teme ali polja (Chen 2011, 224).

Osrednji predstavniki discipline v določenem časovnem obdobju so tisti, ki so zmožni povezati različne avtorje znotraj omrežja (Chen 2006). Njihov osrednji položaj pomeni, da se nahajajo na najkrajših poteh med dvema izbranimi enotama v omrežju, da so torej ključne enote v omrežju, ki jih merimo s koeficientom vmesne središčnosti (betweenness centrality) (Freeman 1979). Pot je sestavljena iz povezav med posameznimi enotami, ki ponazarjajo primere, ko se oba avtorja pojavita v bibliografskem zapisu istega znanstvenega besedila. Koeficient vmesne središčnosti določene enote je tako enak številu najkrajših poti med vsemi enotami v omrežju, ki gredo prek določene enote. Vmesno središčnost poljubnega avtorja v ponazarja spodnji izraz, kjer je σ_{st} vsota najkrajših poti od avtorja s do avtorja t , $\sigma_{st}(v)$ pa število tistih poti, ki vodijo prek avtorja v . Maksimalna vmesna središčnost ima vrednost 1, minimalna pa 0.

$$g(v) = \sum_{s \neq v \neq t}^n \frac{\sigma_{st}(v)}{\sigma_{st}}$$

5.4.3 Citatni prodor

Citate v znanstveni literaturi lahko razdelimo v dve osrednji kategoriji: klasične, za katere je značilno dolgoročno obdobje citiranja, in prehodne, za katere so značilna kratkoročna obdobja (Price 1965). Citatni prodor je opredeljeno časovno obdobje, v katerem citati določenega avtorja presežejo prag verjetnostno definiranega prehodnega razmerja med nizko intenzivnim in visoko intenzivnim obdobjem citiranja (Chen 2006). S citatnim prodorom [angl. citation burst] bomo identificirali avtorje, ki v analiziranem obdobju privabljajo neobičajno stopnjo pozornosti v znanstveni skupnosti. Metoda identificira prodorne avtorje oziroma visoko intenzivnost citiranj nekaterih avtorjev prek sledenja spremembam v razmerjih časovnih sekvenc. Podatki so izračunani s pomočjo Kleinbergovega algoritma (Kleinberg 2002), ki identificira znatne poraste v pojavljanju citatov v določenem časovnem obdobju. Analiza latentne hierarhične strukture citatov tako pomaga ugotoviti širši vsebinski pomen vzorcev citiranja (Kleinberg 2002, 2) in je razširjena metoda pri ugotavljanju trendov znanstvenega raziskovanja (Madlock-Brown 2014, 13). Kaže se skozi dve lastnosti: skozi intenzivnost prodora in njegovo trajanje. Intenzivnost je prikazana z vrednostjo nestandardiziranega koeficienta »jakost«, kjer višje vrednosti koeficienta pomenijo višjo intenzivnost citatnega prodora. Trajanje citatnega prodora ponazarjata leti začetka in konca, ki sta označeni rdeče. Obdobje pojavljanja z nizko intenzivnostjo pa je označeno modro.

Verjetnostni model A ima dve stopnji intenzivnosti $q0$ in $q1$, ki ponazarjata obdobje nizkega in visokega citiranja. Ko je A v obdobju $q0$, je sklicevanje na avtorja nizko intenzivno, z obdobji necitiranja (x) med zaporednimi citati, razporejenimi neodvisno glede na formulo za izračun intenzivnosti:

$$f_0(x) = \alpha_0 e^{-\alpha_0 x}$$

Ko je A v stanju $q1$ in je sklicevanje na avtorja visoko intenzivno, z obdobji necitiranja (x), ki so razporejena neodvisno, v skladu s funkcijo

$$f_1(x) = \alpha_1 e^{-\alpha_1 x},$$

ob pogoju, da je $\alpha_1 > \alpha_0$. A se spreminja glede na verjetnost p ; $p \in (0, 1)$, kjer ostaja v trenutnem stanju ob verjetnosti $1-p$, neodvisno od intenzivnosti prejšnjih citiranj (Kleinberg 2002, 5).

5.4.4 Sigma

Avtorji, ki se nahajajo na pomembnih položajih znotraj omrežja in jih hkrati zaznamujejo obdobja skokovite citiranosti, so zanimivi, saj lahko predstavljajo znanstvene preboje. Te ugotavljamo prek modela Sigma, ki je kombinacija tako posredniškega modela (vmesne središčnosti) kot kolegialnega modela (citatni prodori) ugotavljanja pomembnosti avtorjev prek citiranja. S koeficientom Sigma (Σ) merimo stopnjo znanstvene novosti določenega avtorja, ki združuje dva kriterija: pomembnost avtorjevega položaja znotraj omrežja, ki ga merimo s koeficientom vmesne središčnosti, in pomembnost, ki mu jo podeljujejo kolegi in se kaže skozi avtorjeve citatne prodore. Citati, ki imajo visoke vrednosti na obeh spremenljivkah, imajo tudi višji sigma koeficient (Chen 2006).

$$\Sigma = (\text{vmesna središčnost} + 1)^{\text{citatni prodor}}$$

5.4.5 Vizualizacija kocitacijskega omrežja

Kronološko sekvenco dogodkov v znanosti lahko ponazorimo s kronološkimi zemljevidi ali topološkimi mrežnimi diagrami (Garfield, Sher in Torpie 1964, iii). Zato bomo s pomočjo vizualizacije časovnih sekvenc omrežja po letih identificirali prisotnost najpomembnejših skupin avtorjev v omrežju glede na leto citiranja, saj je omrežje za vsako od štirih analiziranih obdobj agregat enoletnih omrežij. Z vizualizacijo omrežja bomo ugotovili, kdaj in v kolikšni meri se predstavniki kritične paradigme pojavljajo in s katerimi avtorji se povezujejo, prek tega pa tudi pojavnost različnih paradigem znotraj discipline.

Povezave med avtorji predstavljajo primere, ko se v referencah istega znanstvenega besedila dva avtorja pojavita hkrati. Za vizualizacijo omrežja oziroma ilustracijo vseh vzorčenih avtorjev uporabljamo vektorski algoritem, ki enote umesti v dvodimenzionalni prostor tako, da povezave ohranijo enako razdaljo in da se med seboj kar se da redko križajo, s čimer pa se enote, ki se pogosteje pojavljajo skupaj, nahajajo bližje. Uporabljeni Kamada in Kawai algoritem razporeja enote v omrežju na način, da potem, ko identificira enote in povezave med njimi, izračuna celotno ravnovesje grafa, ki je vsota kvadratov razlike med idealno razdaljo in dejansko razdaljo vseh enot. Ponazorjen je s formulo, kjer sta i in j poljuben par enot, d_{ij} je idealna razdalja med enotama oziroma najkrajša pot med njima, X pa so koordinate enot v omrežju (Kamada in Kawai 1988).

$$stress(X) = \sum_{i < j} w_{ij} (\|X_i - X_j\| - d_{ij})^2$$

Pomembnost posameznih avtorjev znotraj vizualiziranega omrežja je prikazana s krogom, ki je sorazmeren s frekvenco njegovih citatov. Krogi največjih velikosti ponazarjajo najbolj citirane avtorje. Širina ali obarvanost kolobarjev v notranjosti kroga ponazarja časovna obdobja (leta) najvišje citiranosti posameznega avtorja in je enaka časovnim barvnim oznakam v vrhnji pasici. Vijoličasto obarvan kolobar označuje avtorje z visoko stopnjo vmesne središčnosti, kar kaže na pomembnost povezovalne vloge avtorja pri več različnih skupinah.

5.4.6 Predstavniki kritične paradigme

Na temelju literature, ki obravnava razvoj treh kritičnih raziskovalnih tradicij ali paradigem (političnoekonomske, teorije javne sfere in kritične kulturne študije; povzeto po Amon

Prodnik 2013, 275; Hardt 1992; Koller 2010), je bilo v vsaki od njih izbranih 10 vidnejših predstavnikov, ki smo jih nato primerjali glede na razporeditev frekvenčne distribucije med 30 največkrat citiranimi avtorji v posameznem obdobju. Na ta način smo ugotavljali uveljavljenost posameznega kritičnega pristopa oziroma kritične paradigme sploh v štirih analiziranih obdobjih.

Predstavniki politične ekonomije: Dallas W. Smythe, Herbert I. Schiller, Harold A. Innis, Graham Murdock, Peter Golding, Nicholas Garnham, Armand Mattelart, Kaarle Nordenstreng, Vincent Mosco, Robert W. McChesney, James Curran in Edvard S. Herman.

Predstavniki teorije javne sfere: Jürgen Habermas, Nancy Fraser, Seyla Benhabib, Oskar Negt, Alexander Kluge, Slavko Splichal, Philip Schlesinger, Collin Sparks, Craig Calhoun in Peter Dahlgren.

Predstavniki kritičnih kulturnih študij: Stuart Hall, John Fiske, John Hartley, Norman Fairclough, Nick Couldry, Henry Jenkins, Raymond Williams, Douglas Kellner, David Morley in Angela McRobbie.

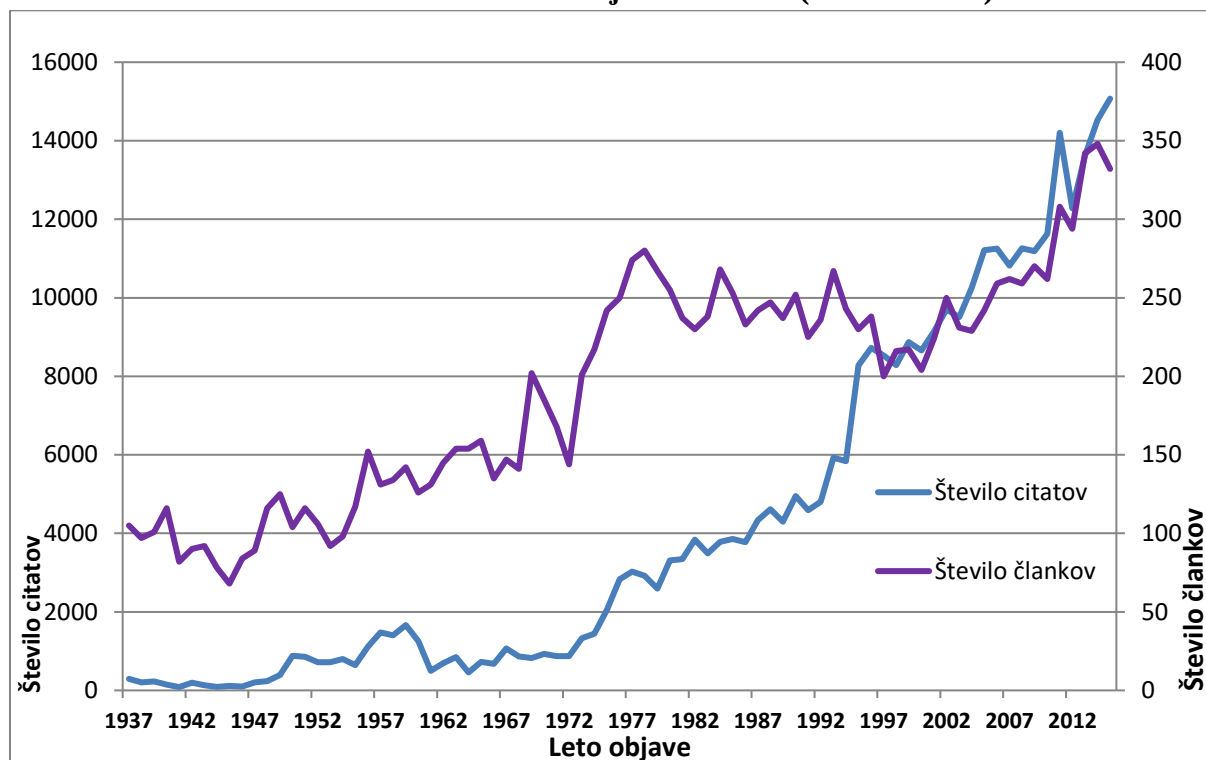
5.5 Rezultati

V celotnem analiziranem obdobju, od 1937 do 2015, je bilo upoštevanih 14.934 znanstvenih člankov, ki so vsebovali 331.223 citatov. Od teh je bilo 5.295 neveljavnih (brez informacije o avtorju ali letu objave).

Število citatov skozi leta narašča. V začetnem obdobju leta 1937, se je članek v povprečju skliceval na skoraj 3 (2,8) vire, leta 1995 povprečno število citatov v članku skokovito naraste na skoraj 36, leta 2015 pa poljubni članek v povprečju navaja 45 (45,4) virov.

Število člankov prav tako narašča, a nekoliko manj stanovitno. Izraziti sta dve obdobji nagle rasti, a je potrebno upoštevati različna začetna obdobja izhajanja revij (Tabela 5.1). Tudi v tem primeru število objavljenih člankov skokovito naraste z letom 1995. V zadnjem analiziranem letu (2015), so revije iz vzorca skupaj objavile 332 znanstvenih člankov. Tudi obdobje pred tem leta 1973 do 1980 zaznamuje skokovit porast v produkciji člankov, ko se v vzorec uvrsti revija *Communication Research*.

Graf 5. 1: Število člankov in citatov v obdobju 1937–2015 (kumulativno)

5.5.1 Kritična paradigma v zlati dobi psihologizacije množičnega komuniciranja

V analizi časovnega obdobja med letoma 1937 in 1959 je bilo zajetih 2.435 člankov z 11.708 (82,3 %) veljavnih citatov, iz analize pa je bilo izključenih 971 (7,7 %) neveljavnih (citatov, kjer ni bilo podatka o avtorju ali letnici). Vzorec sestavljata 1.502 avtorja s 7.864 medsebojnimi povezavami. Gostota omrežja je 0,007, kar pomeni, da je med vsemi možnimi povezavami med avtorji v omrežju (primeri, ko sta dva avtorja citirana skupaj) aktivnih le 7 odstotkov.

Po obeh indikatorjih pomembnosti citiranih avtorjev, tako prek števila citatov kot glede na vmesno središčnost položaja, ki ga avtor v analiziranem omrežju zaseda, ugotavljamo, da predstavniki administrativne paradigme zasedajo najvišje vrednosti: Paul F. Lazarsfeld (98 citatov; $g=0,19$), Harold D. Lasswell (53; 1,14) in Hadley Cantril (52; 1,13). Če upoštevamo avtorje, ki so naredili citatni preboj glede na položaj v citacijskem omrežju, so najvišje uvrščeni avtorji s področja (socialne) psihologije, kot so Harold F. Gosnell ($\Sigma=1,22$), psiholog, ki je posvetil novim pristopom v proučevanju volilnega vedenja, Daniel Katz ($\Sigma=1,14$) in George Gallup ($\Sigma=1,13$), ki sta prav tako proučevala stališča in volilno vedenje posameznikov.

Tabela 5.4: Frekvenčne porazdelitve citatov, koeficienti vmesne središčnosti in koeficienti Sigma po avtorjih za obdobje 1937–1959

#	<i>f</i>	Avtor	#	<i>g</i>	Avtor	#	Σ	Avtor
1.	98	Lazarsfeld Paul F.	1	0.19	Lazarsfeld Paul F.	1	1.22	Gosnell Harold F.
2.	53	Lasswell Harold D.	2	0.14	Lasswell Harold D.	2	1.14	Katz Daniel
3.	52	Cantril Hadley	3	0.08	Cantril Hadley	3	1.13	Gallup George
4.	51	Berelson Bernard R.	4	0.06	Allport G. W.	4	1.12	Osgood Charles E.
5.	39	Hovland Carl I.	5	0.06	Gosnell Harold F.	5	1.11	Berelson Bernard R.
6.	39	Merton Robert K.	6	0.04	Schramm Wilbur L.	6	1.11	Friedrich Carl J.
7.	36	Schramm Wilbur L.	7	0.04	Katz Daniel	7	1.08	Parsons Talcott
8.	34	Stouffer Samuel A.	8	0.04	Mott Frank L.	8	1.07	Tannenbaum Percy H.
9.	32	Katz Daniel	9	0.03	Berelson Bernard R.	9	1.06	Bruner Jerome S.
10.	30	Osgood Charles E.	10	0.03	Gallup George	10	1.05	Hyman Herbert H.
11.	29	Allport G. W.	11	0.03	Ernst M.	11	1.04	Hovland Carl I.
12.	28	Mott Frank L.	12	0.03	Fisher Ronald A.	12	1.04	Guttman Louis
13.	25	Hyman Herbert H.	13	0.03	Friedrich Carl J.	13	1.04	Sherif Muzafer
14.	24	Guttman Louis	14	0.03	Bernays Edward L.	14	1.04	Link Henry C.
15.	21	Gallup George	15	0.02	Stouffer Samuel A.	15	1.03	Festinger Leon
16.	19	Newcomb Theodore M.	16	0.02	Osgood Charles E.	16	1.01	Sheridan Thomas
17.	18	Mcneamar Quinn	17	0.02	Bruner Jerome S.			
18.	18	Campbell Angus	18	0.02	Parsons Talcott			
19.	18	Bruner Jerome S.	19	0.02	Edwards Allen L.			
20.	17	Festinger Leon	20	0.02	Dewey John*			
21.	16	Nafziger Ralph O	21	0.02	Bryce James			
22.	16	Lerner Daniel	22	0.02	McBurney James H.			
23.	16	Adorno Theodor W.*	23	0.02	Sorokin Pitrim			
24.	16	Flesch Rudolf F.	24	0.02	Connelly Gordon M.			
25.	16	Parsons Talcott	25	0.02	Cooley Charles H.			
26.	16	Knower Franklin H.	26	0.02	Creel George			
27.	15	Lee Alfred M.	27	0.02	Bergson Henri			
28.	15	Klapper Joseph T.	28	0.02	Wilson Woodrow			
29.	15	Guilford Joy P.	29	0.01	Hovland Carl I.			
30.	15	Edwards Allen L.	30	0.01	Merton Robert K.			
48.	11	Smythe Dallas W.	90	0	Smythe Dallas W.			

Določene avtorje (kot npr. John Dewey in Theodor W. Adorno), ne moremo označiti za predstavnike kritične paradigme oziroma jih nismo uvrstili v vzorec, a tudi ne spadajo med predstavnike dominantne paradigme. Zato jih posebej označujemo s poševno pisavo in *.

V analizirani vzorec, tj. letno 100 najbolj citiranih avtorjev, se je uvrstil le en predstavnik iz našega vzorca, in sicer predstavnik političnoekonomskega pristopa Dallas W. Smythe (11 citatov). Med analiziranimi 1.502 avtorji se s številom citatov uvršča relativno visoko, medtem ko je njegov položaj znotraj kocitacijskega omrežja obroben ($g=0$).

Podatki o citatnih prebojih (Tabela 5.5) kažejo na prevlado avtorjev behavioristične paradigme. Tako so trije avtorji z najvišjimi koeficienti citatnih prebojev v analiziranem obdobju Charles E. Osgood (5,9), Herbert Hyman (5,3) in Louis Guttman (4,9). Charles E.

Osgood, znan po metodi analize besedil, Herbert Hyman, znanstvenik na področju anketnih poizvedb, in Louis Guttman, snovalec Guttmanove merske lestvice.

Tabela 5.5: Citatni prodori v obdobju 1937–1959, urejeni po letih (n=17)

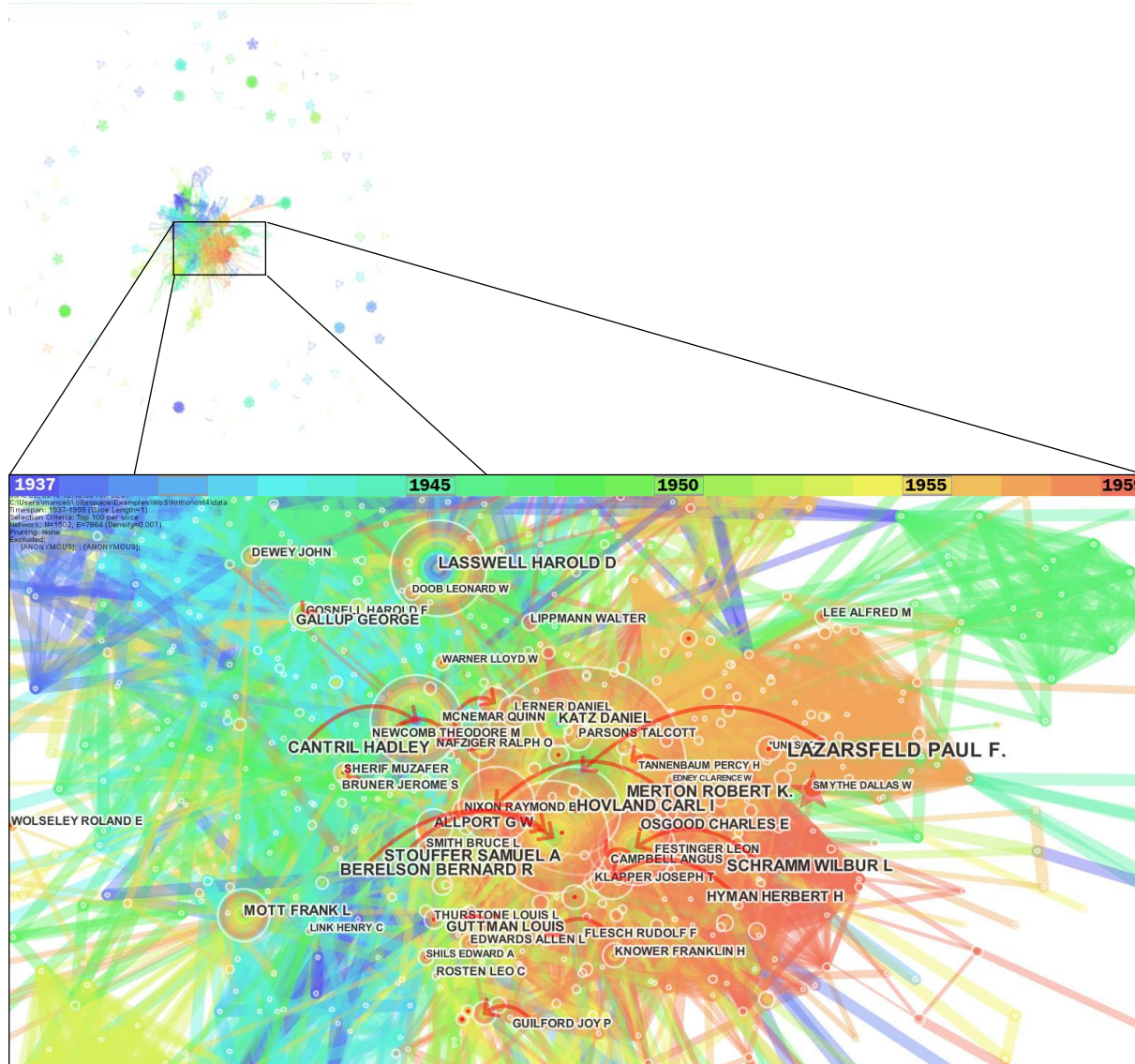
Citirani avtorji	Jakost	Začetek	Konec	1937–1959
GOSNELL HAROLD F.	3,7	1937	1949	
FRIEDRICH CARL JOACHIM	3,8	1937	1946	
KATZ DANIEL	3,4	1940	1950	
GALLUP GEORGE	3,7	1941	1951	
LINK HENRY C.	3,2	1942	1950	
BRUNER JEROME S.	3,4	1944	1950	
SANDFORD WILLIAM P.	3,3	1950	1954	
SHERIDAN THOMAS	3,2	1951	1953	
SHERIF MUZAFER	3,7	1951	1955	
GUTTMAN LOUIS	4,9	1953	1955	
PARSONS TALCOTT	4,1	1953	1957	
OSGOOD CHARLES E.	5,9	1954	1959	
TANNENBAUM PERCY H.	4,7	1954	1957	
HOVLAND CARL I.	3,2	1954	1959	
BERELSON BERNARD R.	3,4	1956	1959	
FESTINGER LEON	4,6	1957	1959	
HYMAN HERBERT H.	5,3	1957	1959	

Nikomur izmed predstavnikov kritične paradigme se ni povišala citiranost tako nenadno, da bi bilo to mogoče zaznati s pomočjo citatnega preboja.

Analizirano omrežje zaznamujeta dve obdobji citatne aktivnosti: v zgodnjem časovnem obdobju, ki traja od leta 1937 do približno 1945 (povezave so obarvane modro in zeleno), je osrednji avtor Harold Lasswell. Proti koncu analiziranega obdobja, zlasti po letu 1955, pa je osrednji avtor Paul F. Lazarsfeld, poleg njega izraziteje izstopajo še Robert K. Merton, Wilbur Schramm, Robert Stouffer in Carl I. Hovland. Tako za Harolda D. Lasswella kot za Paula F. Lazarsfelda je značilna visoka vrednost koeficienta vmesne središčnosti (ponazarja ju vijoličasti kolobar), kar pomeni, da sta strukturno ključna avtorja v analiziranem omrežju.

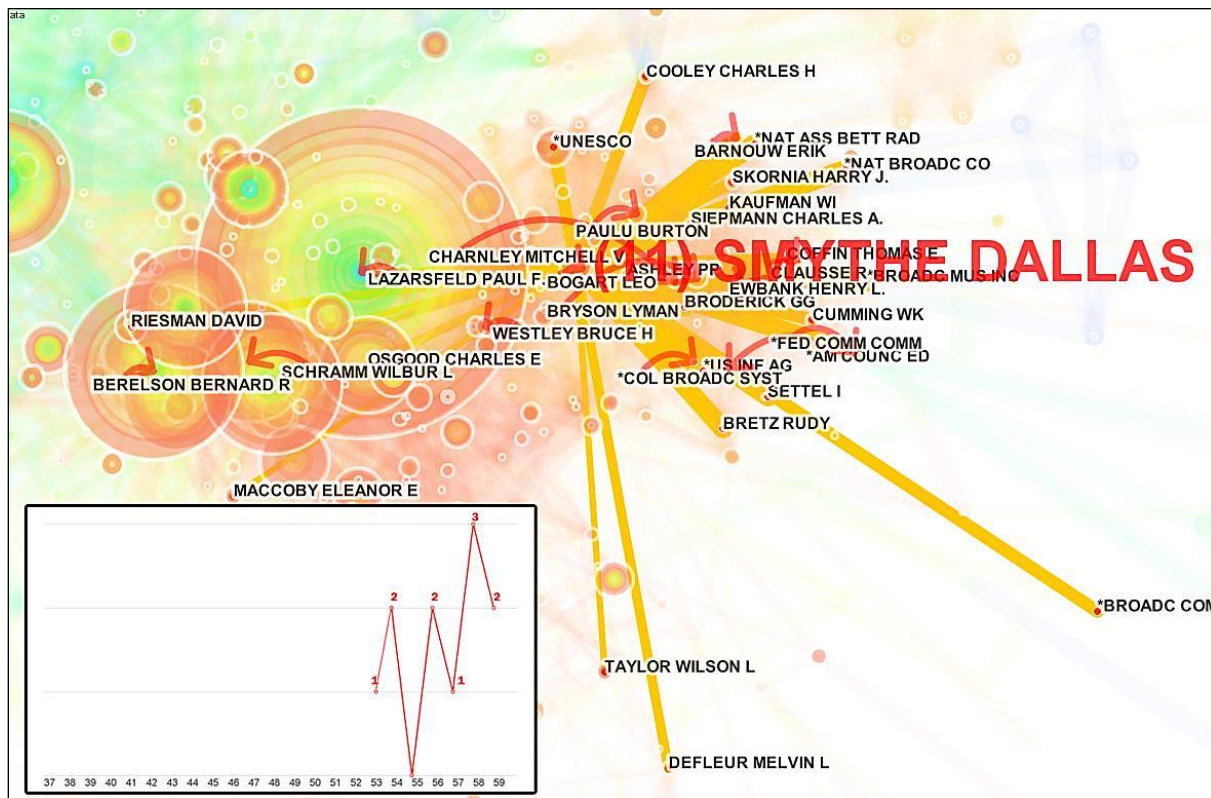
Od izbranih kritičnih avtorjev lahko zasledimo še Dallasa W. Smytha, ki se kot citirani avtor prvič pojavi leta 1953, z njim pa se začenja uveljavljati tudi nova kritična šola politične

Sociogram 5.1: Kocitacijsko omrežje avtorjev v obdobju 1937–1959, (514 iteracij)

ekonomije medijev. Pojavnost predstavnikov te paradigme, ki jo je mogoče zaznati prek njihovih kocitacijskih povezav, se kaže v drugem delu analiziranega obdobja, zlasti med letoma 1956 in 1959 (Sociogram 4.1). Glede na podobnost avtorjev, ki jo merimo skozi primere kocitiranja in vizualiziramo s sociogramom, s katerimi se v citatih sopojavlja Dallas W. Smythe (Sociogram 4.2), ugotavljamo, da je najbližje Leu Bogartu, Lymanu Brysonu, Henryju Ewbanku in avtorjem iz organizacije UNESCO. V kocitacijskih povezavah se Dallas W. Smythe pojavlja tudi z najpomembnejšimi predstavniki dominantne, behavioristične paradigme, kot npr. Paulom F. Lazarsfeldom, Wilburjem L. Schrammom, Charlesom E. Osgoodom in Bernardom Berelsonom.

Sociogram 5.2: Primer kocitacijskega omrežja Dallasa W. Smytha

5.5.2 Vzpon politične ekonomije medijev, začetki kritičnih kulturnih komunikacijskih študij, 1960–1979

V analizi časovnega obdobja med letoma 1960 in 1979 je bilo zajetih 3.722 člankov, s 25.929 (97 %) veljavnih citatov, iz analize pa je bilo izključenih 825 (3%) neveljavnih (citatov, kjer ni bilo podatka o avtorju ali letnici). Vzorec sestavlja 1.007 avtorjev z 8.446 povezavami. Gostota omrežja je 0,074; za vizualizacijo omrežja je bilo potrebnih 532 iteracij.

Tudi v tem analiziranem obdobju so največkrat citirani avtorji predstavniki behavioristične paradigme. Glede na število prejetih citatov in če upoštevamo kriterij središčnost položaja, ki ga zaseda avtor v analiziranem omrežju, ugotovimo, da sta avtorja z najvišjimi vrednostmi Angus Campbell (129 citatov, $g=0,13$) in Paul F. Lazarsfeld (112 citatov; $g=0,11$). Poleg njiju so med najbolj pomembnimi še Herbert H. Hyman (104 citati, $g=0,11$), Willbur L. Schramm (110 citatov, $g=0,1$) in Bernard Berelson (111 citatov, $g=0,08$). Med najbolj izpostavljenimi avtorji v analiziranem obdobju je zaslediti odsotnost enega ključnih avtorjev behavioristične paradigme v začetnem obdobju proučevanja množičnega komuniciranja, Harolda D. Lasswella. Glede na indikator Sigma, ki za identifikacijo najpomembnejših avtorjev v obdobju, upošteva tako avtorjev položaj znotraj omrežja kot

podatke o povečani citiranosti oziroma citatnem preboju, so tudi glede na ta indikator najvišje uvrščeni avtorji predstavniki behavioristične paradigme, tokrat v nekoliko obrnjenem vrstnem redu: Paul F. Lazarsfeld ($\Sigma=2,55$), Charles E. Osgood ($\Sigma=2,21$), Carl I. Hovland ($\Sigma=1,70$), Bernard R. Berelson ($\Sigma=1,65$) in Angus Campbell ($\Sigma=1,64$).

Tabela 5.6: Frekvenčne porazdelitve citatov, koeficienti vmesne središčnosti in koeficienti Sigma glede na avtorje za obdobje 1960–1979

#	f	Citiran avtor	#	g	Citiran avtor	#	Σ	Citiran avtor
1.	129	Campbell Angus	1.	0,13	Campbell Angus	1.	2,55	Lazarsfeld Paul F.
2.	112	Lazarsfeld Paul F.	2.	0,11	Lazarsfeld Paul F.	2.	2,21	Osgood Charles E.
3.	111	Berelson Bernard R.	3.	0,11	Hyman Herbert H.	3.	1,70	Hovland Carl I.
4.	110	Schramm Wilbur L.	4.	0,11	Osgood Charles E.	4.	1,65	Berelson Bernard R.
5.	104	Hyman Herbert H.	5.	0,10	Schramm Wilbur L.	5.	1,64	Campbell Angus
6.	92	Katz Elihu	6.	0,08	Berelson Bernard R.	6.	1,42	Key Valdimer O. ml.
7.	91	Osgood Charles E.	7.	0,07	Hovland Carl I.	7.	1,26	Siegel Sidney
8.	89	Hovland Carl I.	8.	0,07	Miller George A.	8.	1,26	Gerbner George*
9.	86	Festinger Leon	9.	0,06	Katz Elihu	9.	1,22	Berlo David K.
10.	84	Gerbner George*	10.	0,05	Festinger Leon	10.	1,16	Chaffee Steven H.
11.	66	Converse Philip E.	11.	0,05	Klapper Joseph T.	11.	1,15	Festinger Leon
12.	65	Klapper Joseph T.	12.	0,05	Siegel Sidney	12.	1,15	Lipset Seymour M.
13.	60	Rogers Everett M.	13.	0,04	Chaffee Steven H.	13.	1,13	Campbell Donald T.
14.	58	Chaffee Steven H.	14.	0,04	Key Valdimer O. ml.	14.	1,11	Newcomb Theodore M.
15.	56	Key Valdimer O. ml.	15.	0,04	Rokeach Milton	15.	1,11	Ekman Paul
16.	56	Rokeach Milton	16..	0,04	Mcguire William J.	16.	1,10	McLeod Jack M.
17.	55	Lipset Seymour M.	17.	0,04	Bauer Raymond A.	17.	1,09	Katz Daniel
18.	55	Mcguire William J.	18.	0,04	Blalock Hubert M.	18.	1,09	Stouffer Samuel A.
19.	52	Bogart Leo	19.	0,04	Cantril Hadley	19.	1,07	Mccroskey James C.
20.	51	Newcomb Theodore M.	20.	0,04	Berlo David K.	20.	1,06	Janis Irving L.
21.	48	McLeod Jack M.	21.	0,03	Gerbner George	21.	1,05	Kish Leslie
22.	47	Robinson John P.	22.	0,03	Converse Philip E.	22.	1,05	Bandura Albert
23.	44	Miller George A.	23.	0,03	Lipset Seymour M.	23.	1,05	Winer Benjamin J.
24.	43	Mccroskey James C.	24.	0,03	Bogart Leo	24.	1,05	Nie Norman H.
25.	42	Campbell Donald T.	25.	0,03	Newcomb Theodore M.	25.	1,04	Blumler Jay G.
26.	41	Bauer Raymond A.	26.	0,03	Campbell Donald T.	26.	1,04	Piaget J.
27.	41	Coleman James S.	27.	0,03	Katz Daniel	27.	1,04	Lane Robert E.
28.	41	Merton Robert K.	28.	0,03	Lasswell Harold D.	28.	1,04	Delia Jesse G.
29.	40	Blalock Hubert M.	29.	0,02	Rogers Everett M.	29.	1,04	Johnson Wendell
30.	40	Bandura Albert	30.	0,02	McLeod Jack M.	30.	1,03	Miller Gerald R.
113.	19	Schiller Herbert I.	145.	0,00	Schiller Herbert I.	47.	1,01	Schiller Herbert I.
141.	17	Nordenstreng Kaarle	168.	0,00	Nordenstreng Kaarle	174.	1,00	Nordenstreng Kaarle
214.	13	Williams Raymond	233.	0,00	Williams Raymond	236.	1,00	Williams Raymond
445.	6	Innis Harold A.	450.	0,00	Innis Harold A.	450.	1,00	Innis Harold A.

V dvajsetletni analizirani vzorec, ki zajema 100 največkrat citiranih avtorjev posameznega leta, se je tokrat uvrstilo več izbranih kritičnih predstavnikov kot v prejšnjem analiziranem obdobju. Nihče od štirih izbranih kritičnih avtorjev, Herbert I. Schiller, Kaarle Nordenstreng, Raymond Williams in Harold A. Innis, ki se v vzorcu pojavijo, ni med 30 največkrat citiranimi avtorji v analiziranem obdobju. V vzorcu prav tako ni Dallasa W. Smytha, enega bolj vidnih predstavnikov kritične paradigme iz prejšnjega analiziranega

obdobja. Med izbranimi predstavniki kritične paradigme je glede na število citatov najvišje uvrščen Herbert I. Schiller (19 citatov). Kritična teorija se v analiziranem obdobju prične širiti zlasti prek predstavnikov političnoekonomskega pristopa, saj se avtorji člankov, poleg Herberta I. Schillerja, v večji meri sklicujejo tudi na ideje Kaarleja Nordenstrenga (17 citatov), Harolda A. Innisa (6 citatov) in Raymonda Williamsa (13 citatov), znanega kot enega od začetnikov kritične teorije kulture.

Kritični avtorji znotraj omrežja zasedajo glede na koeficient vmesne središčnosti nepomembne položaje. Periferne položaje zasedajo tudi, če upoštevamo koeficient Sigma, kjer imajo vsi najnižjo možno vrednost ($\Sigma=1,00$), vključno s Herbertom I. Schillerjem ($\Sigma=1,01$).

Prikaz citatnih prodorov (Tabela 5.7) kaže na krepitev kritične paradigme proti koncu analiziranega obdobja, saj se na ideje dveh predstavnikov, Kaarla Nordenstrenga (koeficient moči 3,6) in Herberta I. Schillerja (koeficient moči 3,2), izrazito skokovito prične sklicevati čedalje več avtorjev. Najbolj izraziti citatni prodori segajo v začetek analiziranega obdobja in jih je mogoče zaslediti pri avtorjih behavioristične paradigme, kot npr. Valdimerju O. Keyu ml. (9,7), Paulu F. Lazarsfeldu (9,0) in Carlu I. Hovlandu (8,1).

V analiziranem kociacijskem omrežju so ključni trije avtorji: Paul F. Lazarsfeld, Herbert H. Hyman in Angus Campbell (ponazarja jih kolobar vijoličaste barve), saj zaradi visokih vrednosti koeficientov vmesne središčnosti povezujejo ključne, različne skupine avtorjev. Ti predstavniki behavioristične paradigme zaznamujejo citatno aktivnost prve polovice analiziranega časovnega obdobja. Kljub temu da v drugi polovici analiziranega obdobja Paul F. Lazarsfeld ostaja osrednji avtor, skupaj z ostalimi predstavniki behavioristične paradigme, kot so Wilbur L. Schramm, Carl I. Howland in Bernard Berelson, pa se citatna aktivnost prevesi. Zlasti po letu 1975 se pojavi skupina avtorjev, ki jo je mogoče zaslediti v povezavah okrog Georgea Gerbnerja, in med katerimi so kritični predstavniki teorije politične ekonomije medijev Herbert I. Schiller, Kaarle Nordenstreng in Harold A. Innis ter predstavnik kritičnih študij Raymond Williams.

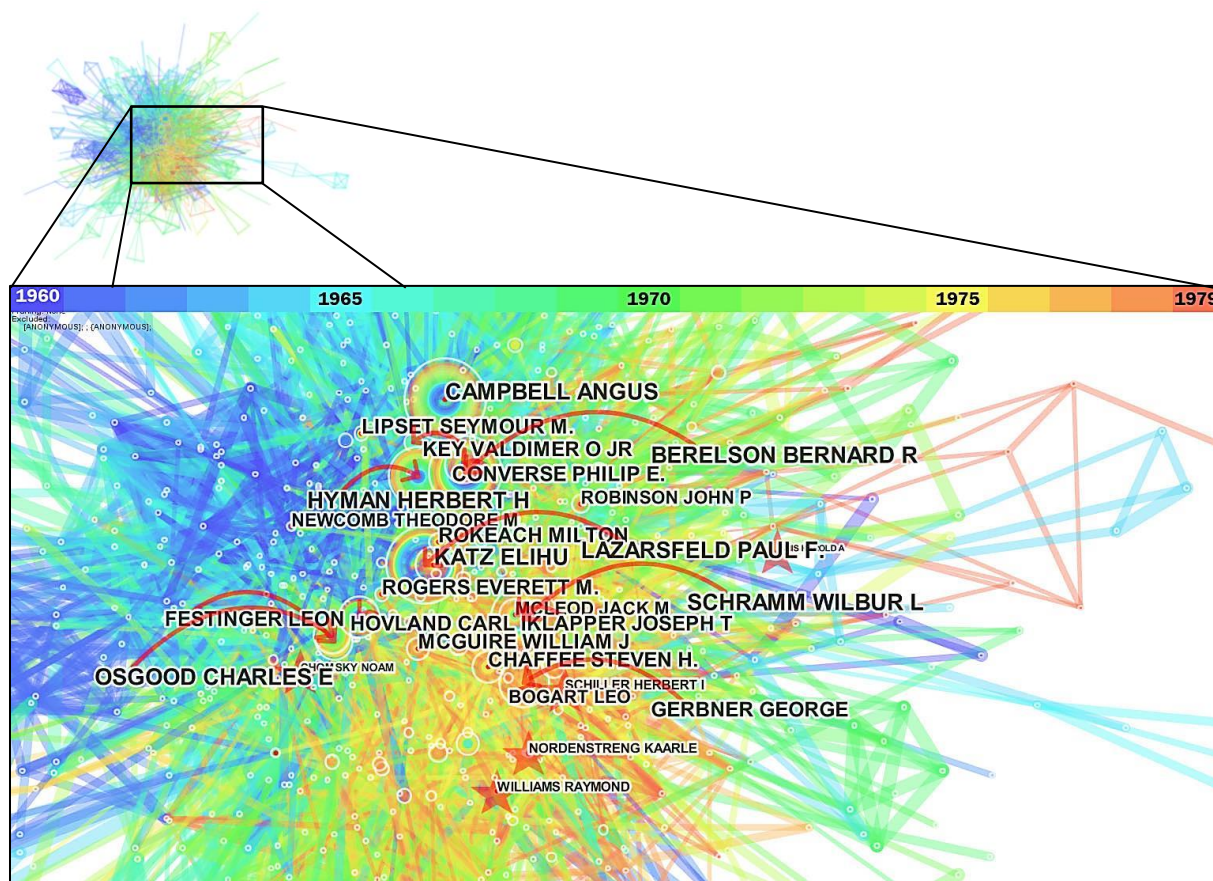
Trije avtorji, Herbert I. Schiller, Kaarle Nordenstreng in Raymond Williams, se v analiziranem omrežju pojavljajo najbližje najpomembnejšim avtorjem behavioristične paradigme (Sociogram 5.3), kar nam pove, da se v citiranih člankih njihove ideje pogosto pojavljajo skupaj z idejami osrednjih predstavnikov behavioristične paradigme.

Tabela 5.7: 30 najmočnejših citatnih prodorov v obdobju 1960–1979, vključno s predstavnikoma kritične paradigme, urejeni po koeficientu moči, (n=78)

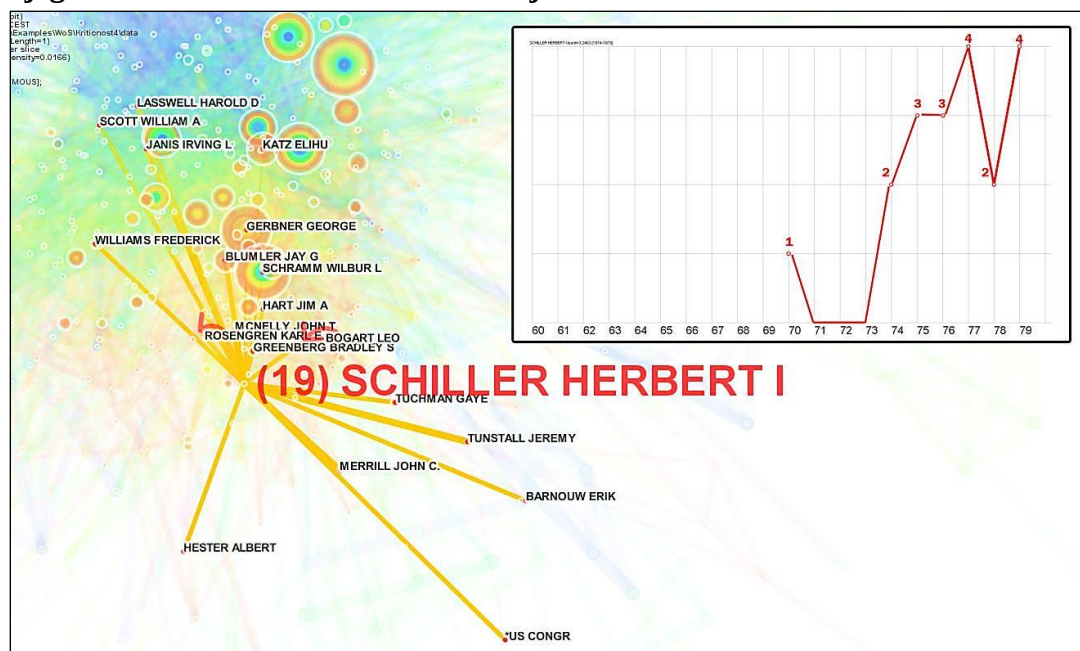
Citirani avtorji	Jakost	Začetek	Konec	1960–1979
1. KEY VALDIMER O. ML.	9,7	1962	1967	
2. LAZARSFELD PAUL F.	9,0	1961	1964	
3. HOVLAND CARL I.	8,1	1966	1970	
4. GERBNER GEORGE	7,8	1974	1979	
5. OSGOOD CHARLES E.	7,6	1963	1971	
6. NIE NORMAN H.	7,5	1975	1979	
7. MILLER ARTHUR H.	7,2	1977	1979	
8. STOUFFER SAMUEL A.	7,0	1960	1962	
9. DELIA JESSE G.	6,6	1976	1979	
10. BLUMLER JAY G.	6,3	1976	1979	
11. BERELSON BERNARD R.	6,1	1960	1965	
12. MCLEOD JACK M.	5,8	1974	1979	
13. BANDURA ALBERT	5,5	1974	1975	
14. MCCROSKEY JAMES C.	5,4	1976	1979	
15. LIEBERT ROBERT M.	5,4	1974	1975	
16. COMSTOCK GEORGE	5,3	1975	1979	
17. SMITH M. BREWSTER	5,3	1960	1963	
18. WINER BENJAMIN J.	5,0	1976	1977	
19. BERLO DAVID K.	5,0	1967	1972	
20. CARTWRIGHT DORWIN	5,0	1960	1961	
21. GLENN NORVAL D.	4,7	1973	1975	
22. SIEGEL SIDNEY	4,7	1960	1967	
23. MCCOMBS MAXWELL E.	4,6	1974	1979	
24. SHERIF CAROLYN W.	4,5	1966	1971	
25. LANE ROBERT E.	4,5	1960	1967	
26. EKMAN PAUL	4,5	1972	1977	
27. SUDMAN SEYMOUR	4,5	1976	1979	
28. STEINER GARY A.	4,4	1968	1970	
29. ATKIN CHARLES K.	4,4	1977	1979	
30. LIPSET SEYMOUR M.	4,3	1960	1966	
31. NORDENSTRENG KAARLE	3,6	1976	1979	
60. SCHILLER HERBERT I.	3,2	1974	1979	

Bolj podrobna analiza citacijske aktivnosti enega pomembnejših avtorjev kritične paradigme Herberta I. Schillerja (Sociogram 5.4) kaže, da se avtor ne pojavlja v citatih skupaj z ostalimi (izbranimi) predstavniki kritične paradigme niti političnoekonomskega pristopa, kot sta Kaarle Nordenstreng in Harold A. Innis.

Sociogram 5.3: Kocitacijsko omrežje avtorjev v obdobju 1960–1979

Sociogram 5.4: Primer kocitacijskega omrežja Herberta I. Schillerja z distribucijo njegovih citatov v analiziranem obdobju

Herbert I. Schiller se pojavlja skupaj z avtorji, kot so Jeremy Tunstall, John C. Merrill in John T. McNelly, tj. avtorji, ki so proučevali novinarstvo in mednarodne komunikacijske tokove. Prav tako se pojavlja tudi z osrednjimi avtorji behavioristične paradigme, Haroldom D. Lasswellom, Elihujem Katzem in Willburjem Schrammom. Njegova povišana citatna aktivnost (Sociogram 5.4, zgornji desni kot) raste proti koncu analiziranega obdobja; njegovih 19 citatov je razporejenih po letih: 1970 – 1, 1974 – 2, 1975 – 3, 1976 – 3, 1977 – 4, 1978 – 2, 1978 – 4). Trend povišane citatne aktivnosti proti koncu analiziranega obdobja kaže na širjenje zastopanosti kritične paradigme v znanstveni periodiki proučevanja množičnega komuniciranja in medijev, ki v osemdesetih letih prejšnjega stoletja doživi vrhunec zastopanosti.

5.5.3 Vrhunec kritične paradigme, 1980–1999

V analizi časovnega obdobja med letoma 1980 in 1999 je bilo zajetih 4.764 člankov s 107.452 (98,7 %) veljavnih citatov, iz analize pa je bilo izključenih 1.430 (1,3 %) neveljavnih (citatov kjer ni bilo podatka o avtorju ali o letnici). Vzorec sestavlja 753 avtorjev s 13.872 povezavami. Gostota omrežja je 0,05, kar pomeni, da je med vsemi možnimi povezavami med avtorji 5 odstotkov aktivnih.

Analizirano časovno obdobje med letoma 1980 in 1999 v osrednji znanstveni periodiki proučevanja medijev in množičnega komuniciranja zaznamuje pomembna prisotnost kritičnih avtorjev. Če primerjamo najbolj citirane avtorje glede na frekvenčno distribucijo njihove citiranosti (Tabela 5.8), ugotovimo, da se predstavniki kritične paradigme, kot so Stuart Hall (184 citatov), Jürgen Habermas (162 citatov), Raymond Williams (116 citatov), Herbert I. Schiller (115 citatov) in Phillip Schlesinger (108 citatov), uvrščajo med prvih 30 največkrat citiranih avtorjev. Med 100 največkrat citiranih avtorjev v analiziranem obdobju se uvrščajo še John Fiske, David Morley, Nicholas Garnham, Norman Fairclough, Peter Golding, Graham Murdock, Edward S. Herman, Kaarle Nordenstreng, Vincent Mosco, Douglas Kellner, Dallas W. Smythe, Peter Dahlgren in Harold A. Innis. V analiziranem časovnem obdobju predstavniki kritične paradigme pridobijo tudi na pomembnosti znotraj analiziranega citacijskega omrežja, saj jim je v večji meri uspelo povezati različne skupine avtorjev, tj. različne intelektualne tokove pri proučevanju medijev in množičnega komuniciranja.

Tabela 5.8: Frekvenčne porazdelitve citatov, koeficienti vmesne središčnosti in koeficienti Sigma po avtorjih za obdobje 1980–1999 (kritični avtorji so poudarjeni)

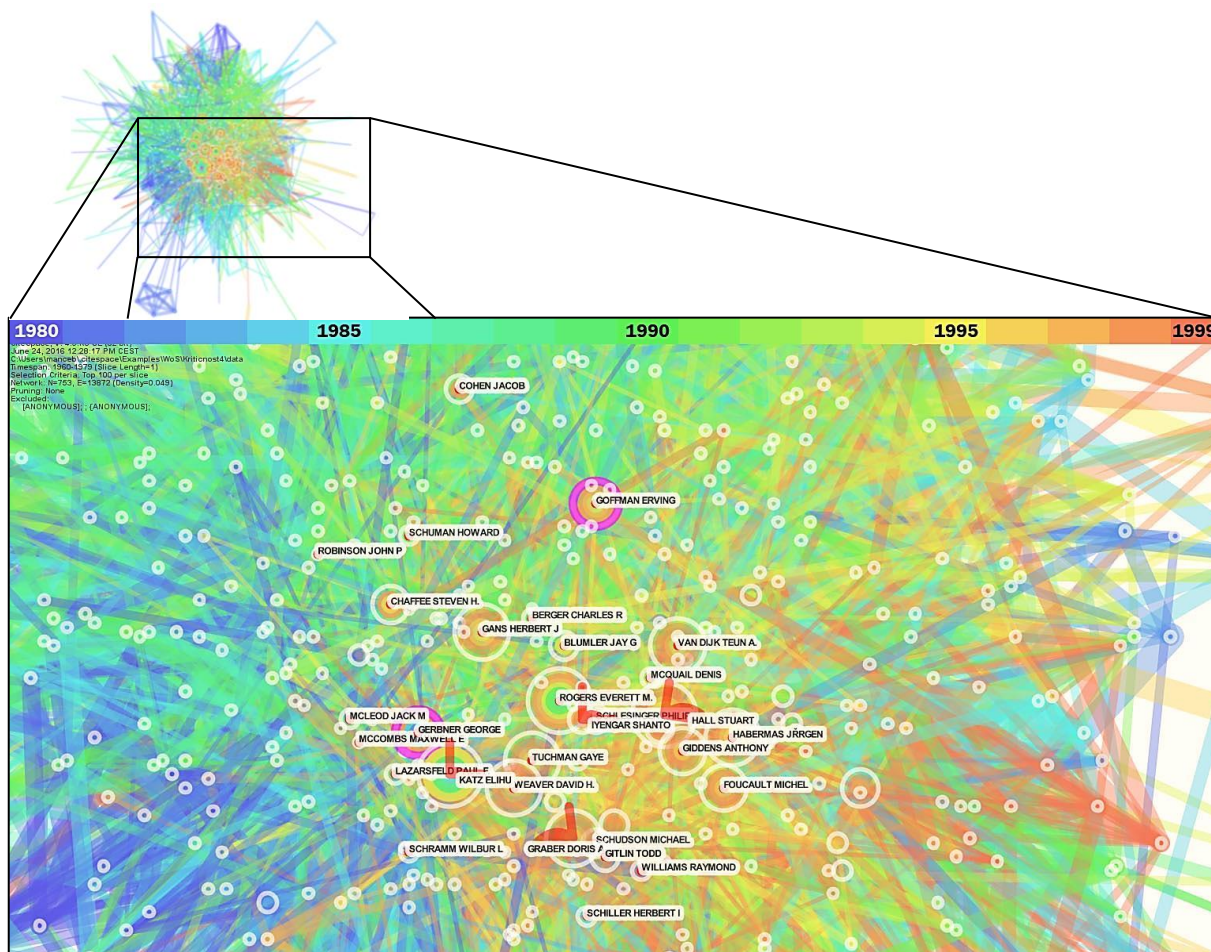
#	f	Citiran avtor	#	g	Citiran avtor	#	Σ	Citiran avtor
1.	219	Katz Elihu	1.	0,14	Goffman Erving	1.	0,11	Gerbner George
2.	207	Rogers Everett M.	2.	0,11	Gerbner George	2.	0,09	Katz Elihu
3.	198	Gerbner George	3.	0,09	Katz Elihu	3.	0,03	Van Dijk Teun A.
4.	184	Hall Stuart	4.	0,09	Rogers Everett M.	4.	0,05	Berger Charles R.
5.	182	Tuchman Gaye	5.	0,09	Cohen Jacob	5.	0,03	Schramm Wilbur
6.	179	Gans Herbert J.	6.	0,08	Chaffee Steven H.	6.	0,02	Foucault Michel
7.	177	Goffman Erving	7.	0,08	Habermas Jürgen	7.	0,08	Chaffee Steven H.
8.	162	Habermas Jürgen	8.	0,05	Berger Charles R.	8.	0,04	Delia Jesse G.
9.	162	Chaffee Steven H.	9.	0,05	Hall Stuart	9.	0,03	Schuman Howard
10.	158	Cohen Jacob	10.	0,05	Gans Herbert J.	10.	0,03	Elliott Philip
11.	157	Blumler Jay G.	11.	0,05	Cappella Joseph N.	11.	0,03	Miller Gerald R.
12.	154	Schuman Howard	12.	0,04	Delia Jesse G.	12.	0,02	Schiller Herbert I.
13.	146	McLeod Jack M.	13.	0,04	McLeod Jack M.	13.	0,04	McLeod Jack M.
14.	141	Gitlin Todd	14.	0,04	Blumler Jay G.	14.	0,03	Giddens Anthony
15.	140	Van Dijk Teun A.	15.	0,04	Tuchman Gaye	15.	0,04	Blumler Jay G.
16.	139	Schramm Wilbur L.	16.	0,03	Van Dijk Teun A.	16.	0,03	Robinson John P.
17.	139	Graber Doris A.	17.	0,03	Schramm Wilbur L.	17.	0,03	Greenberg Bradley
18.	126	Mccombs Maxwell E.	18.	0,03	Schuman Howard	18.	0,01	Comstock George
19.	124	Schudson Michael	19.	0,03	Elliott Philip	19.	0,02	Lazarsfeld Paul F.
20.	119	Berger Charles R.	20.	0,03	Miller Gerald R.	20.	0,01	Hunter John E.
21.	119	Robinson John P.	21.	0,03	Giddens Anthony	21.	0,01	Nie Norman H.
22.	119	Weaver David H.	22.	0,03	Robinson John P.	22.	0,01	Entman Robert M.
23.	116	Williams Raymond	23.	0,03	Greenberg Bradley S.	23.	0,03	Burke Kenneth
24.	116	Mcquail Denis	24.	0,03	Burke Kenneth	24.	0,02	Williams
25.	115	Lazarsfeld Paul F.	25.	0,03	Gitlin Todd	25.	0,01	Fiske John
26.	115	Schiller Herbert I.	26.	0,03	Noelle-Neumann	26.	0,01	Mattelart Armand
27.	113	Foucault Michel	27.	0,03	Zillman D.	27.	0,01	McCroskey James
28.	113	Giddens Anthony	28.	0,02	Foucault Michel	28.	0,00	Fairclough
29.	109	Iyengar Shanto	29.	0,02	Schiller Herbert I.	29.	0,02	Weaver David H.
30.	108	Schlesinger Philip	30.	0,02	Lazarsfeld Paul F.	30.	0,02	Reeves Byron
33.	105	Fiske John	31.	0,02	Williams Raymond	52.	1,03	Smythe Dallas W.
40.	96	Morley David	49.	0,01	Fiske John	57.	1,02	Golding Peter
67.	73	Garnham Nicholas	73.	0,01	Morley David	74.	1,01	Nordenstreng
81.	66	Fairclough Norman	81.	0,01	Garnham Nicholas	89.	1,01	Kellner Douglas
83.	65	Golding Peter	85.	0,01	Herman Edward S.	124.	1,00	Habermas Jurgen
103.	59	Murdock Graham	96.	0,00	Fairclough Norman	125.	1,00	Hall Stuart
114.	58	Herman Edward S.	102.	0,00	Smythe Dallas W.	145.	1,00	Morley David
118.	57	Nordenstreng Kaarle	104.	0,00	Golding Peter	153.	1,00	Garnham
143.	50	Mosco Vincent	121.	0,00	Nordenstreng Kaarle	157.	1,00	Herman Edward
163.	48	Kellner Douglas	136.	0,00	Kellner Douglas	168.	1,00	Schlesinger Philip
167.	47	Smythe Dallas W.	168.	0,00	Schlesinger Philip	187.	1,00	Murdock Graham
182.	45	Dahlgren Peter	187.	0,00	Murdock Graham	208.	1,00	Mosco Vincent
219.	40	Innis Harold A.	208.	0,00	Mosco Vincent	226.	1,00	Dahlgren Peter
			226.	0,00	Dahlgren Peter	252.	1,00	Innis Harold A.
			252.	0,00	Innis Harold A.			

Med najbolj pomembne kritične avtorje v tem pogledu sodijo Jürgen Habermas ($g=0,08$), Stuart Hall ($g=0,05$), Herbert I. Schiller ($g=0,02$) in Raymond Williams ($g=0,02$). Nekoliko manj, a kljub temu relevantni so še John Fiske ($g=0,01$), David Morley ($g=0,01$), Nicholas Garnham ($g=0,01$) in Edward S. Herman ($g=0,01$).

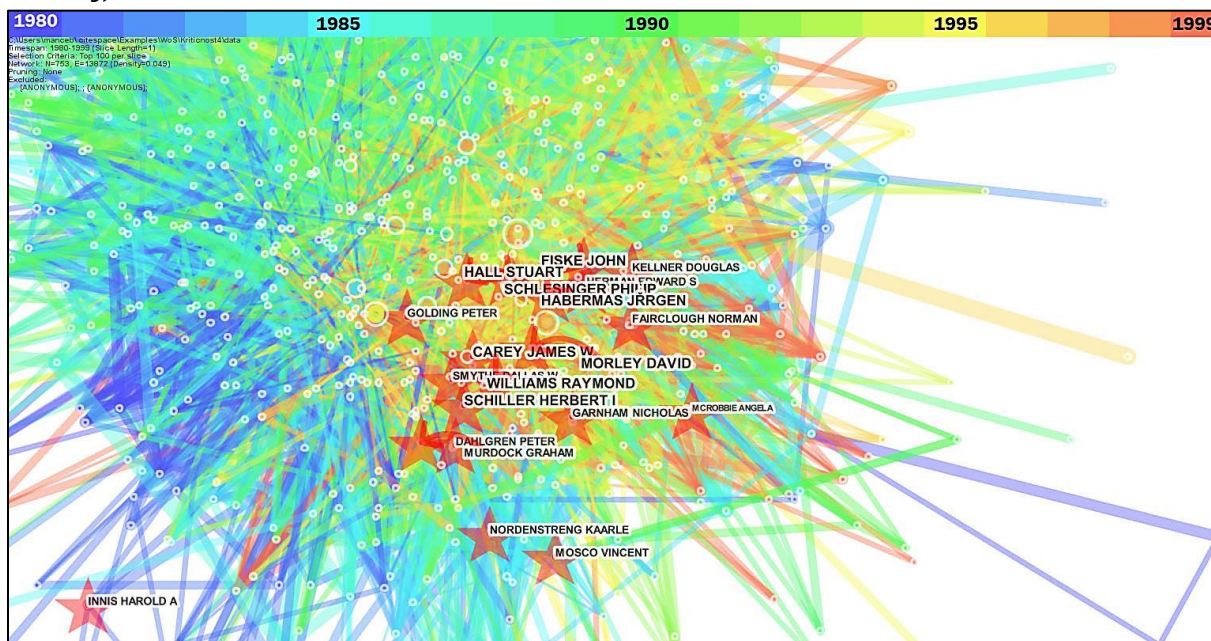
Prek indikatorja pomembnosti avtorjev, ki poleg položaja znotraj omrežja upošteva tudi podatek o potencialnem citatnem prodoru nekega avtorja (koeficient Sigma), ugotovimo, da so osrednji kritični avtorji analiziranega obdobja Herbert I. Schiller ($\Sigma=1,20$), Raymond Williams ($\Sigma=1,09$), John Fiske ($\Sigma=1,09$) in Norman Fairclough ($\Sigma=1,08$). Poleg omenjenih so med vidnejšimi še Dallas W. Smythe, Peter Golding, Kaarle Nordenstreng in Douglas Kellner.

Ključna avtorja kocitacijskega omrežja (Sociogram 5.5) v analiziranem obdobju sta Erving Goffman in George Gerbner (vijoličasti kolobar). Medtem ko se Erving Goffman v kocitacijskih povezavah pojavlja v drugi polovici analiziranega obdobja, pa je za Georgea Gerbnerja značilna pojavnost skozi celotno obdobje.

Sociogram 5.5: Kocitacijsko omrežje največkrat citiranih avtorjev v obdobju 1980–1999 (524 iteracij)

Sociogram 5.6: Kocitacijsko omrežje kritičnih avtorjev v obdobju 1980–1999 (524 iteracij)

Z analizo kocitacijskega omrežja, kjer so (zaradi boljše preglednosti) prikazani zgolj predstavniki kritične paradigme, ugotovimo, da po pododo določene mere izstopa predvsem Harold A. Innis, v manjši meri tudi Vincent Mosco in Kaarle Nordenstreng. Omenjeni izstopajo tako po tem, da so citirani v zgodnejšem delu analiziranega obdobja, kot po kocitacijskih povezavah, ki se očitno do določene mere razlikujejo od ostalih predstavnikov kritične paradigme.

Do določene mere je očitna tudi razmejitev med skupinama predstavnikov kritične paradigme, vsaj kar zadeva njihove vzorce kocitiranja. Prvo sestavljajo predstavniki političnoekonomskega pristopa, kot so Dallas W. Smythe, Herbert I. Schiller, Nicholas Garnham, Graham Murdoch, pa tudi Ramond Williams in Peter Dahlgren, medtem, ko se druga oblikuje okrog predstavnika teorije javne sfere Jürgena Habermasa in predstavnika birminghamske šole Stuarta Halla, po podobnosti kocitacijskih povezav pa so jim od bolj citiranih avtorjev najbolj podobni John Fiske, Philip Schlesinger, Norman Fairclough in Douglas Kellner.

Prisotnost kritične paradigme v analiziranem obdobju označujeta dva pomembna časovna razpona. Sodeč po citatnih prodorih kritičnih avtorjev, bi ju lahko razvrstili na obdobje, ki z izjemami traja približno od začetka do konca osemdesetih let prejšnjega stoletja, pomembno pa ga zaznamujejo predvsem predstavniki politične ekonomije medijev. Najmočnejše citatne prodore v tem obdobju zaznamo pri Herbertu I. Schillerju (8,4), Dallasu

W. Smythu (7,9), Kaarleju Nordenstrengu (7,5), Vincentu Moscu (5,1), Raymond Williamsu (4,0) in Petru Goldingu (3,9). Večina citatnih prodorov omenjenega pristopa se konča sredi osemdesetih let, kar kaže na njegovo zmanjševanje popularnosti v znanstveni periodični literaturi.

Tabela 5.9: 30 najmočnejših citatnih prodorov v obdobju 1980–1999, urejenih po koeficientu moči, vključno s predstavniki kritične paradigme (n=267)

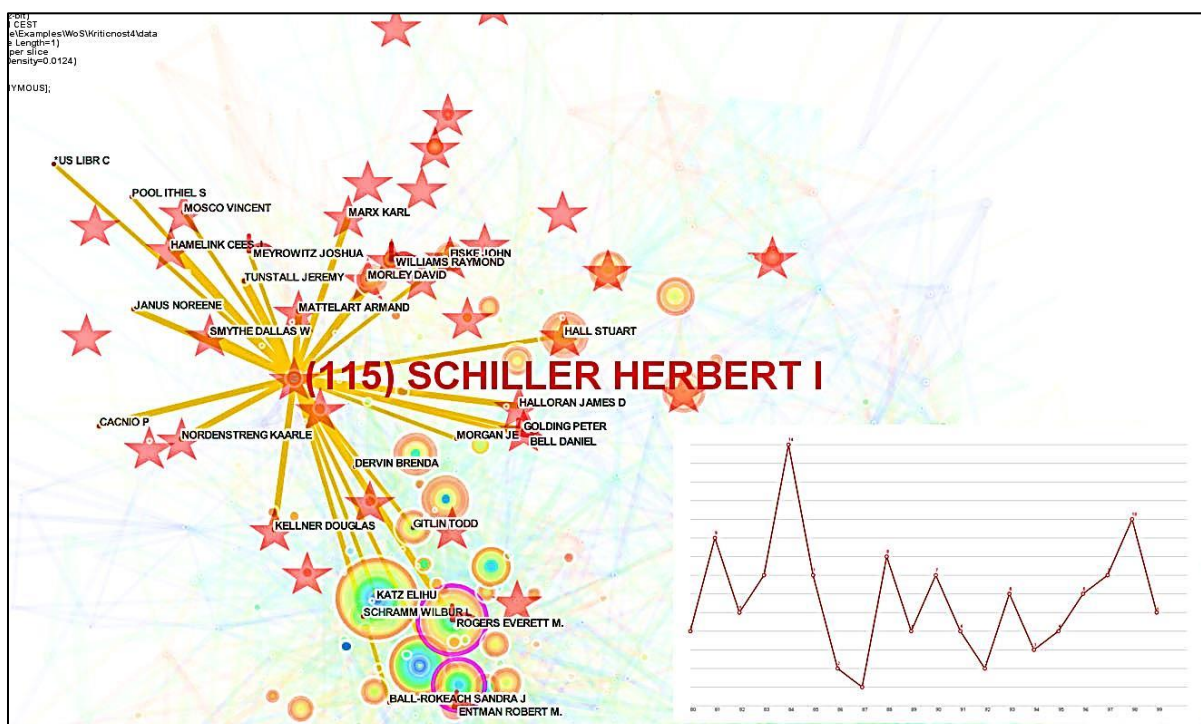
Vrstni red	Citirani avtorji	Jakost	Začetek	Konec	1980–1999
1.	FAIRCLOUGH NORMAN	18,8	1995	1999	
2.	VAN DIJK TEUN A.	16,5	1995	1999	
3.	GERBNER GEORGE	14,9	1980	1984	
4.	COMSTOCK GEORGE	13,7	1980	1984	
5.	<i>FOUCAULT MICHEL</i> *	13,6	1995	1999	
6.	ENTMAN ROBERT M.	13,0	1996	1999	
7.	NIE NORMAN H.	11,4	1980	1987	
8.	LACY STEPHEN	11,3	1995	1999	
9.	BILLIG MICHAEL	10, 1	1995	1999	
10.	STEMPLE GUIDO H.	9,9	1995	1999	
11.	SCHRAMM WILBUR L.	9,4	1980	1986	
12.	LASORSA DOMINIC L.	9,3	1995	1999	
13.	LIVINGSTONE SONIA	9,2	1993	1999	
14.	MUTZ DIANA C.	8,9	1997	1999	
15.	PAN ZHONGDANG	8,6	1995	1999	
16.	SHOEMAKER PAMELA J.	8,6	1996	1999	
17.	PRICE VINCENT	8,4	1996	1999	
18.	SCHILLER HERBERT I.	8,4	1981	1985	
19.	SCHUMAN HOWARD	8,3	1987	1988	
20.	SMYTHE DALLAS W.	7,9	1982	1986	
25.	MATTELART ARMAND	7,7	1980	1988	
26.	BERGER CHARLES R.	7.7	1991	1993	
27.	SALWEN MICHAEL B.	7.7	1997	1999	
28.	WANTA WAYNE	7.7	1996	1999	
29.	PERLOFF RICHARD M.	7.6	1997	1999	
30.	MCLEOD DOUGLAS M.	7.6	1997	1999	
33.	NORDENSTRENG	7,5	1982	1984	
42.	FISKE JOHN	7,0	1991	1993	
77.	KELLNER DOUGLAS	5,4	1995	1999	
93.	MOSCO VINCENT	5,1	1984	1990	
174.	WILLIAMS RAYMOND	4,0	1982	1983	
178.	GOLDING PETER	3,9	1983	1984	

V drugem delu analiziranega obdobja, približno od sredine devetdesetih let prejšnjega stoletja, se kritična paradigma, sodeč po citatnih prodorih, ponovno nekoliko okrepi, tokrat predvsem s

predstavniki kritičnega kulturološkega pristopa, kot so najbolj prodorni Norman Fairclough (18,8), John Fiske (7,0) in Douglas Kellner (5,4).

V nadaljevanju podrobneje analiziramo kociacijsko omrežje treh najbolj izpostavljenih avtorjev kritične paradigme, predstavnika politične ekonomije medijev Herberta I. Schillerja, predstavnika kulturnih študij Stuarta Halla in predstavnika teorije javne sfere Jürgena Habermasa.

Sociogram 5.7: Primer kociacijskega omrežja Herberta I. Schillerja v obdobju 1980–1999

Glede na predhodno obdobje lahko rečemo, da kritična paradigma pridobiva na pomembnosti, saj avtorji v znanstveni periodiki pričenjajo v večji meri citirati ideje avtorjev kritične paradigme. Tako lahko na primeru Herberta I. Schillerja (Sociogram 5.7) ugotovimo, da se v citatih pogosteje pojavlja skupaj s predstavniki politične ekonomije medijev, npr. Dallasom W. Smythom, Karlom Nordenstrengom in Douglasom Kellnerjem, pa tudi s predstavnikom kulturnih študij Stuartom Hallom. Prav tako pa se pojavlja tudi s pomembnejšimi predstavniki dominantne, behavioristične paradigme, Elihujem Katzem, Willburjem Schrammom in Everettom M. Rogersom.

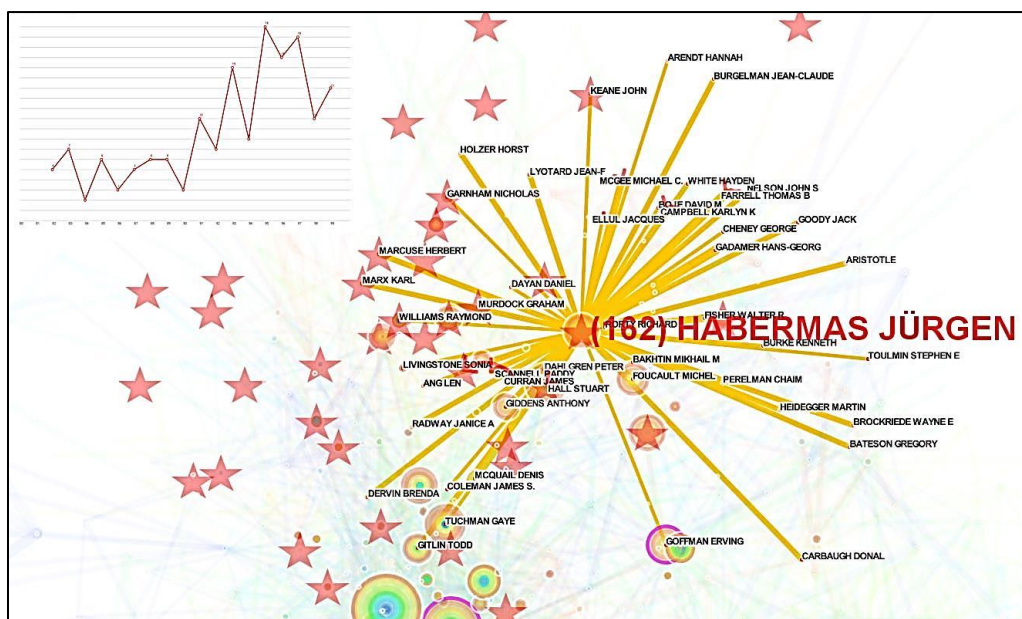
Prikaz avtorjeve citatne aktivnosti v obliki frekvenčne distribucije citatov v spodnjem desnem kotu (Sociogram 5.7) kaže na približno enakomerno zastopanost avtorja v

Podrobnejši vpogled v kocičacijsko omrežje Stuarta Halla, predstavnika kulturološkega pristopa, kaže na najvišjo pogostost povezovanja avtorja z idejami Philipa Schlesingerja, Jaya G. Blumlerja in Louisa Althusserja. Tudi na njegovem primeru je izrazito povezovanje z osrednjimi predstavniki behavioristične paradigme, Ervingom Goffmanom, Everettom M. Rogersom in Stevenom H. Chaffeejem, ki so obenem (sodeč po vrednostih vmesne središčnosti) tudi ključni avtorji analiziranega omrežja. Razen redkih povezav s predstavniki pristopa politične ekonomije medijev, npr. Herbertom I. Schillerjem, Armandom Mattelartom in Petrom Goldingom, ni mogoče zaslediti drugih oziroma močnejših povezav s predstavniki pristopa politične ekonomije medijev, kar kaže na postopno oblikovanje dveh distinktivnih skupin znotraj kritične paradigme. Citatna aktivnost Stuarta Halla, prikazana v spodnjem desnem kotu njegovega kocičacijskega omrežja (Sociogram 5.8), kaže skokovit trend rasti njegove citatne aktivnosti proti koncu analiziranega obdobja.

64

politične ekonomije medijev, npr. Karlom Marxom, kot njegovimi aktualnimi predstavniki Herbertom I. Schillerjem, Grahamom Murdockom in Nicholasom Garnhamom, predstavnikom frankfurtske kritične šole Herbertom Marcusejem, predstavniki kulturološkega pristopa Stuartom Hallom, Teunom A. Van Dijkom in Raymondom Williamsom, ter Louisom Althusserjem, predstavnikom teoretskega pristopa kritike hegemonije, ki je imel pomemben vpliv na razvoj kulturološkega pristopa. Moč Habermasovih povezav kaže na enakomerno pojavljanje skupaj s preostalimi avtorji. Z izjemo Ervinga Goffmana pa je odsotno citiranje skupaj z osrednjimi avtorji behavioristične paradigme.

Sociogram 5.9: Primer kocitacijskega omrežja Jürgena Habermasa v obdobju 1980–1999

5.5.4 Upad politične ekonomije medijev, porast kritičnih študij in teorije javne sfere

V analizi zadnjega časovnega obdobja (2000–2015) je bilo upoštevanih 4.316 člankov, v katerih je bilo navedenih 184.338 citatov. Iz nadaljnje analize je bilo izključenih 2.069 (1,1%) neveljavnih (citatov, kjer ni bilo podatka o avtorju). Glede na to, da smo znotraj analiziranega obdobja izbrali le 100 največkrat citiranih avtorjev v posameznem letu, omrežje sestavlja 441 avtorjev s 13.327 povezavami. Gostota omrežja je 0,1374, kar pomeni, da je med avtorji prisotnih skoraj 14 odstotkov vseh možnih povezav.

Med 30 največkrat citiranih avtorjev znotraj analiziranega obdobja (Tabela 5.10) se med najbolj citirane v osrednji disciplinarni periodiki uvrščata predstavnika kulturološkega pristopa Norman Fairclough (5. mesto, 301 citat) in Stuart Hall (7., 261 citatov). V analiziranem vzorcu najdemo še ostale predstavnike omenjenega pristopa, Nicka Couldryja (58., 114 citatov), Raymonda Williamsa (83., 100 citatov), Johna Fiska (90., 97 citatov) in Douglasa Kellnerja (196., 60).

Predstavnik in začetnik teorije javne sfere Jürgen Habermas tudi v tem analiziranem obdobju ostaja med največkrat citiranimi avtorji (12., 220 citatov), čeprav njegova citiranost v primerjavi s prejšnjim obdobjem nekoliko pojenja. Ostali predstavniki, ki bi jih lahko uvrstili v ta pristop, kot sta npr. Peter Dahlgren (60.) in Philip Schlesinger (76.), se v analiziranih znanstvenih besedilih pojavljajo bistveno manj.

Izrazit padec citiranosti je zaznati pri predstavnikih političnoekonomskega pristopa. Nekateri od najbolj izpostavljenih avtorjev v prejšnjih obdobjih, kot so Herbert I. Schiller, Dallas W. Smythe, Armand Mattelart, Kaarle Nordenstreng in Vincent Mosco, se v zadnjem analiziranem obdobju ne uvrščajo med 100 najbolj citiranih avtorjev v katerem koli letu. Od predstavnikov tega pristopa so vidnejši avtorji Robert W. McChesney (na 131. mestu po številu citatov), Edward S. Herman (133.), Graham Murdock (170.), Nicholas Garnham (174.) in Peter Golding (246.).

Glede na pomembnost položaja, ki ga zasedajo znotraj citacijskega omrežja, se med 30 najpomembnejših kritičnih avtorjev sploh uvrščajo predvsem predstavniki kulturološkega pristopa, kot sta Stuart Hall (5., $g=0,05$) in Norman Fairclough (16., $g=0,03$). Pomembno mesto zaseda tudi Jürgen Habermas (6., $g=0,05$), ki pa je tudi edini izmed predstavnikov teorije javne sfere, ki zaseda pomembnejše mesto v citacijskem omrežju. Predstavniki

političnoekonomskega pristopa so, če merimo pomembnost z vmesno središčnostjo znotraj omrežja, povsem periferni.

Glede na mero, ki razvršča avtorje po pomembnosti položaja znotraj analiziranega omrežja in moč njegovih citatnih prodorov, se med 30 najvplivnejših avtorjev analiziranega obdobja uvrščajo tudi dva predstavniki kritične paradigme, dva, ki izvirata iz kulturološkega pristopa, David Morley (15., $\Sigma=1,02$) in William L. Benoit (16., $\Sigma=1,02$), ter predstavnik teorije javne sfere Philip Schlesinger (25., $\Sigma=1,01$).

Tabela 5.10: Frekvenčne porazdelitve citatov, koeficienti vmesne središčnosti in koeficienti Sigma po avtorjih za obdobje 2000–2015 (kritični avtorji so poudarjeni) (n=441)

#	f	Citirani avtor	#	q	Citirani avtor	#	Σ	Citirani avtor
1	317	Van Dijk T.	1	0,09	Goffman E.	1	1,51	Hayes A. F.
2	316	Goffman E.	2	0,07	Van Dijk T.	2	1,17	Gerbner G.
3	313	Iyengar S.	3	0,06	Schudson M.	3	1,13	Rogers E. M.
4	301	Fairclough N.	4	0,05	Hall S.	4	1,12	Mcquail D.
5	266	Entman R. M.	5	0,05	Habermas J.	5	1,10	Weaver D. H.
6	265	Hall S.	6	0,05	Bandura A.	6	1,10	*PEW
7	260	Price V.	7	0,05	Giddens A.	7	1,08	Prior M.
8	243	Petty R. E.	8	0,04	Iyengar S.	8	1,07	AAPOR
9	241	Schudson M.	9	0,04	Entman R. M.	9	1,05	Green M. C.
10	226	<i>Bourdieu P*</i>	10	0,04	Petty R. E.	10	1,04	Preacher K. J.
11	220	Habermas J.	11	0,04	Bennett W. L.	11	1,03	Blumler J. G.
12	211	Bandura A.	12	0,04	Zillmann D.	12	1,03	Wetherill M.
13	210	Bennett W. L.	13	0,04	Foucault M.	13	1,03	Deuze M.
14	210	Hallin D. C.	14	0,04	Berger C. R.	14	1,03	Atkin C.
15	210	Weaver D. H.	15	0,03	Fairclough N.	15	1,02	Morley D.
16	209	Zillmann D.	16	0,03	Price V.	16	1,02	Benoit W. L.
17	205	Tuchman G.	17	0,03	Bourdieu P.	17	1,02	Schegloff E. A.
18	199	McCombs M.	18	0,03	Shoemaker P. J.	18	1,02	Druckman J. N.
19	198	Zaller J.	19	0,03	McLeod J. M.	19	1,02	Jenkins Henry
20	198	Shoemaker P. J.	20	0,03	Katz E.	20	1,02	Lakoff G.
21	197	Gans H. J.	21	0,03	Gamson W. A.	21	1,02	Herman E. S.
22	195	McLeod J. M.	22	0,03	Gitlin Todd	22	1,02	Tannen D.
23	193	Eveland W. P.	23	0,03	Shah D. V.	23	1,02	Chong D.
24	191	Giddens Anthony	24	0,03	Gerbner G.	24	1,02	Busselle R.
25	187	Katz E.	25	0,03	Hallin D. C.	25	1,01	Schlesinger P.
26	187	Gamson W. A.	26	0,03	Weaver D. H.	26	1,01	Schuman Howard
27	186	Scheufele D. A.	27	0,03	Tuchman G.	27	1,01	Brosius H. B.
28	184	Norris P.	28	0,03	McCombs M.	28	1,01	Baron R. M.
29	182	Gitlin Todd	29	0,03	Gans H. J.	29	1,01	Nabi R. L.
30	167	Slater Michael D.	30	0,02	Eveland William P.	30	1,01	Drew P.
56	124	Couldry N.	62	0,01	Morley D.	44	1,00	Hall S.
59	120	Dahlgren P.	76	0,00	Couldry N.	45	1,00	Habermas J.
66	114	Morley D.	78	0,00	Dahlgren P.	55	1,00	Fairclough N.
75	108	Schlesinger P.	86	0,00	Schlesinger P.	105	1,00	Couldry N.
80	103	Williams Raymond	90	0,00	Williams Raymond	107	1,00	Dahlgren P.
97	93	Fiske J.	102	0,00	Fiske J.	117	1,00	Williams Raymond
108	88	Jenkins Henry	112	0,00	Jenkins Henry	125	1,00	Fiske J.
130	81	McChesney R.	131	0,00	McChesney R.	149	1,00	McChesney R.
131	80	Herman E. S.	132	0,00	Herman E. S.	178	1,00	Murdock G.
169	65	Murdock G.	170	0,00	Murdock G.	182	1,00	Garnham N.
173	65	Garnham N.	174	0,00	Garnham N.	202	1,00	Kellner Douglas
196	60	Kellner Douglas	197	0,00	Kellner Douglas	249	1,00	Golding P.
			246	0,00	Golding P.	292	1,00	McRobbie Angela
			291	0,00	McRobbie Angela			

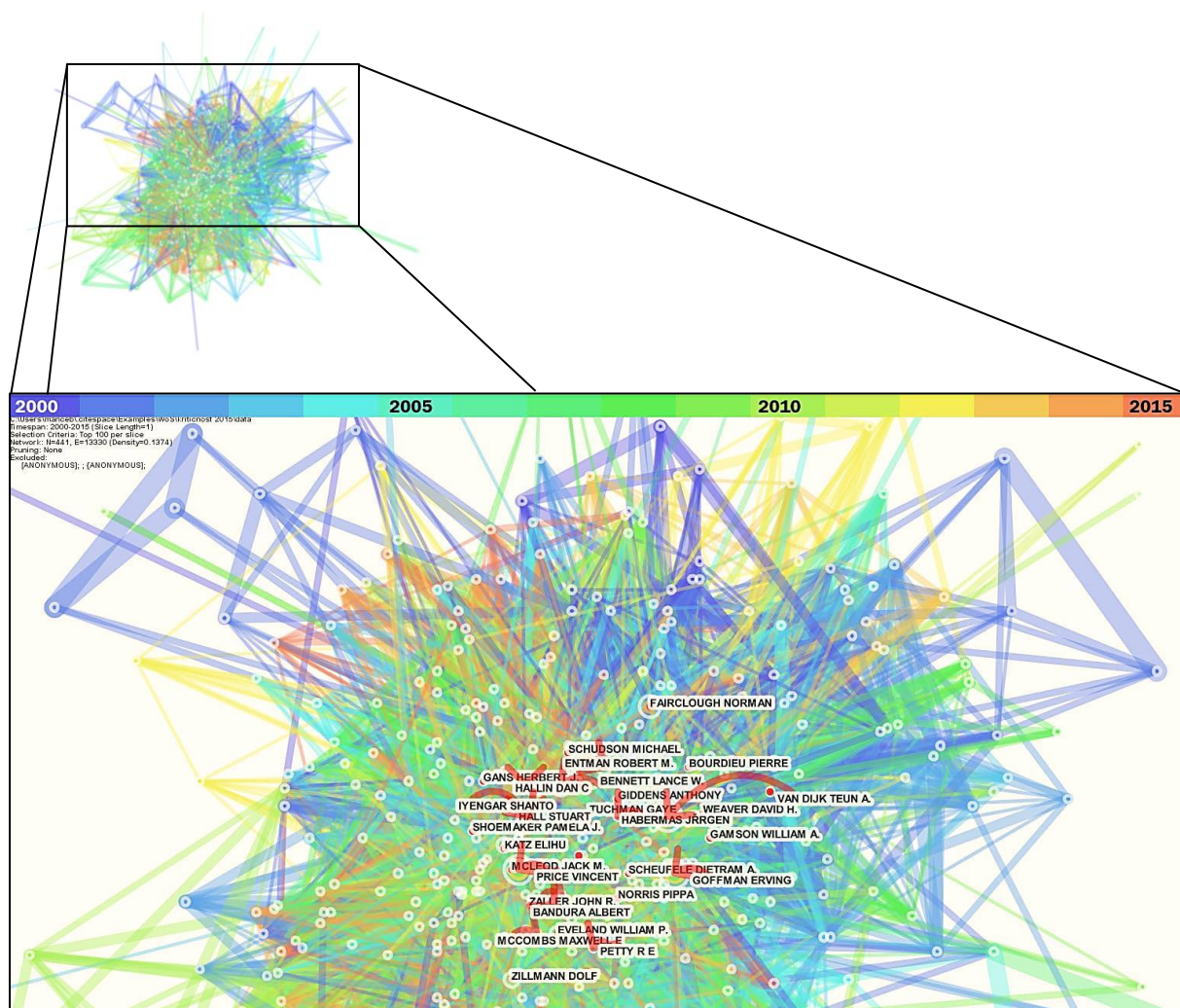
Najbolj vplivni kritični avtorji so glede na izmerjene citatne prodore Henry Jenkins, predstavnik kulturnih študij (12., $\Sigma=9,1$) in Edvard S. Herman, predstavnik politične ekonomije medijev (23., $\Sigma=7,0$). V začetku analiziranega obdobja so s svojimi idejami v disciplinarnem periodičnem tisku pomembneje prodrli tudi David Morley (120., $\Sigma=3,0$) in Philip Schlesinger (132., $\Sigma=2,9$) ter Angela McRobie (49., $\Sigma=5,4$) proti koncu obdobja. Citatni prodori kritičnih predstavnikov so, gledano v celoti, manj vplivni.

Tabela 5.11: 30 najmočnejših citatnih prodorov v obdobju 2000–2015, vključno s predstavniki kritične paradigme, urejeni po koeficientu moči (n=137)

	Citirani avtor	Jakost	Začetek	Konec	2000–2015
1.	HAYES ANDREW F.	28.4	2012	2015	
2.	STRÖMBACK JESPER	16.5	2013	2015	
3.	PREACHER KRISTOPHER J.	12.5	2010	2015	
4.	BOYD D.	12.3	2011	2015	
5.	PRIOR MARKUS	9.9	2011	2015	
6.	BRUNS AXEL	9.8	2011	2015	
7.	GREEN MELANIE C.	9.6	2012	2015	
8.	MOYER-GUSE EMILY	9.5	2012	2015	
9.	STROUD NATALIE J.	9.5	2010	2015	
10.	CHONG DENNIS	9.2	2012	2015	
11.	MOROZOV EVGENY	9.1	2012	2015	
12.	JENKINS HENRY	9.1	2011	2015	
13.	DEUZE MARK	8.9	2009	2015	
14.	BUSSELLE RICK W.	8.9	2012	2015	
15.	WOJCIESZAK MAGDALENA E.	8.6	2011	2015	
16.	VAN DIJCK JOSE	7.6	2013	2015	
17.	ATKIN CHARLES K.	7.5	2001	2004	
18.	HARGITAI ESZTER	7.3	2010	2015	
19.	GARRETT R. KELLY	7.3	2010	2015	
20.	WETHERELL MARGARET S.	7.3	2002	2003	
21.	MATTHES JORG	7.2	2013	2015	
22.	STEMPLE GUIDO H.	7.2	2000	2005	
23.	HERMAN EDWARD S.	7.0	2000	2003	
24.	PEW RESEARCH CENTER	7.0	2011	2013	
25.	TUCKER CLYDE J.	6.8	2006	2007	
26.	SCHEGLOFF EMANUEL A.	6.6	2002	2003	
27.	PERLOFF RICHARD M.	6.6	2001	2007	
28.	MEYER PHILIP	6.5	2002	2005	
29.	BAKER PAUL	6.3	2010	2015	
30.	CAMERON DEBORAH	6.3	2002	2003	
49.	MCRORBIE ANGELA	5.4	2011	2012	
120.	MORLEY DAVID	3.0	2000	2003	
132.	SCHLESINGER PHILIP	2.9	2001	2003	

Največ najpomembnejših citatnih prodorov je nastalo v drugi polovici analiziranega obdobja, med katerimi je najmočnejše zaslediti pri raziskovalcih kvantitativne metodologije Andrewu F. Hayesu (28,4) in Kristopherju J. Preacherju (12,5), raziskovalcu s področja političnega komuniciranja Jesperju Strömbacku (16,4) in zgodovinarju Douglasu A. Boydu (12,2).

Sociogram 5.10: Kocitacijsko omrežje avtorjev za obdobje 2000–2015 (544 iteracij)

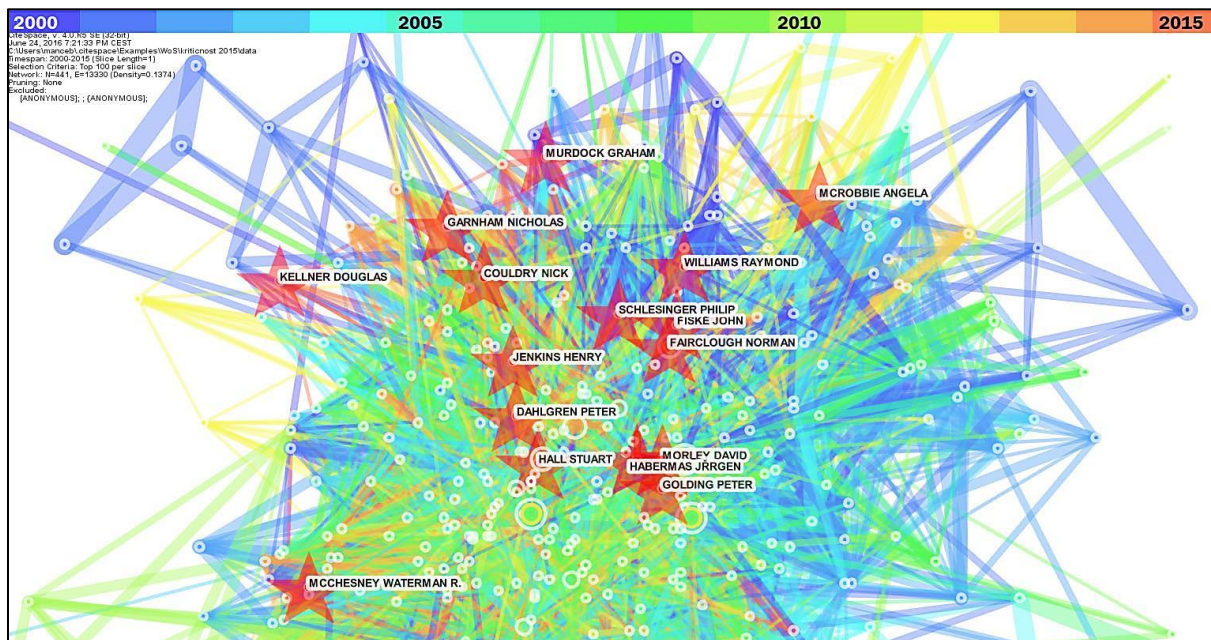

Citacijska aktivnost, v kolikor jo analiziramo časovno, ne kaže specifičnih in jasno ločenih skupin avtorjev, ki bi bili intenzivno citirani v določenem obdobju, kot je to primer v predhodnih analiziranih obdobjih. To pomeni, da so izrazitejši in bolj homogeni intelektualni tokovi odsotni in govori v prid trendu povečanega citiranja različnih predstavnikov raznorodnih pristopov in paradigem, čemur v določeni meri pritrjuje tudi razvrstitev predstavnikov kritične šole v analiziranem vzorcu (Sociogram 5.10), ki so razvrščeni na različnih položajih v omrežju.

V samem središču omrežja prevladujejo povezave med avtorji, ki časovno segajo v sredino analiziranega obdobja, kar pomeni, da se je najvišja citatna aktivnost odvijala takrat. Odsotne pa so novejšje povezave, s konca analiziranega obdobja, kar lahko pomeni, da se v tem obdobju avtorji v manjši meri sklicujejo na osrednje avtorje in bolj na avtorje, ki jih naš vzorec ne zajema. Izjema so avtorji okrog dveh predstavnikov politične ekonomije, Grahama

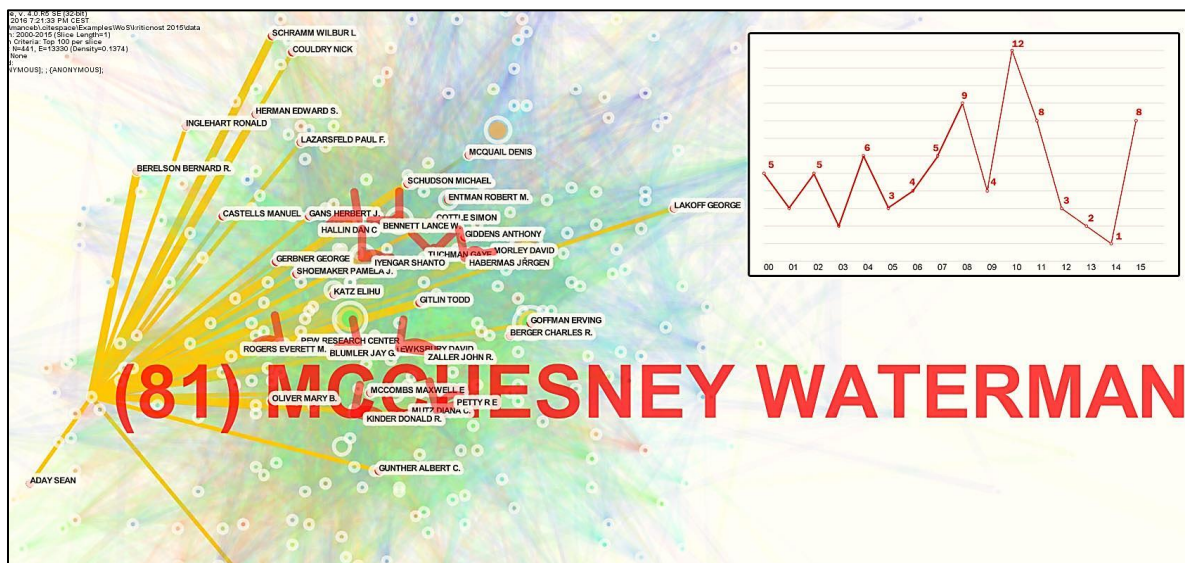
Murdocka in Nicholasa Garnhama, pa tudi Douglasa Kellnerja, ki kažejo citatno aktivnost tudi v tem obdobju, kljub temu da so na periferiji omrežja.

Sociogram 5.11: Razvrstitev kritičnih avtorjev v obdobju 2000–2015 (544 iteracij)

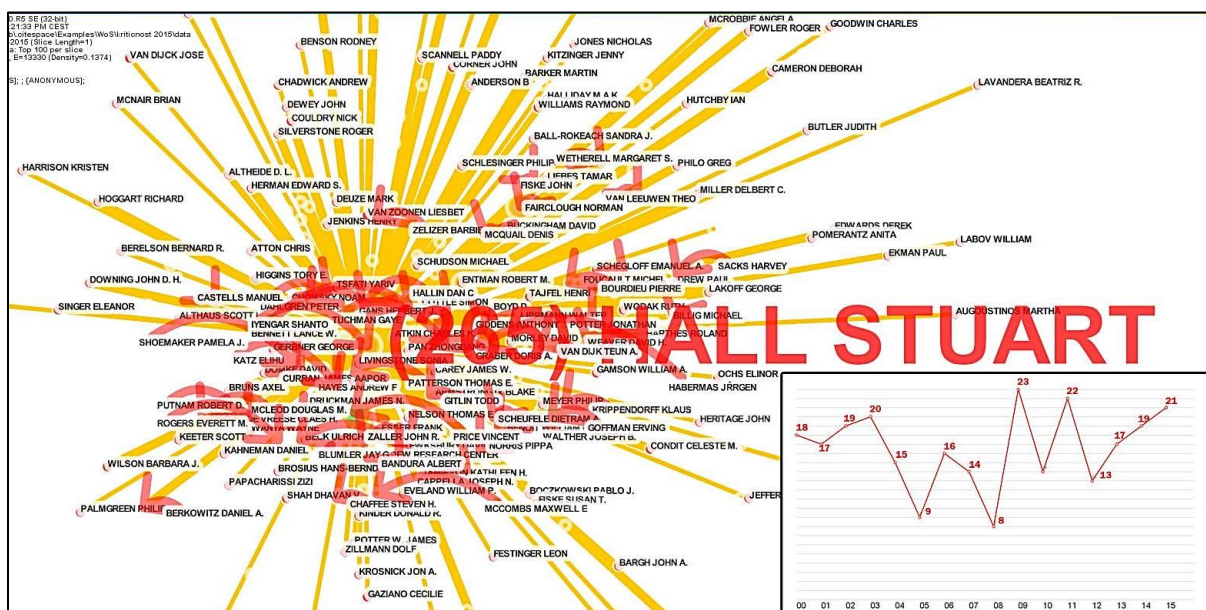
Citacijska aktivnost se pri predstavnikih politične ekonomije medijev pojavlja skozi celotno analizirano obdobje. Kocitacijsko omrežje Roberta W. McChesneyja (Sociogram 5.12) kaže, da se največkrat citirani predstavnik političnoekonomskega pristopa v (81) citatih v znanstvenih člankih analiziranega obdobja v manjši meri pojavlja hkrati z ostalimi predstavniki kritične paradigme, Hermanom S. Edwardsom, Nickom Couldryjem, Davidom Morleyjem in Jürgenom Habermasom. Glede na moč povezave ugotovljamo, da se pogosto pojavlja tudi skupaj s predstavniki behavioristične paradigme, kot npr. Willburjem L. Schrammom in Bernardom R. Berelsonom. Frekvenčna distribucija njegovih citatov, (prikazana v zgornjem desnem kotu Sociograma 5.12) prikazuje vrhunec citiranja tega avtorja na sredi in koncu analiziranega obdobja.

Sociogram 5.12: Primer kocitacijskega omrežja Roberta W. McChesneyja v obdobju 2000–2015

Stuart Hall je kot predstavnik kulturnih študij eden najbolj citiranih avtorjev s področja kritične teorije v analiziranem obdobju (265 citatov). Njegovo kocitacijsko omrežje (Sociogram 5.13), kljub temu da povezave segajo na vse strani, prikazuje, da se v večji meri pojavlja v citatih skupaj s predstavniki kritične paradigme, kar kaže moč povezav z avtorji v zgornjem delu kocitacijskega omrežja. Prek citacijske aktivnosti avtorja v spodnjem desnem oknu ugotovljamo, da citiranost njegovih idej skozi analizirano obdobje niha, a je proti koncu zaznati trend stanovitne rasti njegovih citatov.

Sociogram 5.13: Primer kocitacijskega omrežja Stuarta Halla v obdobju 2000–2015

6 SKLEP

Kritična paradigma je skozi štiri analizirana obdobja izhajanja osrednje disciplinarne periodike prek treh osrednjih pristopov, politične ekonomije medijev, teorije javne sfere in kulturnih študij, različno zastopana. Medtem ko je prek nekaterih predstavnikov, kot je politični ekonomist Dallas W. Smythe, ideja kritične paradigme komaj, pa vendar pomembno prisotna že v začetnem obdobju izhajanja osrednjih disciplinarnih revij, se skozi čas njena vloga vse bolj krepi.

Rezultati izvedene analize zastopanosti predstavnikov kritične paradigme v osrednjih disciplinarnih revijah kažejo, da kritična paradigma nikoli ne prevzame osrednje, dominantne vloge v disciplini, pa vendar prek ključnih posameznikov, kot so Herbert I. Schiller v zgodnjih osemdesetih letih prejšnjega stoletja, in pozneje od začetka devetdesetih letih do danes, dosega osrednji prostor med intelektualnimi tokovi, ki so prisotni v osrednji disciplinarni periodiki, zlasti prek predstavnikov, kot so Stuart Hall, Norman Fairclough in Jürgen Habermas.

Kritična paradigma je najbolj zastopana v začetku osemdesetih let prejšnjega stoletja, ko je citiranost avtorjev vseh treh pristopov najvišja. Glede na podatke o citatnih prodorih ugotavljamo, da je v začetku omenjenega desetletja politična ekonomija medijev na vrhuncu »popularnosti«, a že sredi osemdesetih let ideje avtorjev omenjenega pristopa pričnejo izgubljati citiranost, s čimer se začne trend zmanjševanja prisotnosti predstavnikov politične ekonomije medijev v osrednji disciplinarni periodiki. Ta trenutek sovpada s političnim prelomom v organizaciji UNESCO, ko so zaradi objave MacBridovega poročila, ki je ena največjih emancipatoričnih političnih iniciativ z imperativom večje demokratizacije mednarodnega komuniciranja (Slaček Brlek in Amon Prodnik 2015), politični predstavniki pomembnih svetovnih velesil, ZDA in Velike Britanije, protestno zapustili organizacijo UNESCO. Od takrat naprej se v osrednji disciplinarni periodiki pomembno zmanjša tudi citiranost predstavnikov politične ekonomije medijev.

Komplementarno temu bi bilo smiselno proučiti, ali (in v kolikšni meri) se s povečevanjem števila disciplinarnih revij, predvsem tematsko specifičnih, spreminja zastopanost različnih paradigem v osrednjih znanstvenih periodičnih publikacijah oziroma v kolikšni meri znanstvene revije, ki so bolj usmerjene v proučevanje določenega raziskovalnega polja, delujejo kot »ekosistem« za predstavnike kritičnih in alternativnih

pristopov ter v kolikšni meri osrednje znanstvene revije odražajo disciplinarno aktivnost. Prvi korak k proučevanju tega vprašanja bi lahko ponudili že rezultati pričujoče raziskave, v kateri smo podatke o citiranosti v osmih različnih disciplinarnih revijah agregirali in med njimi nismo razlikovali. Tako je Teun A. Van Dijk, urednik revije *Discourse & Society*, v obdobju 2000–2015 citiran v 317 različnih znanstvenih člankih, od tega celo 263-krat v reviji, ki jo urednikuje. V drugih analiziranih revijah je njegova pojavnost v citatih bistveno nižja, in sicer *Media, Culture & Society* (20), *Journal of Communication* (16), *European Journal of Communication* (8), *Communication Research* (5), *Communication Monographs*, *Journal of Mass Communication Quarterly* (2) in *Journal of Mass Communication* (1). Ob tem se odpira vprašanje vpliva avtorjevega uredniškega statusa na pojavnost njegovih idej v znanstvenih člankih, ki izhajajo pri določeni znanstveni reviji. Frekvenčna distribucija citatov Jürgena Habermasa v istem obdobju je nekoliko bolj enakomerno porazdeljena, a kljub temu je v določenih revijah, npr. *Media, Culture & Society*, bolj prisoten (77 citatov) kot v *European Journal of Communication* (45), *Journal of Communication* (36), *Discourse & Society* (29), *Communication Research* (15), *Journalism & Mass Communication* (6), *Public Opinion Quarterly* (5), *Communication Monographs* (4) in *Journal of Mass Communication Quarterly* (3).

Dokaj arbitrarna izbira »predstavnikov« vsakega od treh pristopov kritične paradigme nas omejuje v natančnejši primerjavi zastopanosti med njimi, a kljub temu ugotavljamo, da kritične kulturne študije uživajo najvišjo zastopanost zlasti v zadnjem analiziranem obdobju, in glede na trend citiranosti njihovega predstavnika Stuarta Halla nič ne kaže, da bi zastopanost v prihodnosti pojenjala.

Tudi pomembnost, ki jo avtorji pripisujejo predstavniku teorije javne sfere Jürgenu Habermasu, je v zadnjem analiziranem obdobju precej visoka, medtem ko je sklicevanje na ideje ostalih predstavnikov, razen Philipa Schlesingerja in Petra Dahlgrena, v precejšnji meri odsotno.

Čeprav analizirani vzorec zajema krajše obdobje kot prejšnja dva, lahko s pomočjo standardiziranega podatka o gostoti omrežja ugotovimo, da se citacijsko omrežje skozi čas vse bolj zgošča. Kocitacijsko omrežje zadnjega analiziranega obdobja zaznamuje odsotnost jasnih vzorcev kocitiranja, kar kaže, da se v večji meri kocitira avtorje različnih paradigem. To lahko delno pojasni tudi razvrstitev kritičnih avtorjev, kjer so predstavniki posameznih kritičnih

pristopov, kljub svojim razlikam, glede na vzorce kocitiranja, bliže drug drugemu, npr. predstavnik političnoekonomskega pristopa Nicholas Garnham predstavniku kulturološkega pristopa Nicku Couldryju, medtem ko je drugi predstavnik političnoekonomskega pristopa Robert W. McChesney (Sociogram 5.11), če upoštevamo kocitacijski kriterij, še najmanj podoben ostalim kritičnim avtorjem.

Zaradi absolutnega načina vzorčenja, ki obravnava le 100 najbolj citiranih avtorjev v posameznem letu, in ob dejstvu, da število citatov v posameznem članku izrazito narašča, se število avtorjev v vzorcu skozi čas zmanjšuje (kljub temu, da je zadnje analizirano obdobje najkrajše). Tako ugotavljamo, da najbolj citirani avtorji v zadnjem analiziranem obdobju ostajajo najbolj citirani dlje časa. Če to ugotovitev primerjamo s predhodno, da se avtorji različnih paradigem v večji meri pojavljajo v citatih istih člankov, bi lahko sklepali, da zadnje obdobje označuje stanje paradigmatične krize. Pred tem sklepom bi v vsakem primeru morali opraviti še analizo, kjer bi znižali vzorčno mejo in ugotavljali, v kolikšni meri to (sploh) zmanjšuje vpliv najbolj citiranih avtorjev.

Kocitacijska analiza ima svoje slabosti. Prek nje lahko sklepamo zgolj o podobnosti med avtorji, glede na polje proučevanja ali raziskovanja določenega problema, kar pa še ne pomeni dejanske pripadnosti isti paradigmi oziroma paradigmatične podobnosti. Negativni citati so primerna ponazoritev tovrstnega problema. Pomembna polemika med avtorjema dveh različnih paradigem, ki bi bila objavljena v znanstveni periodiki, bi npr. privedla do njune precejšnje podobnosti, saj vsakič citirata drug drugega. Za sklep o odnosih med pristopi in paradigmami bi bilo treba pridobiti bolj usmerjene, poglobljene in natančnejše podatke o vsebini njihovih citatov, prek katerih bi bilo lažje sklepanje o odnosih med posameznimi avtorji in posledično paradigmami.

7 LITERATURA

- Adorno, Theodor W. 1945. A Social Critique of Radio Music. *The Kenyon Review* 18 (3–4): 229–235.
- Adorno, Theodor W., Hans Albert, Ralf Dahrendorf, Jurgen Habermas, Harald Pilot in Karl R. Popper. 1977. *The Positivist Dispute in German Sociology*. English translation. London: Heinemann Educational Books.
- Amon Prodnik, Jernej. 2013. Politična ekonomija komuniciranja in strukturne transformacije kapitalizma. Doktorska disertacija.
- Amon Prodnik, Jernej. 2014. *Protislovja komuniciranja: h kritiki poblagovljenja v politični ekonomiji komuniciranja*. FDV: Ljubljana.
- Archambault, Éric, Étienne Vignola-Gagne, Grégoire Côté, Vincent Larivière in Yves Gingras. 2006. Benchmarking Scientific Output in the Social Sciences and Humanities: The Limits of Existing Databases. *Scientometrics* 68, (3): 329–342.
- Burawoy, Michael. 2005. Rejoinder: Toward a Critical Public Sociology. *Critical Sociology* 31 (3): 379–390.
- 2007. For Public Sociology. V *Public Sociology*, ur. Dan Clawson, Robert Zussman, Joya Misra, Naomi Gerstel in Randall Stokes, 23–64. Berkeley, CA: University of California Press.
- 2008. Open the Social Sciences: To Whom and for What? *Portuguese Journal of Social Science* 6 (3): 137–146.
- Berelson, Bernard. 1952. *Content Analysis in Communication Research*. Glencoe: The Free Press.
- Berelson, Bernard. 1959. The State of Communication Research. *Public Opinion Quarterly*, 23, (1): 1–17.
- Briggle, Adam in Clifford G. Christians. 2010. Media and Communication. V R. Frodeman, J. Thompson Klein in C. Mitcham (ur.), *The Oxford Handbook of Interdisciplinarity*, 220–233. OUP: Oxford.
- Cohen, Bernard P. 1989. *Developing Sociological Knowledge: Theory and Method*. Chicago: Nelson-Hall.
- Calhoun, Craig in Diana Rhoten. 2010. Integrating the Social Sciences: Theoretical Knowledge, Methodological Tools, and Practical Applications. V *The Oxford*

- Handbook of Interdisciplinarity*, ur. Robert Frodeman, Julie Thompson Klein, Carl Mitcham, 103–118. Oxford: Oxford University Press.
- Chen, Chaomei. 2006. CiteSpace II: Detecting and Visualizing Emerging Trends and Transient Patterns in Scientific Literature. *Journal of the American Society for Information Science and Technology* 57 (3): 359–377.
- 2011. *Turning Points the Nature of Creativity*. Beijing: Higher Education Press. Dostopno prek: <http://site.ebrary.com/id/10653153> (29. Junij 2016).
- Chen, Chaomei, Fidelia Ibekwe-SanJuan in Jianhua Hou. 2010. The Structure and Dynamics of Co-citation Clusters: A Multiple-perspective Co-citation Analysis. *Journal of the American Society for Information Science and Technology* 61(7): 1386–1409.
- 2014. The CiteSpace Manual. Dostopno prek: <http://cluster.ischool.drexel.edu/~cchen/citespace/CiteSpaceManual.pdf>
- 2015. How to Use CiteSpace. Dostopno prek: <http://leanpub.com/howtousecitespace> (27. December 2015)
- Crane, Diana. 1967. The Gatekeepers of Science: Some Factors Affecting the Selection of Articles for Scientific Journals. *The American Sociologist* 2 (4): 195–201.
- Craig, Robert T. 1989. Communication as a Practical Discipline. V *Rethinking Communications: Paradigm Issues (Vol. 1)*, ur. Brenda Dervin, Lawrence Grossberg, Barbara J. O'Keefe in Ellen Wartella, 97–122. Newbury Park: Sage.
- Dervin, Brenda, Lawrence Grossberg, Barbara J. O'Keefe in Ellen Wartella. 1989. *Rethinking Communication: Paradigm Issues (Vol. 1)*. Newbury Park: Sage.
- Eisenstadt, Shmuel N. in Miriam Culelaru. 1976. *The Form of Sociology: Paradigms and Crisis*. New York: Wiley.
- Eom, Sean. 2008. *Author Cocitation Analysis: Quantitative Methods for Mapping the Intellectual Structure of an Academic Discipline*. Hershey, New York: Information Science Reference.
- Foucault, Michel. 1972. *The Archeology of Knowledge*. London [etc.]: Routledge.
- Freeman, Linton C. 1979. Centrality and Social Networks: Conceptual Clarification. *Social Networks* 1, 215–239.
- Friedrichs, Robert W. 1970. *A Sociology of Sociology*. New York: Free Press.
- Fuchs, Christian. 2009. A Contribution to Theoretical Foundations of Critical Media and Communication Studies. *Javnost – The Public* 16 (2): 5–24.

- Garfield, Eugene, Irving H. Sher in Richard J. Torpie. 1964. *The Use of Citation Data in Writing the History of Science – Research Report*. Philadelphia: Institute for Scientific Information Inc.
- Gerbner, George. 1983. The Importance of being Critical – In One`s Own Fashion. *Journal of Communication* 33, (3): 355–362.
- Giddens, Anthony. 1989. The Orthodox Consensus and the Emerging Synthesis. V *Rethinking Communications: Paradigm Issues (Vol. 1)*, ur. Brenda Dervin, Lawrence Grossberg, Barbara J. O'Keefe in Ellen Wartella, 53–65. Newbury Park: Sage.
- Gitlin, Todd. 1978. Media Sociology: The Dominant Paradigm. *Theory and Society* 6, (2): 205–253.
- Glänzel, Wolfgang in Urs Schoepflin. 1999. A Bibliometric Study of Reference Literature in the Sciences and Social Sciences. *Information Processing & Management* 35 (1): 31–44.
- Golding, Peter in Graham Murdock. 1991. Culture, Communication and Political Economy. V *Mass Media and Society*, ur. James Curran in Michael Gurevitch, 15–3. London, U.K.: Edward Arnold.
- Hall, Stuart. 1982. The Rediscovery of 'Ideology': Return of the Repressed in Media Studies. V *Culture, Society, and the Media*, ur. Michael Gurevitch, Tony Bennett, James Curran in Janet Woollacott, 56–90. London: Methuen.
- 1989. Ideology and Communication Theory. V *Rethinking Communications: Paradigm Issues (Vol. 1)*, ur. Brenda Dervin, Lawrence Grossberg, Barbara J. O'Keefe in Ellen Wartella, 40–52. Newbury Park: Sage.
- Halloran, James D. 1983. A Case for Critical Eclecticism. *Journal of Communication* 33, (3): 270–278.
- Hardt, Hanno. 1992. *Critical Communication Studies: Communication, History and Theory in America*. Routledge: London in New York.
- Hedlund, Nicholas. 2010. Integrally Researching Integral Research: Enactive Perspectives on the Future of the Field. *Journal of Integral Theory and Practice* 5,(2): 1–30
- Hicks, Diana. 1999. The Difficulty of Achieving Full Coverage of International Social Science Literature and the Bibliometric Consequences. *Scientometrics* 44 (2): 193–215.

- Horowitz, Irving Louis. 1964. An Introduction to the New Sociology. V *The New Sociology: Essays in Social Science and Social Theory in Honor of C. Wright Mills*, ur. Louis I. Horowitz, 3–48. New York: Oxford University Press.
- Kann, Mark. 1979. The Political Culture of Interdisciplinary Explanation. *Humanities in Society* 2 (3): 185–300.
- Kamada, Tomihisa in Satoru Kawai. 1988. An Algorithm for Drawing General Undirected Graphs. *Information Processing Letters*, 31: 7–15.
- Katz, J. Sylvan in Diana Hicks. 1998. *Indicators for Systems of Innovation – a Bibliometrics-based Approach*. IDEA Paper.
- Kleinberg, Jon. 2002. *Bursty and Hierarchical Structure in Streams*. Paper presented at the Proceedings of the 8th ACM SIGKDD International Conference on Knowledge Discovery and Data Mining, Edmonton, Alberta, Canada. Dostopno prek: <http://www.cs.cornell.edu/home/kleinber/bhs.pdf> (20. Junij 2016).
- Krippendorf, Klaus. 1989. On the Ethics of Constructing Communication. V *Rethinking Communications: Paradigm Issues (Vol. 1)*, ur. Brenda Dervin, Lawrence Grossberg, Barbara J. O'Keefe in Ellen Wartella, 66–96. Newbury Park: Sage.
- Klein, Julie Thompson. 2010. A Taxonomy of Interdisciplinarity. V *The Oxford Handbook of Interdisciplinarity*, ur. Robert Frodeman, Julie Thompson Klein in Carl Mitcham, 15–30. Oxford:Oxford University Press.
- Koller, Andreas. 2010. The Public Sphere and Comparative Historical Research. *Social Science History* 34 (3): 261–290.
- Kuhn, Thomas S. 1962/1996. *The Structure of Scientific Revolutions*. Chicago: University of Chicago Press.
- 1962/1998. *Struktura znanstvenih revolucij*. Ljubljana: Krtina.
- Lakatos, Imre in Alan Musgrave. 1970. *Criticism and the Growth of Knowledge. International Colloquium in the Philosophy of Science*. Cambridge [England]: University Press.
- Lang, Annie. 2013. Discipline in Crisis? The Shifting Paradigm of Mass Communication Research. *Communication Theory* 23, (1): 10-24.
- Larivière, Vincent, Stefanie Haustein in Philippe Mongeon. 2015. The Oligopoly of Academic Publishers in the Digital Era". *PloS One*. 10 (6): e0127502. doi:10.1371/journal.pone.0127502

- Lattuca, Lisa. 2001. *Creating Interdisciplinarity: Interdisciplinary Research and Teaching among College and University Faculty*. Nashville, TN: Vanderbilt University Press.
- Laudan, Larry. 1977. *Progress and Its Problems: Toward a Theory of Scientific Growth*. Berkeley: University of California Press.
- Lazarsfeld, Paul Felix. 1941. Remarks on Administrative and Critical Communications Research. *Studies in Philosophy and Social Science* 9, 2-16.
- Lowery, Shearon A. in Melvin L. DeFleur. 1988. *Milestones in Mass Communication Research*. New York: Longman.
- Madlock-Brown in Charisse Renee. 2014. *A Framework for Emerging Topic Detection in Biomedicine*. PhD (Doctor of Philosophy) Thesis, University of Iowa. Dostopno prek: <http://ir.uiowa.edu/etd/1483> (21. marec 2016)
- Marx, Karl. 1843/1975. For a Ruthless Criticism of Everything Existing. V *The Marx – Engels Reader*, ur. Robert C. Tucker, 12–15. Princeton University: New York, London
- Mearsheimer, John J. in Stephen M. Walt. 2013. Leaving Theory Behind: Why Simplistic Hypothesis Testing is Bad for International Relations. *European Journal of International Relations* 19 (3): 427–457.
- McChesney, Robert W. 1993. Critical Communication Research at the Crossroads. *Journal of Communication* 43 (4): 98–104.
- McGregor, Sue L. T. 2015. Dostopno prek: <http://integralleadershipreview.com/12548-115-integral-dispositions-transdisciplinary-knowledge-creation> (21. marec 2016)
- McLuskie, Ed. 2016. Grounding Communication Studies in Enlightenment Criticality. *Javnost – The Public* 23 (1): 1–18.
- Melody, William H. in Robin E. Mansell. 1983. The Debate over Critical vs. Administrative Research: Circularity or Challenge. *Journal of Communication* 33 (3): 103–116.
- Merton, Robert K. 1945. Sociological Theory. *American Journal of Sociology* 50 (6): 462–473.
- Miller, Gerald R. 1966. On Defining Communication: Another Stab. *Journal of Communication* 16 (2): 88–98.
- 1983. Taking Stock of a Discipline. *Journal of Communication* 33 (3): 31–41.
- Nastran Ule, Mirjana. 2000. *Temelji socialne psihologije*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče: Ljubljana.
- Nordenstreng, Kaarle. 2004. Ferment in the Field: Notes on the Evolution of Communication Studies and Its Disciplinary Nature. *Javnost – The Public* 11 (3): 5-17.

- Nordenstreng, Kaarle. 2016. Being (Truly) Critical in Media and Communication Studies: Reflections of a Media Scholar Between Science and Politics. *Javnost –ThePublic* 23 (1): 89–104
- Potter, W. James, Roger Cooper in Michel Dupagne. 1993. The Three Paradigms of Mass Media Research In Mainstream Communication Journals. *Communication Theory* 3, (4): 317–335.
- Popper, Karl. 1959/2002. *The Logic of Scientific Discovery*. Routledge: London in New York.
- Pierce, Sydney J. 1987. Characteristics of Professional Knowledge Structures: Some Theoretical Implications of Citation Studies. *Library And Information Science Research* 9 (3): 143–171.
- Price, Derek J. de Solla. 1965. Networks of Scientific Papers. *Science*, 149, 510-515.
- Ruesch, Jürgen in Gregory Bateson. 1951. *Communication: The Social Matrix of Psychiatry*. W.W. Norton & Co, Inc. Dostopno prek: https://archive.org/stream/communicationsoc00inrues/communicationsoc00inrues_djvu.txt (14. februar 2016)
- Riffe, Daniel in Alan Freitag. 1997. A Content Analysis of Content Analyses: Twenty-Five Years of Journalism Quarterly. *Journalism & Mass Communication Quarterly* 74 (zima): 873–882.
- Ritzer, George. 1981. *Toward an Integrated Sociological Paradigm: The Search for an Exemplar and an Image of the Subject Matter*. Boston, MA: Allyn & Bacon.
- Rosengren, Karl Erik. 1989. Paradigms Lost and Regained. V *Rethinking Communication: Paradigm Issues (Vol. 1)*, ur. Brenda Dervin, Lawrence Grossberg, Barbara J. O'Keefe in Ellen Wartella, 21–39. Newbury Park: Sage.
- Schramm, Wilbur. 1983. The Unique Perspective of Communication: A Retrospective View. *Journal of Communication* 33: (3), 6–17.
- Schröder, Kim Christian. 1987. Convergence of Antagonistic Traditions? *European Journal of Communication* 2 (1): 17–31.
- Shaw Donald, Bradley Hamm in Diana Knott. 2000. Technological Change, Agenda Challenge and Social Melding: Mass Media Studies and the Four Ages of Place, Class, Mass and Space. *Journalism Studies* 1 (februar): 57–79.
- Slaček Brlek, Aleksander Sašo in Jernej Amon Prodnik. 2015. 35 Let pozneje: Macbridovo poročilo v zgodovinskem in intelektualnem kontekstu. *Javnost – The Public* 22, (suplement): S66-S77

- Splichal, Slavko. 1989. Indigenization versus Ideologization: Communication Science on the Periphery. *European Journal of Communication* 4 (3): 329–359.
- 1997. *Javno mnenje: teoretski razvoj in spori v XX. stoletju*. Ljubljana: FDV.
- 2008. Why be Critical? *Communication, Culture and Critique* 1 (1): 20–30.
- Splichal, Slavko in Peter Dahlgren. 2014. Media Research Paradigms: Conceptual Distinctions, Continuing Divisions. *The International Encyclopedia of Media Studies*. Vol. 7, *Research Methods in Media Studies* 39–64.
- Splichal, Slavko. 2016. *Media Research and Journalism: 'Integrity' between Publicness and Profession*. Znanstveni prispevek na mednarodni konferenci IUC – Comparative Media Systems: Implications For News Media Repertoires And Democratic Engagement Across Europe, 18.–22. april.
- Smythe, Dallas W. in Tran Van Dinh. 1983. On Critical and Administrative Research: A New Critical Analysis. *Journal of Communication* 33 (3): 117–127.
- Ule, Andrej. 1998. Kuhnova paradigma in revolucija v teoriji znanosti. V *Struktura znanstvenih revolucij*, ur. Alenka Hladnik in Marjan Šimenc, 185–211. Ljubljana: Krtina.
- Wallerstein, Immanuel, ur. 2000. *Kako odpreti družbene vede*. Založba /*cf.
- Wray, K. Brad. 2015. Kuhn's Social Epistemology and the Sociology of Science. V *Kuhn's Structure of Scientific Revolutions – 50 Years On*, ur. W. J. Devlin in A. Bokulich, 167–184. Cham: Springer.
- Zuckerman, Harriet in Robert K. Merton. 1971. Patterns of Evaluation in Science: Institutionalisation, Structure and Functions of the Referee System. *Minerva* 9 (1): 66–100.